

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı

Alman Dili Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

UWE TIMM'İN ÇOCUK HİKAYELERİNDEKİ DEĞERLER

DERYA KARA
ORCID: 0009-0003-6908-7298

Danışman
Prof. Dr. FATİH TEPEBAŞILI
ORCID: 0000-0002-9412-2337

Konya – 2026

“Zwei Dinge erfüllen das Gemüt mit immer neuer und zunehmender Bewunderung und Ehrfurcht, je öfter und anhaltender sich das Nachdenken damit beschäftigt: Der bestirnte Himmel über mir und das moralische Gesetz in mir” (Immanuel Kant).

“İki şey, üzerine ne kadar sık ve ne kadar uzun süre düşünürsem düşüneyim, ruhumu her defasında yeni ve artan bir hayranlık ve saygıyla doldurur: Üzerimdeki yıldızlı gökyüzü ve içimdeki ahlak yasası” (Immanuel Kant).

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze değerler önemli bir unsur olmuştur. Değer aktarımı sözlü ve yazılı edebiyatla süregelmiştir. Toplumlar için edebiyat bu bağlamda önemli bir kavramdır. Zamanla edebiyatın bir alt disiplini olmaktan çıkıp çocuk edebiyatı olarak yerini alan bir kavramla karşılaşmaktayız. Çocuk edebiyatı çocukların hayal güçlerinin yanı sıra bir takım soyut kavramları anlamlandırmalarını da destekler nitelikte olmuştur. Bu soyut kavramların temelinde değerler eğitimi yatmaktadır. Çocukların toplumlar için önemi büyüktür zira onlar yarının büyükleridir. Bu sebeple çocuk eğitimlerinde ve karakterlerinin oluşumunda değerler eğitimi önemli rol oynamaktadır. Çalışmamın yarının büyükleri olan çocuklarımıza olumlu anlamda katkı sunmasını umuyorum.

Yüksek Lisans eğitimim kapsamında değerli bilgi, görüş ve önerileriyle tez konumu belirlememde yol gösteren, aynı zamanda danışman hocam olan Sayın Prof. Dr. Fatih TEPEBAŞILI'ya teşekkür eder şükranlarımı sunarım.

Ayrıca hem lisans hem yüksek lisans eğitimim süresince gerek akademik gerekse manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam sayın Doç. Dr. Elif ERDOĞAN'a teşekkür ederim. Bu vesileyle eğitim hayatım boyunca derslerini aldığım ve bana rehberlik eden tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Bu süreç kapsamında ihmal ettiğim ve bana sabırla, anlayışla yaklaşan; ilham kaynağım olan hayat ışığım, kızım Zeynep'e teşekkür ederim.

Derya KARA

Şubat, 2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
KISALTMALAR.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
ZUSAMMENFASSUNG	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Sınırlılıklar.....	4
2. ALAN YAZIN.....	5
2.1. Değer Kavramı	6
2.1.1. Değerlerin önemi	7
2.1.2. Değerlerin İşlevleri.....	9
2.1.3. Değerlerin özellikleri.....	10
2.2. Değerlerin Sınıflandırılması	12
2.2.1. Schwartz'ın değer sınıflandırması	12
2.2.2. Rokeach'ın değer sınıflandırması	14
2.2.3. Kahle'in değerler sınıflandırması	15
2.2.4. Spranger'in değerler sınıflandırması	16
2.2.5. Refshauge'nın değer sınıflandırması	17
2.2.6. Güngör'ün değer sınıflandırması.....	19
2.3. Kök Değerler	19
2.3.1. Adalet	19
2.3.2. Dostluk	20
2.3.3. Dürüstlük	21
2.3.4. Özdenetim	21
2.3.5. Sabır.....	21
2.3.6. Saygı.....	22
2.3.7. Sevgi	22
2.3.8. Sorumluluk	23
2.3.9. Vatanseverlik.....	23
2.3.10. Yardımseverlik	24

2.4. Çocuk ve Edebiyat.....	24
2.4.1. Çocuk edebiyatının amaçları	27
2.4.2. Çocuk edebiyatı türleri	28
2.5. Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler.....	31
2.5.1. Biçim yönünden taşınması gereken özellikler.....	31
2.5.2. İçerik yönünden taşınması gereken özellikler	32
2.5.3. Eğitsel yönden taşınmaması gereken özellikler	34
2.6. Çocuk Edebiyatı ve Değerler Eğitimi	37
2.7. Uwe Timm'in Biyografisi.....	37
3. YÖNTEM.....	41
3.1. Araştırmanın Modeli	41
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	41
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	41
3.4. Verilerin Toplanması.....	42
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	42
4. BULGULAR	43
4.1. Tren Faresi.....	43
4.1.1. Kısa özet	43
4.1.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları	44
4.1.3. Kitaptaki Değerlerin Analizi	46
4.1.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme	50
4.2. Korsan Tavuk	50
4.2.1. Kısa özet	50
4.2.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları	51
4.2.3. Kitaptaki değerlerin analizi	53
4.2.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme	58
4.3. Olağanüstü Seyahat	59
4.3.1. Kısa özet	59
4.3.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları	59
4.3.3. Kitaptaki değerlerin analizi	61
4.3.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme	66
4.4. Uzun Burun Rudi.....	66
4.4.1. Kısa özet	66
4.4.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları	67
4.4.3. Kitaptaki değerlerin analizi	69
4.4.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme	73
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	74
5.1. Tartışma ve Sonuç	74
5.2. Öneriler.....	78
KAYNAKLAR.....	79

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Uwe Timm'in Çocuk Hikayelerindeki Değerler başlıklı tez çalışmamın toplam **86** sayfalık kısmına ilişkin, 9/02/2026 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%17** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

13/02/2026

Derya KARA

Prof. Dr. Fatih TEPEBAŞILI

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

13/02/2026

Derya KARA

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Akt.	Aktaran
PA	Die Piratenamsel
RRR	Rennschwein Rudi Rüssel
SP	Der Schatz auf Pagesand
TDK	Türk Dil Kurumu
ZM	Die Zugmaus

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı
Alman Dili Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

UWE TIMM'İN ÇOCUK HİKAYELERİNDEKİ DEĞERLER

Derya KARA

Bu çalışmanın amacı çocuk edebiyatıyla ele alınan değer konusunu Uwe Timm'in dört adet çocuk kitaplarından incelemektir. Çocukların erken dönemde edinebilecekleri bazı değer ve kavramlar ele alınmıştır. Çalışmada veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmış, içerik analizi yöntemi ile de analiz edilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde, çocuk edebiyatı ve değerler hakkında genel bilgilere yer verilip bulgular kısmında Uwe Timm'in çocuk edebiyatı eserleri ileti ve değer kavramları bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışma bulguları, Uwe Timm'in incelenen dört eserinde kök değerlerin büyük ölçüde görünür olduğunu; özellikle adalet, aidiyet, dostluk, tüm canlılara saygı, özdenetim ve sabır değerlerinin belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir. Timm, değer aktarımını doğrudan öğüt verici bir düzlemden ziyade, okuru etik açıdan sorgulamaya yönelten bir anlatı yapısı içinde sunmaktadır. Adalet değeri, eserlerde çoğunlukla ihlali üzerinden ele alınmakta ve ilahi ya da kurumsal bir üst otoriteye bağlanmaksızın, bireyin vicdanına dayalı içsel bir ölçüt olarak kurgulanmaktadır. Aidiyet ise adaletle doğrudan ilişkili bir hak olarak sunulmakta; karakterlerin yaşadıkları kayıplar, yeni aidiyet alanlarının keşfiyle bir büyüme ve olgunlaşma sürecine dönüşmektedir. Dostluk, romantize edilmeden; hayatta kalmayı, gelişmeyi ve doğru yönelimi mümkün kılan işlevsel bir değer olarak ele alınmaktadır. Saygı, kurallara uyumdan çok kırılgan olanın korunması ve tüm canlıların etik değeri üzerinden tanımlanmaktadır. Özdenetim ve sabır ise pasif bekleyişten ziyade, doğru zamanda doğru tepkiyi verebilmeyi sağlayan stratejik değerler olarak sunulmaktadır. Dürüstlük, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik ise daha çok diğer değerlerin tamamlayıcı unsurları şeklinde kurgulanmaktadır. Genel olarak eserlerde öne çıkan değerlerin, Schwartz'ın evrenselcilik, iyilikseverlik ve öz yönelim boyutlarıyla büyük ölçüde örtüştüğü; güç, statü ve haz temelli değerlerin ise bilinçli biçimde geri planda bırakıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Değerler, Uwe Timm, Çocuk Hikayeleri.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Foreign Language Education
German Language Education Program
Master Thesis

VALUES IN UWE TIMM'S CHILDREN'S STORIES

Derya KARA

The aim of this study is to examine the theme of values addressed in children's literature through four children's books by Uwe Timm. Some values and concepts that children can acquire at an early age are discussed. Data was collected using document analysis techniques and analyzed using content analysis. The theoretical framework of the study includes general information about children's literature and values, while the findings section evaluates Uwe Timm's children's literature works in the context of communication and value concepts. The study findings show that core values are largely visible in the four works by Uwe Timm examined; in particular, the values of justice, belonging, friendship, respect for all living beings, self-control, and patience stand out prominently. Timm presents the transmission of values not in a directly didactic manner, but within a narrative structure that prompts the reader to question ethically. The value of justice is mostly addressed through its violation in the works and is constructed as an internal criterion based on the individual's conscience, without being linked to a divine or institutional higher authority. Belonging is presented as a right directly related to justice; the losses experienced by the characters transform into a process of growth and maturation through the discovery of new areas of belonging. Friendship is treated as a functional value that enables survival, growth, and proper orientation, without being romanticized. Respect is defined not so much as conformity to rules, but as the protection of the vulnerable and the ethical value of all living beings. Self-control and patience are presented as strategic values that enable the right response at the right time, rather than passive waiting. Honesty, love, responsibility, and helpfulness are framed more as complementary elements to the other values. Overall, the values that stand out in the works largely coincide with Schwartz's dimensions of universalism, benevolence, and self-orientation; values based on power, status, and pleasure are consciously relegated to the background.

Keywords: Children's Literature, Values, Uwe Timm, Children's Stories.

ZUSAMMENFASSUNG

Türkische Republik Necmettin Erbakan Universität
Institut Für Erziehungswissenschaften
Abteilung Für Deutschdidaktik
Fachbereich Deutsch als Fremdsprache
Masterarbeit

WERTE IN DEN KINDERGESCHICHTEN VON UWE TIMM

Derya KARA

Diese Studie hat zum Ziel, das Thema Werte in der Kinderliteratur anhand von vier Kinderbüchern von Uwe Timm zu untersuchen. Dabei werden ausgewählte Werte und Begriffe betrachtet, die Kinder bereits in einem frühen Entwicklungsstadium erwerben können. Die Daten der Studie wurden mittels der Dokumentenanalyse erhoben und mithilfe der Inhaltsanalyse ausgewertet. Im theoretischen Rahmen der Arbeit werden grundlegende Informationen zur Kinderliteratur und zu Wertkonzepten dargestellt. Im Ergebnisteil werden die kinderliterarischen Werke Uwe Timms im Hinblick auf ihre Botschaften und die vermittelten Werte analysiert. Die Ergebnisse zeigen, dass in allen vier untersuchten Werken grundlegende Werte in hohem Maße sichtbar sind. Besonders deutlich treten die Werte Gerechtigkeit, Zugehörigkeit, Freundschaft, Respekt gegenüber allen Lebewesen, Selbstkontrolle und Geduld hervor. Timm vermittelt Werte nicht auf einer direkt moralisierenden Ebene, sondern innerhalb einer Erzählstruktur, die die Leserinnen und Leser zu ethischer Reflexion anregt. Der Wert der Gerechtigkeit wird in den Werken häufig über seine Verletzung thematisiert und nicht an eine göttliche oder institutionelle Autorität gebunden, sondern als ein inneres, auf dem individuellen Gewissen basierendes Maß konzipiert. Zugehörigkeit wird als ein mit Gerechtigkeit eng verbundener Anspruch dargestellt; die von den Figuren erlebten Verluste führen durch die Entdeckung neuer Zugehörigkeitsräume zu einem Prozess des Wachstums und der Reifung. Freundschaft wird nicht romantisiert, sondern als ein funktionaler Wert präsentiert, der Überleben, Entwicklung und moralische Orientierung ermöglicht. Respekt wird weniger über Regelbefolgung definiert als vielmehr über den Schutz des Verletzlichen und den ethischen Wert aller Lebewesen. Selbstkontrolle und Geduld erscheinen nicht als passive Haltungen, sondern als strategische Werte, die es erlauben, im richtigen Moment angemessen zu handeln. Ehrlichkeit, Liebe, Verantwortung und Hilfsbereitschaft werden hingegen überwiegend als ergänzende Elemente anderer Werte gestaltet. Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass die in den untersuchten Werken hervorgehobenen Werte weitgehend mit den Wertdimensionen Universalismus, Wohlwollen und Selbstbestimmung nach Schwartz übereinstimmen, während machtorientierte, statusbezogene und hedonistische Werte bewusst in den Hintergrund treten.

Schlüsselwörter: Kinderliteratur, Werte, Uwe Timm, Kindergeschichten.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Dilimizde “değer” kavramı hem isim hem sıfat olarak kullanılmaktadır. İsim olarak kullanıldığında bu ifade birçok farklı anlam barındırmaktadır. Bu çalışmada üzerinde durulacak anlamıyla Değer, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK, 2023a) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak değerlerin sözlü, sözsüz ve yazılı öğeler olabileceğini ifade edebiliriz. Yazılı öğelerde değerlerin edebiyatla harmanlandığına tanıklık etmekteyiz. Geçmişten günümüze gerek toplumsal-kültürel gerekse insani değerler edebiyatta yer alan konulardan olmuştur ve günümüze bakıldığında yer almaya da devam edecektir.

Birey olarak değerlerimiz hayattaki konumumuzu belirlemede önemli faktörlerden olmuştur. Geçmiş, günümüz ve geleceğimizle bağlantı kurmada ve bu kapsamda hayatı bir bütün olarak yaşayabilmekte önemli rol oynamaktadır. Değerler farklı karakteristik özelliklere sahip kişilerin belirli bir düzen içerisinde ortak yaşamda yer almalarına yardımcı olan şeylerdir. Ortak yaşam deyince akla gelen ilk sözcüklerden biri “toplum” dur. Toplum, aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü; cemiyet (TDK, 2023b) anlamına gelmektedir. Bu insanların ortak yaşam alışkanlıkları, sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel olaylar bu toplumun değerlerini oluşturur. Bu değerler toplumsal gruplar, kurumlar ve normlar aracılığıyla ortaya çıkar ve toplumun düzenini ve devamlılığını sağlar. Tüm bu özellikleriyle değerler geçmişten günümüze, günümüzden yarına hayatın şekillenmesinin temelinde yer almıştır ve almaya da devam edecektir.

Toplumsal değerler, toplumun anlam ve semboller dünyasının çerçevesini çizer ve nesilden nesle görsel, sözlü veya yazılı olarak aktarılırlar. Tarihte toplumsal değerden yoksun hiçbir toplum görülmemiştir (Özcan, 2022). Değerler konusunun aktarımı sözlü- yazılı ya da görsel olarak edebiyat, sanat, sinema gibi farklı alanlarda gerçekleşmektedir. Çalışmamda edebiyat alanından çocuk edebiyatına yer verilecektir. Alman Çocuk Edebiyatı ele alınacaktır. Bu çalışmada değerler konusunun Uwe Timm’in çocuk hikayelerindeki, Tren Faresi (*Die Zugmaus* - 1981), Korsan Karatavuk (*Die Piratenamsel*-1983), Yarış Domuzu Uzunburun Rudi (*Rennschwein Rudi Rüssel* – 1989) ve Olağanüstü Seyahat (*Der Schatz auf Pagesand* -1995) aktarımı ele alınacaktır.

1.1. Problem Durumu

Değerler olgusunu aktarmanın birçok yolu vardır. Bunlardan en önemlilerinden biri de edebiyat olmuştur. Bu çalışmada değerler konusu çocuk edebiyatı kapsamında araştırılacaktır. Çocuk edebiyatı alanında geçmişten günümüze birçok eser vardır. Çocuk hikayeleri yazarlarının değerler konusunu somut bir şekilde işledikleri görülmektedir. Vatan sevgisi, özgürlük, aile, dostluk, yardımlaşma, sevgi, hoşgörü vb. gibi değerlerin somut şekilde çocuğa sunulması anlamayı öğrenmeyi daha kolay kılmıştır. Çocuk edebiyatı hem kabul hem de üretim koşulları itibarıyla uluslararası bir edebiyattır (Hadassah Stichnothe, 2017). Değerler toplum-dini inanış- kültür gibi faktörlerle değişim gösterse de yukarıda bahsi geçen evrensel değerler de mevcuttur. Bu değerleri özellikle de soyut kavramları hedef kitledeki çocuğun anlamlandırabileceği şekilde ifade etmek oldukça önemlidir. Tam olarak burada çocuk edebiyatı devreye girmektedir.

Uwe Timm, çocuk hikâyelerinde değerleri nasıl, hangi anlatı stratejileriyle ve hangi değer çerçeveleri içinde sunmaktadır? Bu çalışmada bu sorulara cevap bulunması umulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Değerler konusu geçmiş nesillerden günümüze toplumlarda önem arz eden bir konu olmuştur. Bu çalışmanın amacı Uwe Timm'in çocuk hikayelerinde ele aldığı değerleri incelemek ve çocuklar tarafından anlaşılması daha zor olan soyut kavramların edebiyat yoluyla aktarımının önemini göstererek bu değerlerin hangi anlatı bağlamları içinde sunulduğunu ortaya koymaktır. Diğer bir amaç ise değer aktarımının didaktik olmayan bir yapı içinde nasıl gerçekleştiğini göstermektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Her ne kadar çocuk edebiyatı günümüzde yaygın bir hal alsada yalnızca bugün var olan meydana gelen bir tür değildir. Birçok yazarın birçok eserinde çocuk edebiyatının izlerini ve dahi önemini görebiliriz.

Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan, ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında, edebiyat, sanat ve estetik

yönünden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır (Şirin, 2007: 16).

Çocuk edebiyatı, bireyin bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişimini destekleyen önemli bir kültürel ve pedagojik araç olarak değerlendirilmektedir. Çocuk edebiyatı, çocuklara öğreten, kavratın ve keşfettiren bir türdür. Geçmişte çocukları salt eğlendirmeyi ve eğitmeyi amaçlayan çocuk edebiyatı, günümüzde çocukları eğlendirirken düşündürmeyi de amaçlamaktadır (Sağlam, 2021). Bu bağlamda çocuk hikayelerinin eğlendirmenin yanında düşündürmeyi gerçekleştirerek değer aktarımında önemli rol oynaması gerekmektedir. Burada amaç yalnızca güldürmek eğlendirmek ya da öğretmek değil aynı zamanda bu öğrenilenlerin eyleme dökülmesine katkı sağlamaktır. Bir nevi içselleştirmektir.

Çocuk edebiyatı, bireyin erken yaşlardan itibaren gelişimini etkileyen ve toplumun geleceğini biçimlendiren temel alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle çocuk edebiyatı, yarının yetişkinlerine hitap eden özel bir alan olması sebebiyle edebiyatın en yüksek düzeyde özen ve hassasiyet gerektiren alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Somuncuoğlu Özet, 2020).

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında, ebeveynler çocuklarının ekran maruziyeti konusunda oldukça bilinçlenmişlerdir. Bu bilinçle çocuklarının kitaplarla daha fazla vakit geçirmesi için çaba sarf eden ebeveynler çoğunluktadır. Bu noktada önemli kriterlerden biri de çocuğun yaşına uygun bir şekilde gelişimine katkı sağlayacak uygun içerik seçmektir. Değerler aktarımını ele alan çocuk kitaplarında genellikle aşağıda belirtilen hususlar ön planda olmaktadır:

- Aile Kavramı
- Vatan Sevgisi
- Özgürlük
- İyilik
- Doğa ve Hayvan Sevgisi
- Yardımlaşma
- Hoşgörü
- Dostluk vb.

Şimdinin çocuklarının geleceğın yetişkinleri ve toplumun birçok alanında yer alan bireyleri olacaklarını düşünürsek, çocuk hikayeleriyle aktarılan değerlerin, düşüncelerin yalnızca çocuk için değil, o toplumun bütünü için de önem arz etmekte olduğunu söyleyebiliriz.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma çağdaş yazarlardan Uwe Timm'in aşağıda belirtilen çocuk hikayeleri ile sınırlıdır. Bu hikayelerde ele alınan değerler incelenecektir.

- 1) Tren Faresi (*Die Zugmaus* - 1981)
- 2) Korsan Karatavuk (*Die Piratenamsel*-1983)
- 3) Yarış Domuzu Uzunburun Rudi (*Rennschwein Rudi Rüssel* – 1989)
- 4) Olağanüstü Seyahat (*Der Schatz auf Pagesand* -1995)

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

Çocuk Edebiyatı alan yazını, çocuk kitaplarının çok yönlü işlevlerini anlamaya yönelik geniş bir akademik çalışmalar yelpazesi sunmaktadır. Bu yazın, çocukların gelişimine katkı sağlamak, eğitici ve kültürel öğeleri içeren kitapların önemini vurgulamak ve çocukların okuma alışkanlıklarını anlamak açısından son derece değerlidir. Çocuk edebiyatı ve değerler üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalar bu alanın önemini vurgulamaktadır. Kültürel ve evrensel değerlerin öğretilip aktarılabilmesinde çocuk edebiyatı önemli rol oynamaktadır.

Uwe Timm'in çocuk hikayelerindeki değerlere yönelik herhangi bir çalışma olmamakla birlikte farklı yazarların eserlerinin çocuk edebiyatı ve değerler temalı araştırmalar göz önüne alınmıştır.

Batı'da 16. yüzyılda ortaya çıkan çocuk kavramı ve buna eşlik eden çocuk ve çocukluk dönemine odaklanma, çocuk edebiyatını ön plana çıkardı. Bu edebiyatın yazılı kayıtları yoktu ve çocukların kendisi gibi tanımsızdı. Çocuk edebiyatı (İngilizce: children's literature, Fransızca: littérature enfantine, Almanca: Kinderliteratur) çocuklara yönelik kitapları ve yayınları kapsayan bir terimdir (Şirin, 2016).

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme, üretim yapısında ve toplumsal ilişkilerde değişikliklere ve böylece çocuk ve gençlik edebiyatının ortaya çıkmasına yol açtı. Bu, yeni bir toplumsal yapıyı gerekli kıldı ve ayrıca çocuklara yönelik muameleyi de değiştirdi. Bu süreç, çocukların feodal sistemde yaygın olduğu gibi yedi yaşında yetişkinler dünyasına girmesini engelledi ve onlar için yeni bir dünyanın, okulun kapılarını açtı. Okul öncesi çocuklara yönelik edebiyata duyulan ihtiyaç açıldı ve bu nedenle bu tür bir edebiyatın yaratılması için çabalar sarf edildi ve çocuk edebiyatı bir gereklilik olarak kristalleşti (Neydim, 2020).

Küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde çocukların kimlik gelişimi ve değerler eğitimi, bireysel ve toplumsal bütünlük açısından giderek daha kritik bir önem kazanmıştır. Küreselleşen dünyada, teknolojiyle ülkeler arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği bir dönemde, çocuklara evrensel ve kültüre özgü ulusal değerlerin (misafirperverlik, gelenek ve görenekler, bayramlar vb.) öğretilmesi ve bu değerlerle eğitilerek toplumun değerli bireyleri haline getirilmeleri için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla çocuk edebiyatı yazarlarına bu konuda önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Çocuk edebiyatı

yazarlarının omuzlarına yüklenen bu ağır yükü hafifletmenin yolu ise çocuk edebiyatı yazarlarının eserlerinde evrensel ve kültürel değerlere daha çok yer vermelerinden geçer” (Yardimciel, 2015).

Değerlerin aktarımı anlamında önemli eserler ortaya koyan Ulusoy (2021) "Bilgi" beyinse "değer" kalptir. Kalp bozulursa, kararırse veya körelirse insan, insanlıktan çıkar diyerek değerlerin son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Değerleri yeni nesillere aktarmanın en önemli araçları, milletlerin biriktirdiği dil temelli kaynaklardır. Bu kaynağın en önemli alanlarından biri de bu çalışmanın konusu olan çocuk edebiyatıdır. Çocuk edebiyatı aracılığıyla değerler çocuklara aktarılır ve erken yaşta içselleştirilir. (Aktaş ve Yalçın, 2024).

2.1. Değer Kavramı

Bireyler, toplumsal kurallar, gelenekler ve görenekler aracılığıyla "iyi" ile "kötü" ve "doğru" ile "yanlış" arasında ayırım yapmayı ve kendi ahlaki ilkelerine uygun bir standart geliştirmeyi öğrenirler. Edinilen bu standart, değerler olarak adlandırılan bir görüş ve inanç sistemi oluşturur (Beill, 2003).

“Değer” kavramı, sosyoloji, felsefe, matematik, iktisat, eğitim gibi çeşitli alanların ilgilendiği önemli ve farklı şekillerde tanımlanmış kavramlardan biridir. Çoğu araştırmacı çalışmalarını yaparken “değer” kavramının ne olduğuna önem vermiş bu kavramı açıklamaya çalışmıştır. Bütün bu uğraşların değer konusundaki ortak noktası değerın beşeri unsur olduğu ve davranışlara yön veren özellikte olduğudur (Ertürk, 2023).

Değerler, yüzyıllardır felsefi tartışmaların konusu olmuş, insan yargıları, yaşam, ahlaki ilkeler ve inançlarla ilişkilendirilmiş, evrensel olarak kabul görmüş bir tanıımı bulunmamakla birlikte çeşitli şekillerde tanımlanmıştır (Akbaba Altun, 2003). Literatür taraması, değer kavramının çeşitli tanımlarını ortaya koymuştur.

Değer bir kişinin diğer bireyleri, bireylere ait vasıfları, talep ve içsel düşünceleri, eylemleri muhakeme ederken başvurulmuş bir kriter, ölçüt olarak belirtilmektedir. Değer, bir şeyin kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğuna dönük kanaattir (Güngör, 2010).

Değer insanlara rehber mahiyetinde ışık olan, toplumların ortak yönlerini yansımasıyla birlikte, toplumların arasındaki farkları da ortaya koyan, insanların kaynaşmış toplum olmasını sağlayan destekleyici ve kuşatıcı prensip ve kanaatlerdir (Avcı, 2007: 21). Bir diğer ifadeyle

değer, bir toplum ve kültür tarafından kişilerin uzlaştığı, ortak kabul edilirliliği olan seçimler olarak ifade edilebilir (Bacanlı, 2011: 18).

Schwartz (1992), değerleri, bireylerin yaşamlarına rehberlik eden, kural görevi gören ve önem sırasına göre değişen arzu edilen hedefler olarak tanımlar. Bu bağlamda değerler, sadakat, yardımseverlik, adalet, güvenilirlik, dürüstlük, sorumluluk, bütünlük, yetkinlik, tutarlılık ve açıklık gibi arzu edilen davranışları ifade eden genel standartlar ve ilkelerdir (Jones, 1998).

Değerler, arzu edilen son durumlar veya davranışlarla ilgili olan ve davranış ve olayların seçimine veya değerlendirilmesine rehberlik eden, önemi değişen soyut durumlar arası hedeflerdir (Schwartz, 1992). Değerler, hukuk ve felsefe gibi farklı iki disiplin alanlarını da ilgilendirdiği için bu disiplinler bir köprü görevi görebilir. Etik, ahlak ve değerlerin tümü doğru ve yanlış davranışı belirlemeye çalışsa da yine de değerlerin zaman içinde farklılaştırılması gerekebilir (Frischhut, 2022).

2.1.1. Değerlerin önemi

Tüm insani olaylar (siyasi, dini, ahlaki, estetik, bilimsel, ekonomik, toplumsal, ailevi vb.) değerlere dayanır. Eylemler için bir hedef ve sonuçları değerlendirme aracı olarak hizmet eden değerler, öncelikle bir ölçüt işlevi görür. Başka bir deyişle, değerler bir eylemin başlangıcında, sürecinde ve sonunda mevcuttur. Çünkü insan bilinci ve vicdanından kaynaklanan bir etki biçimini temsil ederler (Aydın, 2011).

İnsanın doğuştan getirdiği özelliklerin yanında yaşadıkça edindiği davranış örüntüleri de vardır. Bu noktada küçük yaşlardan itibaren alınan nitelikli değerler eğitimi bireyin bedensel, zihinsel, ahlaki ve ruhsal açıdan sağlıklı olmasını sağlarken insan ve toplum ilişkilerinin de sağlam bir zeminde yürütmesine katkı sağlar (Kızıler, 2014). Dolayısıyla insanın bu karakter inşası da bir binanın ortaya çıkmasına benzetilebilir. Bir binanın yapı taşı mahiyetindeki kum, çakıl, çimento, demir vb. unsurlar binanın nasıl ki temelini ve iskeletini oluşturuyorsa, insani, vicdani, ahlaki, milli, manevi değerler de toplumun ve insan ilişkilerinin merkezinde konumlanır (Özensel, 2013).

Ahlaki değerlere ya da ahlaka yönelik eğitim, çoğunlukla özünde aynı şeyi ifade eden farklı kavramların kullanımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kavramlar bir yandan anlam bakımından örtüşmekte, diğer yandan ise içerik açısından farklılıklar göstermekte ve bu nedenle ayrıntılı bir analizi gerektirmektedir (Bär, 2019).

Değerler konusu uzun zamandır tartışma ve araştırma konusudur. Dünya çapında değerler üzerine yapılan araştırmalar ve bunlara olan kamu ilgisi giderek artmaktadır. Değerler konusu, yüzyıllar boyunca filozofları, düşünürleri ve toplumları meşgul etmiştir. Antik çağlardan beri düşünürler, yaşamın anlamı ve insan varoluşunun temeli hakkında fikirler geliştirmişlerdir. Bu nedenle, erdemli bir bireyin ve erdemli bir toplumun benimsemesi gereken değerlere her zaman vurgu yapılmıştır. Değerlerin anlaşılması ve önceliklendirilmesi zamana ve konuma bağlı olarak farklılık gösterse de, değerler hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir (Kaymakcan, 2010).

"Değerlere dönüş", "değerleri koruma" ve "değerleri yaşatma" gibi söylemlerle değerlere yapılan vurgu her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Politikacılar değer temelli stratejiler geliştiriyor, eğitimciler değerler eğitimi alanında araştırmalar yürütüyor, iş insanları değer odaklı kuruluşlara katılıyor, akademisyenler sosyal bilimlerde değerler araştırmalarına öncelik veriyor ve tıp uzmanları çalışmalarında etik ve değerleri ölçüt olarak kullanıyor (Arslan ve Yaşar, 2010).

Kişilerarası ilişkileri şekillendiren değerler, birlikte yaşamaktan doğar. Bize başkalarına saygı duymayı, sorumluluk almayı, dürüst ve adil olmayı öğretir. Onurlu bir yaşam için eylemlerimize korku temelli disiplin değil, değerler rehberlik etmelidir. Korkunun kaynağı ortadan kalktığında korku temelli disiplin ortadan kalkar. Ancak değerlere dayalı içsel disiplin, değerler değişmediği sürece varlığını sürdürür (Kaymakcan, 2010). Değerler, vatandaş olarak olgun, iyi ve sorumlu bir yaşam için en önemli ön koşuldur. Bize insan olarak kim olduğumuzu, kim olmamız gerektiğini ve nasıl olmamız gerektiğini gösterirler. Günümüzde ise dünya derin bir değerler krizi yaşamaktadır (Arslan ve Yaşar, 2010; Hökelekli ve Gündüz, 2007).

Adalet, şefkat, dayanışma, barış, sorumluluk, hoşgörü, sabır ve dürüstlük gibi değerler önemini yitirmiştir. Bu durum insanların kendilerini tanıma, anlama, geliştirme ve arındırma çabalarını baltalamakta, onları tatmin edici bir yaşam için fırsatlardan mahrum bırakmakta ve onları tek boyutlu bir varoluşa mahkûm etmektedir. Günümüz dünyasında birçok genç kendini bunalmış hissetmekte ve acı çekmektedir. Yaşamlarında hiçbir anlam bulamayanlar boşluğa ve güvensizliğe düşmektedir. Her şeye hakları olsa bile, bir yaşam hedefinin olmaması nedeniyle kendilerini tüketen ve kişiliklerini zayıflatan görev ve çabalara yönelmektedirler (Hökelekli ve Gündüz, 2007).

2.1.2. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin işlevleri incelendiğinde, hem özel hem de toplumsal yaşamda bireysel bakış açılarının temel felsefesini oluşturdukları ortaya çıkar. Bunlar, bireylere toplumda yerlerini alırken temel yaşam kurallarına uymaları için bir çerçeve sağlayan, toplumsal olarak kabul görmüş değerlerdir (Özübal, 2024).

Fichter'e (2006) göre değerler aşağıdaki işlevleri yerine getirir:

- a) Bireylerin ve toplulukların toplumsal değerini değerlendirmek için bir araç görevi görürler.
- b) Arzu edilir, yararlı ve önemli kabul edilen maddi kültürel değerlere dikkat çekerler.
- c) Toplumda ideal düşünme ve davranış biçimlerine işaret ederler.
- d) Toplumsal rollerin seçimine ve performansına rehberlik ederler.
- e) Toplumsal kontrol ve baskıya aracılık ederler.
- f) Dayanışmayı teşvik ederler.

Arslanoğlu (2005), Türk değerlerinin önemini şu sözlerle vurgular: "Değerlerin duyuşsal boyutta bu kadar önemli olmasının nedenlerinden biri, bir milleti şekillendiren ve onu sonsuza dek koruyan temel unsurları temsil etmeleridir. Tarih bize, değerlerini kaybeden milletlerin ulusal kimliklerini de kaybettiklerini öğretiyor. Türkler, bunun dünya çapında en acı örneklerini veriyor. Örneğin, Türk istilalarına dayanamayan Çinliler, kendilerini Türklere karşı savunmak için Çin Seddi'ni inşa ettiler. Ancak bu sorunlarını çözmezince, kültürel emperyalizm yoluyla Türklere başa çıkmanın bir yolunu aradılar. Çin kültürünün etkisi altında kalan Türkler, Çin isimleri benimsediler ve böylece Türk kimliklerini kaybettiler."

Aydın ve Gürler (2020) ise, değerlerin toplum içindeki işlevlerine dikkat çekip şu şekilde ifade etmişlerdir:

- Tarihle bağların kopmasını engeller, tarihi geçmişten günümüze aktarır.
- Çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.

- Seçme ve karar verme vb. zamanlarda yararlanılırlar.
- Sosyal yaşamın işleyişini düzenlerler.
- Gelecek kuşaklara kültür aktarımında önemli yere sahiptirler.
- Ortaya çıkmalarında çevre ve bireyle etkileşim durumunda bulunmaları etkilidir.
- Yansımaları tutum, hal ve hareketlerde kendini gösterir.
- Olumlu ve istendik tutum ortaya çıkarmada etkileyici bir role sahiptir.
- Karşıtlıkların olduğu durumlarda birleştiricidir.
- Kalıtsal değildirler, yaşam sürecinde benimsenirler.
- İnsanı ilgilendirdiklerinden dolayı toplum tarafından sürdürülmeleri sağlanmaktadır.

Değerlerin işlevlerinden biri hukukun bile sağlayamadığı düzeni, bir arada bulunmayı ve güvenli bir ortamı sağlayabilmektedir. Çünkü değerler maneviyat içerir. Bundan dolayı manevi olguları önemli sayan yerde değerler hukuktan daha fazla etkin görevde olabilmektedir (Kardaş, 2020). Değerler doğru ve yanlış fark etmeyi sağlayan ana inançlardır. Yaşamı dengeli ve anlamlı bir hale getirerek toplumu meydana getiren kişilerle bir arada hayat sürmeye olanak tanırırlar. Değerler kişinin ve diğer insanların hayatlarının niteliğini yükseltirler. Bunlar bireyde doğuştan bulunmaz, gözlem ve etkileşim ile birlikte yaşam içinde öğrenirler (Akbaş, 2004).

Değer kişinin davranışları konusunda kontrol mekanizması işini üstlenmiştir. İnsanın davranışlarını olumlu şekilde sergilemesi, denetimde tutması, ahlak dışı olumsuz davranışlarda bulunmaması yönünde uyarıcı konumundadır. Eğer günlük yaşamda değerler kişiye yol göstermekte etkili olamadıysa insanın yanlış yapma ve uygunsuz davranışlar sergileme olasılığının artmasına yol açar (Özdemir, 2019).

2.1.3. Değerlerin özellikleri

Değerler eğitimi kavramı üzerinde hemen hemen her araştırmacının kendine göre tanımlar yaptığı gibi özellikleri konusunda da pek çok araştırmacının birtakım tespitler sıraladığı görülmektedir. Bununla beraber yapılan birçok yorumun kesiştiği noktaların da çok olduğu bir gerçektir (Şar, 2022).

Bu alanda yaptığı çalışmalarla tanınan Fichter, sosyal bilimlerdeki değerlerin sahip olduğu özellikleri şu şekilde ifade etmiştir (Fichter, 2019):

1. Değerler paylaşılır; insanların çoğunluğu bunlara katılır. Bireylerin yargılarına bağlı değildirler.

2. Değerler ciddiye alınır; insanlar bu değerlerin ortak iyiyi korumak ve toplumsal ihtiyaçları karşılamakla bağlantılı olduğunu düşünürler.

3. Değerlere tutkular eşlik eder; insanlar daha yüksek değerler uğruna fedakarlık yapar, savaşırlar ve hatta ölürlər.

4. Değerler kişilerarası anlaşma gerektirdiğinden, nihayetinde kavramsal olarak diğer değer sistemlerinden soyutlanabilirler.

Fichter'ın bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere değerlerin toplumsallık yönü büyük önem arz eder. Bunun yanında aynı ifadelerden toplumun bu değerleri koruma gayreti içerisinde olduğu da anlaşılır. Ayrıca değerlerin değişebilir bir yapıda olduğu sonucuna da ulaşılır. Bu alanda çalışmalar yapan araştırmacıların birçoğu Fichter'la benzer düşüncelere sahiptir. Değerlerin durağanlığından söz etmek mümkün değildir. Yaşanan toplumsal değişimler değerlerin değişimine kaynaklık eder. Bir toplumda meydana gelen hızlı toplumsal değişimler, toplumun farklı katmanlarında yer alan mevcut değerlerin farklılaşmasına yol açabilmektedir (Özensel, 2019; Hökelekli, 2013).

Alan yazında önemli çalışmaları olan Rokeach değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralar:

“1. Bireyin davranışına rehberlik eden çok yönlü ölçütlerdir.

2. Bireyin kendini ifade etmesinde rehberlik eder.

3. Başkalarını etkilemede veya ikna etmede etkilidir.

4. Bireyi, sosyal düzeyde belirli bir konum almaya teşvik eder.

5. Bireyin politik veya dini tercihinde önemli rol oynar.

6. Bireyin kendini ve başkalarını değerlendirmesinde, övmesinde veya yermesinde kriter rolü oynar.

7. Bireylerin ahlaki olarak değerlendirilip sıralanmasında bir ölçüt niteliğindedir” (Akt. Karababa, 2019)

Roceach’ın ortaya koyduğu bu özelliklerden onun, değerlerin birey bazlı yönünü ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. Bireyin toplum içerisindeki tavır ve davranışlarına, sosyal örgüt içerisindeki konumuna yaptığı katkılar üzerine daha çok eğildiği görülmektedir. Bunun sebebinin bireyin toplumun en küçük parçası olmasından ileri geldiği düşünülebilir. Toplumun indirgenemez parçası nasıl eylem içindeki kişi ise, değerlerin son ve kesin noktası da yine kişidir (Fichter, 2019).

Aksakal (2020) ise değerlerin özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

- Öğretilerdir ve kutsal sayılırlar.
- Bireysel amaçlarla yakından ilgilidir. Çünkü hedeflere ulaşabilmek için değerler kullanılacaktır.
- Kişinin kendine has tutum ve davranışları ile ilgilidir.
- Olayları, kişilere ve davranışlara biçim vererek kendini devamlı etkin ve işlevsel tutar.
- Toplumun değerlere verdiği önem derecesine göre dizilip varlığını bir düzen dahilinde devam ettirir.
- Yenilik ve değişikliklere uyum sağlayarak varlığını sürdürür.
- Kültürel farklılıklara göre toplumda bulunur. Her toplumun aynı değere yükledikleri anlam değişiklik gösterebilir.

2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramının tanımlamalarının çocuk edebiyatındaki boyutu ve yeri dışında, çeşitli sınıflandırmalar oluşturulmuştur. Bunlar alt bölümlerde yer almaktadır.

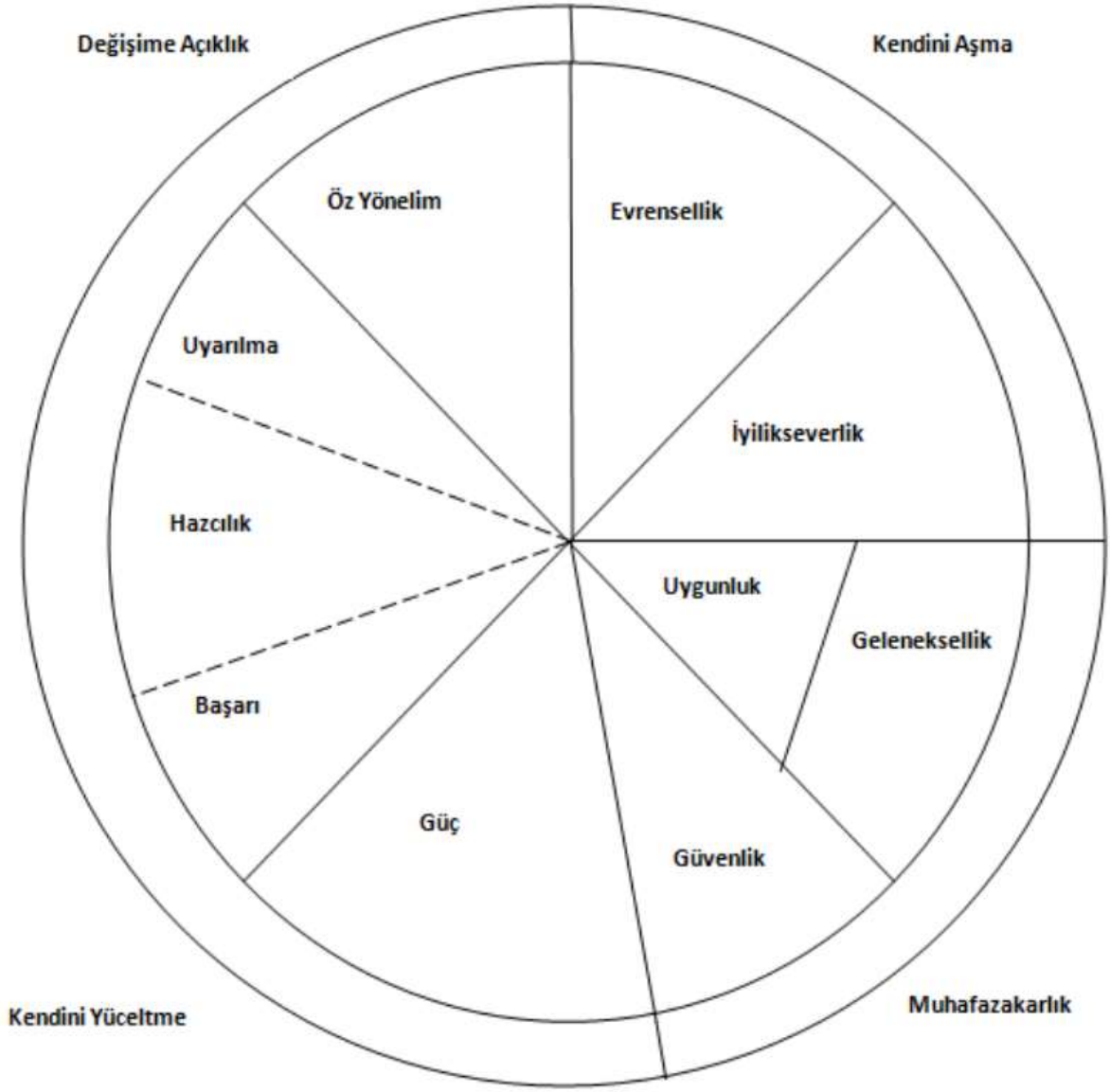
2.2.1. Schwartz’ın değer sınıflandırması

Değer sınıflandırmaları içerisinde son zamanlarda en çok kullanılanı Schwartz’ın değer modelidir (Demirutku ve Nebii, 2010). Schwartz kültürel ve bireysel olmak üzere iki farklı analiz düzeyi oluşturmuştur. Ana düşünceleri aynı olan bu iki düzeyin ayırt edici değer tipleri ise farklılık göstermektedir (Demirutku, 2019).

Schwartz'ın değer tanımları şu şekildedir (Schwartz, 1996):

- G: Sosyal statü ve prestij, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol veya hkimiyet kurma.
- Başarı: Sosyal standartlara göre yeterlilik göstererek kişisel başarıya ulaşma.
- Hedonizm: Bireyin kendisi için zevk ve duyumsal doyum arayışında olması.
- Uyarım: Hayatta heyecan ve yenilik arama, meydan okuma.
- z yönelim: Bağımsız düşünce ve eylem seçme, yaratma, keşfetme.
- Evrenselcilik: Tüm insanların ve doğanın refahının korunması için anlayış, takdir ve hoşgörü.
- İyilikseverlik: Sık kişisel temasta bulunan kişilerin refahının korunması ve geliştirilmesi.
- Geleneksellik: Geleneksel kültür veya dinin getirdiği gelenek ve fikirlere saygı, bağlılık ve kabul.
- Uyumluluk: Başkalarını zecek veya onlara zarar verecek ve sosyal beklentileri veya normları ihlal edecek eylemlerin, eğilimlerin ve dürtülerin kısıtlanması.
- Güvenlik: Toplumun, ilişkilerin ve kişinin güvenliği, uyumu ve istikrarı peşinde olma.

Schwartz bu değerlerin her birinin bazılarına yakınlık gösterdiğinin bazılarına ise karşı geldiğini ve çatıştığını belirtmiştir. Örneğin uyumluluk değeri hedonizme karşı bir değer iken iyilikseverliğe yakındır. Benzer biçimde öz yönelim ile güvenlik değerleri birbirine zıt özellikler taşırken başarı ve g değerleri benzer ve bütünleşik özellikler taşımaktadır. Buna göre değerlerin birbirlerine göre konumları aşağıdaki şekilde yer alan modelde gösterilmiştir (Barnea ve Schwartz, 1998).

Şekil 2.1. Motivasyonel değer türleri arasındaki yapısal ilişki (Barnea ve Schwartz, 1998).

Schwartz bu teorisinde on değeri öne çıkarsa da daha temel bir düzeyde değerlerin ilgili oldukları motivasyonların sürekliliğini oluşturduğunu varsaymaktadır. Bu süreklilik dairesel bir yapıya yol açmaktadır (Schwartz, 2012).

2.2.2. Rokeach'ın değer sınıflandırması

Rokeach, değerleri amaçsal ve araçsal değerler olarak iki kümede sınıflandırmıştır. Amaçsal değerler, kişilerin ulaşmak istedikleri en üst noktayı belirtir ve kültürden kültüre değişkenlik gösterebilir. Araçsal değerler ise amaçsal değerlere ulaşmada birer araç görevindedir (Yağan, 2021).

Rokeach’e göre değerler davranışlarımızı yönlendiren inançlardır. “Nature of Human Values” (İnsanî Değerlerin Doğası) eserinde belirttiği üzere, ona göre “bir insanın değer sahibi olduğu söylendiğinde aklımızda ya onun arzuladığı belli davranış biçimleri olduğu ya da ulaşmak istediği bir varoluş durumundan bahsedildiği fikri oluşmaktadır” (Rokeach, 1973).

Tablo 2.1. Rokeach değer sınıflandırması.

Amaç Değerler	Araç Değerler
Rahat bir hayat	Hırslı olmak
Heyecan verici yaşam	Geniş görüşlü olmak
Bir şeyler başarma hissi	Yetenekli olmak
Barış içinde bir dünya	Neşeli olmak
Güzel bir dünya	Temiz olmak
Eşitlik	Cesur olmak
Aile güvenliği	Affedici olmak
Özgürlük	Yardımsever olmak
Mutluluk	Dürüst olmak
İç huzur	Hayal gücü kuvvetli olmak
Olgun aşk	Bağımsız olmak
Ulusal güvenlik	Mantıklı olmak
Zevk, haz	Zeki olmak
Kurtuluş	Sevgi dolu olmak
Kendine saygı	İtaatkar olmak
Sosyal itibar	Kibar olmak
Gerçek dostluk	Sorumlu olmak
Bilgelik	Özdenetimli olmak

Kaynak: Bacanlı, 2017.

Bu yaklaşımda amaç değerler hayatın amacına yönelik değerler olup bunlar hem kişisel hem de toplumsal özellikler taşımaktadır. Daha kişisel ve kendini gerçekleştirme ile ilgili olan araç değerlerin oluşturulmasında ise Rokeach, Anderson’ın 1968 tarihli “Likableness Ratings Of 555 Personality-Trait Words” (555 Kişilik-Özellik Sözcüklerinin Beğenilirlik Derecelendirmeleri) çalışmasından derlediği 18 değeri kullanmıştır (Rokeach, 1973).

2.2.3. Kahle’in değerler sınıflandırması

Yeonshin (2002) ve Kahle’ye göre, değerler bireysel davranışların anlaşılmasında önemli bir faktördür ve bireyin davranışlarının gelişiminin temelini oluşturur. Bu gelişim ise

eylemde karar odaklı bir tutumun oluşmasına yol açar. Davranış, çocuklukta oluşan ve çok yönlü bir kişiliğin gelişimiyle ilişkili genel ilkelerin bütünleşmesidir.

Kahle, değerleri içsel yönelimli ve dışsal yönelimli olmak üzere iki kategoriye ayırır. Buna dayanarak, içsel yönelimli bireylerin sorunları çözmek için iç dünyalarının etkisi altında kararlar aldıklarını, dışsal yönelimli bireylerin ise sorun çözme yeteneklerini kullanmadıklarını ve kaderci olma eğiliminde olduklarını savunarak, bireylerin içsel ve dışsal yönelimlerini açıklamaya çalışır (Shao, 2002).

Kahle'nin değer sistemi şu şekilde örneklendirilebilir (Akt. Beatty vd., 1985):

- İçsel yönelimli değerler:
 - Öz saygı: Kişinin kendi başarılarıyla gurur duyması ve özgüven duyması.
 - Yakın ilişkiler kurma: Yakın arkadaşlıklar ve tanıdıkların yanı sıra sevgi ve sefkate duyulan ihtiyaç.
 - Kişisel gelişim: İç huzura ve kişinin yeteneklerini mümkün olan en iyi şekilde geliştirmesine duyulan ihtiyaç.
 - Yaşam sevinci: Dolu dolu ve mutlu bir yaşam.
 - Başarı: Tüm yaşam hedeflerine ulaşma ihtiyacı.
- Dışsal yönelimli değerler
 - Aidiyet: Kişinin çevresi, ailesi ve arkadaşları tarafından ihtiyaç duyulma ve değer görme ihtiyacı.
 - Güvenlik duygusu: Kişinin kendini güvende hissetmesi ve olası zorluklardan ve sorunlardan korunma ihtiyacı.
 - Başkaları tarafından tanınma değeri: Kişinin çevresi tarafından saygı görmesi ve kabul görmesi anlamına gelir.

2.2.4. Spranger'in değerler sınıflandırması

Edward Spranger, "Types of Men" isimli eserinde insanları 6 ana kişilik özelliğine göre farklı gruplara ayıran bir değer sınıflandırması oluşturmuştur. Değerlerin psikolojik incelenmesi üzerine oluşturduğu bu sınıflandırmada insanların kişiliklerini oluşturan değerleri 6 kişilik tipinde toplamıştır (Clawson ve Vinson, 1978). Bu kişilik tipleri teorik, estetik, ekonomik, politik, sosyal ve dinî değerlere sahip tiplerdir. Ona göre bu değerler bütün davranışlara etki etmektedirler (Young, 1942).

Spranger, bir kişinin bu tür değer gruplarından sadece birine veya diğerine ait olduğunu söylememektedir. Her insan bu kişilik değerlerinin tümü bulunabilir ancak değerler farklı derecelerde öneme sahiptir. Bu önem farkı kişilik tipini belirlemektedir. Spranger'ın kişilik tipleri şöyle özetlenebilir (Çalışkur vd. 2012):

1. Teorik: Gerçeğe, bilgiye ve eleştirci düşünceye önem veren kişidir. Kuramsal değer eğilimli bireyin temel ilgisi, gerçeğin keşfidir.
2. Ekonomik: Yararlı ve pratik olana önem veren kişidir, etkinliğin değerlendirilmesinde yararlı olup olmamasını göz önünde bulundurur. Yaşamın anlamını bedensel ihtiyaçların doyumu olarak görür.
3. Estetik: Yaşam tarzını zarafet üzerine kurmuş kişidir. Biçimlere ve uyuma çok fazla önem verir.
4. Sosyal: Sosyal kişinin en önemli özellikleri yardımseverlik, diğerkâmlık, başkalarını sevmedir.
5. Politik: Etkili ve güçlü olmaya önem veren kişilerdir. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret arar.
6. Dindar: Evreni bir bütün şeklinde görerek kendisini bu bütünlüğün bir parçası olarak gören kişidir. Mistik konulara ve yaşantılara ilgi duymaktadır.

Postman vd. (1948:143) Spranger'ın değer sınıflamasındaki sınıfları temsil eden temel uyarıcı kelimeleri aşağıdaki tabloda sunulduğu üzere ifade etmiştir.

Tablo 2.2. Spranger'in değer sınıflamasındaki sınıfları temsil eden uyarıcı kelimeleri.

Teorik	Ekonomik	Estetik	Sosyal	Politik	Dindar
Teori	Gelir	Güzellik	Sevgi Dolu	Yönetmek	Dua
Doğrulama	Kullanışlı	Sanatçı	Nazik	Tanınmış	Kutsal
Bilim	Zengin	Şiir	Sadık	Rekabetçi	İbadet
Mantıklı	Finans	Zarif	Yardımsever	Vatandaş	Mübarek
Araştırma	Ekonomik	Edebî	Arkadaş Canlısı	Siyaset	Din
Analiz	Ticaret	İnce	Sosyal	Hâkim Olmak	Saygılı

Kaynak: Young, 1942

2.2.5. Refshauge'nın değer sınıflandırması

Refshauge, değer sınıflamasında temel değerlere yer vermiştir. Temel değerleri kovuşturmanın insanlar için değerli olduğunun farkındadır. Bu temel değerler, toplumun,

düşünce ve isteklerini ortaya koyar. Bu esas değerler, dünya görüşlerinde sık karşılaşılan kültürlerin büyük kısmında da yer verilen değerlerdir (Akt: Yüce, 2020). Refshauge, dokuz değer grubuna ve bu değer gruplarının içerdiği alt değerlere yer vermiştir:

Tablo 2.3. Andrew Refshauge'nın değer sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Dürüstlük	Tutarlı bir şekilde dürüst ve güvenilir olma.
Mükemmellik	Okul yaşamında, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında en yüksek kişisel başarı için mücadele etme
Saygı	Kendin ve başkaları için saygılı olma ve diğerlerinin farklı ve karşıt görüşlere sahip olma hakkını kabul etme.
Sorumluluk	Kendine, diğerlerine ve çevreye karşı bireysel ve toplumsal davranışlardan dolayı sorumlu olma.
Katılım	Toplunun ve milletin sosyal ve ekonomik refahından minnettarlık duyarak ve bunun için katkı sağlayarak aktif ve üretken birey ve grup üyesi olma
İşbirliği	Uyuşmazlıklardan barışçıl bir çözüm içerisinde olarak ve başkalarına destek sağlayarak ortak amaçlara ulaşmada işbirliği içerisinde çalışma.
Önemseme	Empati göstererek ve merhametli davranarak kendinin ve diğerlerinin refahını düşünme.
Tarafsızlık	Sosyal adalet ilkelerine sadık olma ve önyargıya samimiyetsizliğe ve adaletsizliğe karşı çıkma.
Demokrasi	Bir Avustralya vatandaşı olma sorumluluklarını ve haklarını, özgürlüklerini kabul etme ve yükseltme.

Kaynak: Akt. Yüce, 2020

2.2.6. Güngör'ün değer sınıflandırması

Erol Güngör yaptığı çalışmalar sonucunda 14 değer tespit etmiştir. Deneklerinden bu değerleri önem derecesine göre sıralamalarını istemiştir. Denekler bu değerleri çok önemli olandan az önemli olana doğru sıralamışlardır (Akt. Deveci, 2021).

Tablo 2.4. Güngör'ün değer sınıflandırması

Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması	Vicdan huzuru
Öbüt dünyayı kazanmak	Cahillikten arınmış bir dünya
Yalansız bir dünya	Güzelliklerle dolu bir dünya
Günahlardan arınma	Eşitliğin sağlanması
Ekonomik bağımsızlık	Gerçek dostluk
Konforlu bir hayat	Hürriyet için mücadele
Bütün gerçeklerin bilinmesi	İnsanlara yardım

Kaynak: Akt. Deveci, 2021.

2.3. Kök Değerler

Temel değerler, öğrencilere bireysel ders alanlarındaki öğrenme hedefleriyle ilişkilendirilerek öğretilmesi gereken on temel ulusal, manevi ve evrensel değerdir. Özellikle ilkökul müfredatına bakıldığında, eğitim yaklaşımımızın yalnızca akademik beceriler kazandırmakla kalmayıp aynı zamanda çocuklara akademik başarı için ahlaki değerlerimizi aşlamayı da amaçladığı açıkça görülmektedir (Özübal, 2024).

2.3.1. Adalet

“Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme: Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme: Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması; türe.” (TDK, 2025). “Adalet” değeri çok eski zamanlardan beri kültürümüzde önemli yeri olan kavramlardan biridir. Adaletli olmak insan olmanın, insanca yaşamının önemli kuralıdır. Bu konuda söylenmiş atasözlerinden de anlaşılacağı gibi: “Zulüm kapıdan girer, adalet pencereden çıkar”, “gülme komşuna gelir başına”, adalet kavramının hayatımızda yeri büyüktür (Eroğlu, 2025).

Kösecioğulları (2022), adalet kavramını “Bireysel ve toplumsal hayatın düzene girmesi, huzurun ve barışın egemen olması için adalet gücünün temsilcileri tarafından eşit ve tarafsız olarak sunulması gereken değer.” şeklinde tanımlamaktadır. “Adalet; eşitlik, hakkı olana

hakkını teslim etme, adil olma, paylaşma, yasalara uygun davranma gibi tanımlanabilen evrensel bir kavramdır” (Bağcı, 2023).

Adalet kavramının doğuşunda, insanların iyi ve kötü şeyler yapan bireylere karşı yapılan davranışlar arasında bir fark olması gerektiği ihtiyacı yatmaktadır. Toplumca iyi olarak kabul edilen davranışları yapan insanların saygı ve sevgi ile karşılanması, kötü davranışlarda bulunanların ise kınanması, cezalandırılması düşüncesi adalet kavramının özünü oluşturmaktadır. Bu toplumsal gerçeğin insanın içinde bulunan adalet duygusundan geldiği söylenebilir. İlkel çağlardaki insanlardan günümüz modern bireylerine kadar her insanda haksızlığa karşı koyma, haklıyı savunma duygusu kendisini göstermiştir (Çeçen, 2020).

2.3.2. Dostluk

“Dost olma durumu; mihribanlık, ülfet” (TDK, 2025). Dostluk kavramı da insani kavramlardan biridir. İnsanlar, hem içgüdüsel olarak hem de sosyal öğrenme yöntemi aracılığı ile ait hissetme duygusunun gerekliliği olarak, çevresinde kendilerine yakın gördükleri kişiler ile bağ kurarlar. Bu sayede, iyi günde kötü günde birlik olma ihtiyacını karşılayan bir oluşum meydana gelmiş olur. Çocukların küçük yaşlarda başlayan arkadaşlık ilişkilerini dostluğa çevirirken, dostluğun önemi hakkında ailesi tarafından rol model olarak desteklenmesi faydalı olacaktır (Eroğlu, 2025).

Çelik (2008), arkadaşlığı, benzer inanç, duygu, düşünce ve hedefleri paylaşan ve kişisel çıkar gözetmeden birbirlerini gerçekten seven insanlar arasındaki ilişki olarak tanımlamıştır. Ayrıca, arkadaşlığın en önemli özelliklerini de açıklamıştır. Aristoteles'e göre arkadaşlık, insan olmanın olmazsa olmaz bir parçasıdır. Vazgeçilmez bir erdemdir ve onsuz iyi ve tatmin edici bir yaşam imkansızdır (Akçaoğlu, 2010).

Bu tanımlara bakıldığında dostluk kurmanın sosyal bir canlı olan insanın doğası gereği olduğu görülmektedir. Bu doğanın tatmin edilmesi de duyuşsal bir gereksinimdir. Bir dost sahibi olmak kadar birine dostluk yapmanın da bu gereksinimin giderilmesinde payı vardır. Gördüğümüzde bizi mutlu eden, yokluğunda ise özlediğimiz, bizi anlayan kişi olarak gördüğümüz dostumuz aynı zamanda bu özellikleri bizde gören kişidir. Dostluk karşılıklı olarak dost olma durumudur (Yıldırım, 2021).

2.3.3. Dürüstlük

Düşünce ile gerçeklik arasındaki uygunluk, yargı ve ifadelerin gerçeklikle örtüşmesi. Doğru sözlü, dürüst olma ve yasalara uygun davranma durumu (TDK, 2024). "Dürüstlük, etimolojik olarak doğruyu ve gerçekleri söylemek; samimi, güvenilir ve sadık olmak anlamına gelir. Dürüstlük, samimiyet, doğruluk, açıklık ve netlik gibi kişilik özelliklerini yansıtır" (Bağcı, 2023).

“Dürüstlük” günlük hayatımızı kolaylaştıran önem verdiğimiz kavramlardan biridir. Dürüst davranışlar insanlar tarafından kabul görmeyi sağlar. Dürüst davranılmadığı zaman sonuçlarının ne olabileceği çocuklara erken yaşlarda öğretilmelidir. Mevlana dürüstlüğü “ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol” sözü ile özetlemiştir (Eroğlu, 2025).

2.3.4. Özdenetim

Özdenetim, daha yüksek bir hedefe ulaşmak için kişinin diğer hedeflere ilişkin tepkilerini, davranışlarını veya eğilimlerini yönetme ve sınırlama yeteneğidir; özdenetim, bir kurum veya kuruluşun işleyişini amaç ve standartlarına uygun olarak yönetme yeteneğidir (TDK, 2025).

Özdenetim, özünde kontrolü sağlayan bir değerdir. Kişinin kendi eylemlerini tartmasını ve bunlar için sorumluluğunun farkında olmasını içerir. Ayrıca, özdenetimli bireylerin daha az saldırganlık, suçluluk ve kötü alışkanlıklar sergilediği, aynı zamanda psikolojik olarak daha sağlıklı olduğu, topluma daha iyi entegre olduğu ve daha yüksek akademik başarılar elde ettiği bildirilmiştir (Frieze ve Hofmann, 2009).

Bunun yanı sıra bu iç tepkileri geçersiz hâle. getirmek ya da istenmeyen davranış eğilimlerini durdurma, onlardan kaçma becerileri de yine öz denetim değerinin temelini oluşturmaktadır. Kendi davranışlarına kendi iyiliği için sınırlar koymak ve bunları düzenlemek insanlara özgü önemli bir değerdir (Duyan vd., 2012).

2.3.5. Sabır

Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi; dayanç, çıdam: Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme (TDK, 2025). Sabır kişilerin karşılaştıkları olayları, durumları zamanı verimli kullanarak yönetebilme kapasitesidir. Duygusal durum kontrolü ve özdenetim gerektirir. Sabır sadece beklemek anlamına gelmez. Davranışları kontrol etme ve uzun vadeli planlar yapabilmeyi gerektirir. Sistemli ve planlı yapılan çalışmalar, hedef belirlemek sabretmeyi

kolaylaştırıcı yöntemlerdir. Sabırlı bireyler başkalarının haklarına daha saygılı olabilecektir. Sabretmek öfke davranışının önüne geçerek kişileri tehlikelerden korur (Eroğlu, 2025).

Sabır aynı zamanda karar alma açısından da önemli bir değerdir. Ani kararlar almanın, bir konu üzerine yeterince düşünmemenin ve acele hareket etmenin yanlış kararlara sebep olabileceği bilinmektedir. Sabır sadece zorluklar karşısında değil, kişinin kendi iç dünyasındaki aceleci dürtülere karşı da kullanabildiği bir değerdir (Yıldırım, 2021).

2.3.6. Saygı

Bir kimseye veya şeye, onun değerinden, üstünlüğünden, yaşından, yararlılığından veya kutsallığından dolayı karşı ihtiyatlı, dikkatli ve itidalli davranmaya yol açan sevgi duygusu; saygı, hürmet: Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu (TDK, 2025).

Geçmişte saygı insana duyulan değer duygusu ile ön plana çıkarken gelişen zaman ile birlikte, çevremizdeki bütün canlılara, fikirlere, olay ve olgulara karşı anlayışlı tutum sergileme olarak gelişim göstermiştir. Toplum içinde yaşamının önemli şartlarından biri saygılı birey olmaktır. Saygı bireyin kişisel varlığından başlar. Kişi önce kendisine saygı duyar. Kendisi için iyi olan şeyleri çevresine zarar vermeden yerine getirir. Bu süreç yakın çevreden devam ederek, insana, insanlığa “saygı” duyma olarak sürdürülür (Eroğlu, 2025).

2.3.7. Sevgi

İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu, muhabbet olarak tanımlanmıştır. Bir şeye duyulan olumlu duygular bütünüdür (TDK, 2025).

Bir değer olarak sevgi, ailede başlayıp okul ile devam eder. Sevgi gösterme davranışı sosyal öğrenme yolu ile kazanılır. Kişinin aile ortamında “sevgi” ne kadar hâkim olursa çocuğun etrafına olumlu duygular yansıtma ihtimali artacaktır. Bağcı (2023)’ya göre okulda, sınıf ortamında ne kadar sevgi hâkim olursa o bireyin okulla, sınıfla, öğretmenle ve arkadaşlarıyla bağları bir o kadar kuvvetli olur.

İnsan doğasının temelinde bulunması sebebiyle evrensel bir özelliğe de sahip olan sevgi, kendi içinde birçok farklı unsuru bulundurmaktadır. Sevgi sadece insanın bir başka insana değil aynı zamanda ilgiyi hak ettiğini düşündüğü herhangi bir başka kavrama da gösterilebilir. Hayvan sevgisi, vatan sevgisi, hayat sevgisi ya da dinsel sevgi gibi farklı tür ve biçimlerde kendini gösterebilir. Ayrıca sevgi büyüklüğüne ve koşullarına bağlı olarak da adlandırılmaktadır. Koşulsuz sevgi bunların içerisinde en üstünüdür. Bir annenin çocuğuna

gösterdiği sevgi buna örnek olarak gösterilebilir. Sadece merhamet değil fedakârlıkla dolu olan bu sevgi türü, romantik sevgiden farklı olarak daha çok olduğu gibi kabul, empati kurma, koruyucu olma, ilgilenme, düşünceleri ve duyguları paylaşma gibi özelliklere sahiptir (Karandashev ve Clapp, 2016).

2.3.8. Sorumluluk

TDK'ya (2025) göre sorumluluk, kişinin kendi eylemlerinden veya sorumluluk alanı içindeki bir olayın sonuçlarından sorumlu tutulması anlamına gelir; hesap verebilirlik, sorumluluk ve yükümlülük kavramlarını kapsar. Sorumluluk gerektiren bir yükümlülük ağırlığa sahiptir.

Sorumluluk değeri de diğer değerlerde olduğu gibi küçük yaşlarda ailede başlayarak davranış haline gelir. Çocuk önce aile içinde görevler üstlenmeye başlarken okul ile birlikte sorumlulukları artar. Okulda arkadaşlar ile iyi geçinme, okul ve çevresine zarar vermeme, ödevleri zamanında yapma gibi eylemlerde bulunulması gerekliliği çocuğun yaşantısından yola çıkılarak sorumluluk edinmesine yardımcı davranışlardır. Bu yol ile çocuğun yaptığı davranışların yükümlülüğünü üstlenmesini öğretmek hedeflenir. Sorumluluk sahibi kişiler çoğu zaman üzerine düşen görevleri yerine getirmekte zorlanmazlar. Sorumluluk sahibi olmak psikolojik sağlamlığı da destekler. Kişilerin kendilerine, ailelerine, okullarına, iş hayatlarına, vatanlarına ve daha pek çok alana karşı sorumlulukları vardır. Böylesine bir sorumluluk bilinci edinilmesi hayatın her alanında daha başarılı bireyler var olması anlamına gelir (Bağcı, 2023).

2.3.9. Vatanseverlik

TDK (2025) sözlüğünde “vatanseverlik” yurtseverlik olarak tanımlanmıştır. Türk milletinin vatanseverlik değeri ile bağı çok güçlü ve anlamlıdır. Genç ülkemizin vatan için verdiği mücadele hafızalardan silinmez izler bırakmıştır. “Vatanseverlik” vatan için sorumluluklarını yerine getirme, iyi vatandaş olma, halkını milletini sevme cümleleri ile tanımlanabilir. “Vatanseverlik” değerinin eğitimi her alanda olduğu gibi ailede başlayıp okullarda devam eder (Eroğlu, 2025).

Vatanseverliğin sadece bir ülkeye ve kültürüne duyulan sevgi olduğunu söylemek, onun farklı boyutlarını görmezden gelmektedir. Vatanseverlik ülkeye duyulan sadakat ve fedakârlıkla da ilgilidir. Vatanseverlik bu yönüyle özveriye de içermektedir. Bu değere sahip birey ülkesi için kendi zevklerinden ödün verebilir, ülkesi için faydalı olacağını düşündüğü yönde kararlar alır. Bununla birlikte ülkesinin diğer ülkelere göre daha iyi bir yere gelmesini

gönülden ister ve bunun için çabalar. Bu sebeple vatansever birey toplumsal sorumluluklarını yerine getirmek için çaba sarf eder. Toplumsal sorunların çözümü için adım atan vatansever bireylerin sahip olması gereken bir diğer özellik de vatandaşlık bilincidir. Bu bilinç vatandaşlık hak ve görevlerini iyi bir şekilde öğrenmeyi de gerektirmektedir (Demirbaş, 2019:232).

2.3.10. Yardımseverlik

TDK'ya (2025) göre yardımseverlik; cömertlik, işbirliğine isteklilik, şefkat, misafirperverlik, paylaşım, dayanışma ve destek anlamına gelmektedir. Ekşi (2003) ise yardımseverliği, maddi kaynakların ve olumlu değerlerin paylaşımına artacağına inanan erdemli insanların davranışı olarak anlamaktadır.

Yardımseverlik kültürümüzün temel değerlerinden biridir. “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” diyen atalarımız, zorda kalan herkese yardım etmenin önemini bize vurgulamıştır. Geçmişten günümüze süre gelen kültürümüzün değerli duygusu olan “yardımseverlik” bir arada huzur içinde yaşamayı temel almıştır. “Bir elin nesi var iki elin sesi var” sözü ise; birlik beraberlik içinde her türlü problemin üstesinden gelinebileceğini bizlere sunmaktadır. Yardım gören birey yardım etmeye daha yatkın olacağından, “yardımseverlik” davranışını kazandırma sürecinde öncelikle rol model olma etkili bir yol olacaktır (Eroğlu, 2025).

Diğer pek çok sosyal davranış gibi yardımseverliğin de temelleri küçük yaşlarda ailede atılmaktadır. Çocukluk dönemindeki psikolojik gelişimin aile tarafından olumlu yönde desteklenmesi çocuğun ilerideki yaşamını da olumlu yönde etkilemektedir (Şimşek, 2014). İnsanın yardımseverlik ile olan ilişkisini incelerken de erken çocukluk dönemine değinmek ve o dönemdeki önemli kazanımlardan bahsetmek doğru olacaktır. Çocuk ailesinde gördüğü iyi veya kötü özellikleri özümseyen, yordayan bir canlıdır. Aile içerisindeki sevgi dolu, merhametli ve yardımsever ortamdan kendisi de kişiliğini şekillendirecek ve bu özelliklere sahip olmayı arzulayacaktır. Freud, Jung, Skinner ve Piaget gibi farklı gelişim bilimciler yardımseverlik duygusunun temellerini, motivasyonlarını farklı kaynaklara bağlasalar da hepsi de bu duygunun ilk olarak aile ortamında geliştiğinde hemfikir görünmektedirler (Akinal, 2013).

2.4. Çocuk ve Edebiyat

Çocuk edebiyatı ile ilgili farklı edebiyatçılardan ve araştırmacılardan pek çok farklı tanımla karşılaşmaktadır. Bu farklı tanımlamaların oluşmasında temel sebep, çocuğun kendisi için yazılan kitapların yanı sıra yetişkin kitaplarını da okuyabilmesidir. Bu durum “çocukların

okuduğu edebiyat, çocuk edebiyatıdır” demeyi güçleştirmektedir. Çocuk neyi okuyup neyi okumaması gerektiğine kendisi de karar vermemektedir. Hayatın diğer bölümlerinde olduğu gibi burada da yetişkinler çocuklar yerine doğrudan ya da dolaylı olarak tercihte bulunmaktadır (Yıldırım, 2021: 14).

“Çocukların büyüme ve gelişimlerine, düş, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyat” olarak tanımladığı çocuk edebiyatının “çocuklar için edebiyat” anlayışıyla buluşmasının 20. yüzyıl ile başladığını belirtmektedir. (Şirin, 2000:9) Çocuk edebiyatının çocukça olmaması ve çocuğa çocukluğu anlatmakla sınırlı bir edebiyat olmaması gerektiğini öne sürmektedir. Bunun yerine çocuk edebiyatı yazarı, her yaştan okurun ilgisini çekecek ve çocuğu yetişkinlerin dünyasına götürebilecek eserler sunmalıdır.

Asutay (2013:268), çocuk edebiyatına dair tanımını yaparken çocuğun sözlü edebiyatla karşılaştığı 1 yaşından itibaren, 12 yaşına kadarki döneminde okuduğu eserlerden oluştuğunu belirtmektedir. Bu yaş aralığından sonra ise çocuk edebiyatından gençlik edebiyatına bir geçiş olduğunu ancak bu geçişin keskin sınırlara sahip olmadığını, geçişken olduğunu söylemektedir.

Sever'e (2012:17) göre çocuk edebiyatı erken çocukluk döneminde başlar ve ergenliğe kadar uzanır. Çocukların dil gelişimi ve anlama becerilerine uygun eserleri kapsar. Bu edebi eserler, sanatsal açıdan gelişmiş dilsel ve görsel mesajlar aracılığıyla çocukların duygusal ve zihinsel dünyalarını zenginleştirmeyi amaçlar. Sever'in tanımının da belirttiği gibi, çocuk edebiyatı yalnızca belirli gelişim aşamalarına göre hazırlanmakla kalmaz, aynı zamanda duygusal ve bilişsel gelişimi de destekler.

Dilidüzgün (2007:18), çocuk edebiyatını okul öncesi dönemden ergenliğe kadar olan dönem olarak tanımlar. Bu gelişim aşamasındaki çocuklar için yazılmış, bilişsel ve duyuşsal özelliklerini dikkate alan eserleri de kapsar.

Yalçın ve Aytaş (2002:5), edebiyatın çocukların yalnızca eğitimine değil, aynı zamanda eğlenmesine de hizmet etmesi gerektiğini savunur. Buna göre, çocuk edebiyatı, çocukların yalnızca gelişimine katkıda bulunmakla kalmayıp aynı zamanda hayal güçlerini, duygusal ve zihinsel yeteneklerini ve neşe duygularını harekete geçiren, aynı zamanda onları eğiten ve eğlendiren sözlü ve yazılı eserleri kapsar.

Çocuk edebiyatı ve genel olarak edebiyat birbiriyle yakından ilişkilidir. Çocuk edebiyatı, çocukların dünyasını yetişkin edebiyatının tüm özellikleriyle birleştirdiği için yetişkin edebiyatından daha geniş bir terim olarak düşünülebilir. Şirin (2000:10), çocuk edebiyatının her şeyden önce edebiyat olduğunu belirtir. Edebiyatı oluşturan tüm özellik ve ilkeler çocuk edebiyatında da bulunur. Çocuk edebiyatı ve yetişkin edebiyatı, birbirine zıt edebi niteliklere sahip olarak görülmemelidir. Bunları edebiyattan ayrı bir tür olarak görmek yanlış olsa da, kendilerine özgü bir yapıya sahip oldukları kabul edilmelidir (Nikolajeva 2005:13). Kendine özgü yapısıyla çocuk edebiyatı, hedef kitle, amaç, biçim, içerik, düzey, ölçüt ve işlev gibi sınırlarıyla karakterize edilir (Baş, 2015:5).

Çocuk edebiyatı çocuklar için yapılmış bir edebiyat olsa da onlara çocukluğu veya çocuğu anlatmak amacı içerisinde değildir (Şirin, 2000:10). Çocuklara kendi hayatları dışındaki yaşantıları, çevreleri, karakterleri de anlatır. Yetişkin edebiyatında olduğu gibi estetik ve düşünsel haz duygusunu yaşatmakla beraber, çocukların hayatı tanınması için de bir araç niteliğindedir. Bu, çocuk edebiyatının sahip olduğu ve yetişkin edebiyatından ayrıldığı temel noktalardan birinden, eğitici özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çocuk edebiyatının tek amacı onu eğitmek değilse de onda olumlu etkiler bırakmak amaçlarından biridir (Şimşek, 2014:32). Çocuk kitapları, çocuklar için kitabı ilk ellerine aldıkları okul öncesi dönemden itibaren eğitim yolculuklarında ilk edebi kaynakları olması sebebiyle de ayrıca önem taşımaktadır.

Çocuk edebiyatına dair yapılan bu tanım ve açıklamalardan yola çıkarak bu edebiyat alanını tanımlayan özellikleri şöyle sıralayabiliriz (Yıldırım, 2021: 18-19):

- Çocuk edebiyatı tıpkı yetişkin edebiyatı kadar edebiyattır. Bu edebiyat alanında yazılan eserlerin yetişkin edebiyatına göre daha anlaşılır veya kısa olması onların değerlerinin azlığını, eser üretmenin kolaylığını göstermemektedir.
- Amaca yönelik bir edebiyattır. Ancak bu amaç yetişkin edebiyatında bulunan yazarın kendisinin belirlediği amaçlardan farklıdır.
- Çocukların dünyaya doğru şekilde dahil olmasına yardımcı olacak özellikleri aktarmak, eğitsel değer taşımak gibi sosyolojik bir görev üstlenmektedir.
- Çocuk kitapları büyükler tarafından da okunabilmektedir. Özellikle günümüzde yazılan pek çok popüler çocuk kitabı büyüklerin de ilgisini çekmektedir.
- Çocuk kitaplarının dili sade ve olabildiğince anlaşılırdır.

- İçerik bakımından ocuk kitapları, yetişkinlere yönelik eserler kadar zgr değildirler. Çocuğun dünyası saftır ve bu saflığın zarar görmemesi ocuk yazarının grevevidir.
- ocuk kitapları çocuğa kendi dünyasını anlatmakla kalmaz, onu yetişkinlerin dünyasına da götürür.
- Çocuklar bilgi, duygu, düşünce ve değer aktarımına açık, şekillendirilmesi kolay bir zihin dünyasına sahiptirler. ocuk kitapları bu zihin dünyasına karşı sorumluluğu olan bir edebiyat alanının ürünleridir.

2.4.1. ocuk edebiyatının amaçları

ocuk edebiyatının çocuklar için anlamlı olabilmesi için belirli hedefler gözetilerek yayınlanması gerekir. Karatay (2007), ocuk edebiyatının hedeflerini şu şekilde belirlemiştir:

- Bilgilendirmek,
- Eğlendirmek,
- Çocukları hayata alıştırmak,
- z güveni güçlendirmek,
- Başarı arzusu uyandırmak,
- Başkalarına ve çevreye karşı duyarlılığı artırmak,
- Sosyalleşmeyi desteklemek,
- ğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirmek,
- Çeşitli alanlara ve kavramlara ilgi uyandırmak,
- Güzellik ve estetik gibi duygusal ihtiyaçları karşılamak,
- Dil gelişimini desteklemek,
- Zihinsel gelişime katkıda bulunmak,
- Hayal gücünü ve yaratıcı düşünmeyi geliştirmek,
- Kişilik gelişimini olumlu yönde etkilemek,
- Kitap sevgisini uyandırmak ve kitapların vazgeçilmez bir eğlence, öğrenme ve bilgi aracı olduğu konusunda farkındalık yaratmak,
- Okul ncesi çocuklarda dinlediğini anlama ve görsel temsillerin yorumlanmasını desteklemek. Okul yıllarında metin ve görsel okuryazarlığının geliştirilmesi.
- Çocuklar, düşünce ve duygularını yazılı olarak ifade etmeye teşvik edilir.

Şirin (2007), çocuk edebiyatının amaçlarını şu şekilde belirlemiştir: Sanatsal değerlerin aktarımı yoluyla çocukların estetik algısını geliştirmek, kendilerini ve dünyayı anlamalarına yardımcı olmak, bilgi aktarmak, dil ve kişilik gelişimini desteklemek, kendini gerçekleştirmiş bireyler yetiştirmek ve okumayı seven çocuklar yetiştirmek. Bu amaçlara hizmet eden eserler yaratmak, hem çocuğun gelişimi hem de çocuk edebiyatının gelişimi için çok önemlidir (Başar, 2019).

2.4.2. Çocuk edebiyatı türleri

Çocuk edebiyatı ürünlerinde farklı farklı birçok türden eser verilmektedir. Masal, fabl, hikâye (öykü), roman, efsane, destan, bilmece, tekerleme, sayısmaca, fıkra ve şiir gibi türlerle pek çok eser verilmektedir. Çocuk edebiyatını düşündüğümüzde ilk akla gelen masal ve hikâye (öykü) türündeki eserlerdir (Gündoğan, 2024). Bu bölümde, çalışmanın kapsamına giren masal ve hikâye (öykü) türünden bahsedilecektir.

Masal

Sözlükte masal, genellikle halk tarafından yaratılan, fantastik öğelere dayanan ve sözlü gelenekle aktarılan edebi bir tür olarak tanımlanır. İnsanların, hayvanların ve cadılar, iblisler, devler, periler vb. gibi mitolojik yaratıkların yaşadığı olağanüstü olayları anlatır (TDK, 2023).

Masallarda karşılaştığımız ilk unsur dildir. Masallar kalıplaşmış ifadelerle başlar. "Bir varmış bir yokmuş, samanlıkta" ve "Bir varmış bir yokmuş, develer tellal, pireler berbermiş..." gibi ifadeler hemen akla gelir. Masallardaki bu ifadeler çocuğun dil gelişimine katkıda bulunur. Kalıplaşmış ifadeler ayrıca olay örgüsünde ve masalın sonunda da görülebilir (Gündoğan, 2024).

Masallar bir plan dâhilinde aktarılmaktadır. Oğuzkan (2021: 20), masalların bölümlerini döşeme, gövde ve sonuç şeklinde üç bölüme ayırmaktadır. Yalçın ve Aytaş (2011: 75) ise tekerleme, asıl masal ve sonuç olarak adlandırmaktadır.

TDK'nin yaptığı masal tanımından hareketle düşünecek olursak masallar olağanüstü olayları anlatan bir türdür. "Masalda gerçek hayatta karşılığı olmayan, olağanüstü karakterler (devler, periler, cinler, cadılar vb.) gerçekleşmesi imkânsız olağanüstü olaylar (devin insanı yemesi, insanın bir kabağın içine girip oradan konuşması vb.) hayal ürünü mekânlar (Kaf dağı, periler ülkesi, yedi kat yerin altı, yedi kat göğün üstü vb.) ve belirsiz bir zaman (evvel zaman içinde, zamanın birinde, eski zamanlarda vb.) vardır" (Yemenici, 2019: 84).

Masallar, çocukların kolayca kavrayabileceği açık ve anlaşılır bir dile sahiptir. Etkileyici yapıları ve özgün ifade biçimleriyle de büyüleyicidirler. Masalların dil zenginliği etkili bir şekilde kullanılır. Kalıplaşmış ifadelerin kullanımıyla zenginleştirilirler. Atasözleri, deyimler, bilmece ve tekerlemelerle sıklıkla karşılaşılır. "Masallarda bulunan tekerlemeler, ikilemeler, özdeyişler, deyimler ve atasözleri, çocuklara dilin ifade gücünü zenginleştiren unsurlar sağlayarak hayal dünyalarını genişletir. Hayal dünyası genişleyen bir çocuk kendini daha iyi anlar ve ifade eder." (Yemenici, 2019: 92). Bu da çocukların dil gelişimine olumlu katkıda bulunur.

Çocuk masalları elbette çocuğa göre olmalıdır. Çocuk masallarının yapısı, dili, içeriği ve işleniş biçimi çocuğa dair bütün unsurlar göz önüne alınarak işlenmelidir. Çocuk masallarında bulunması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Oğuzkan, 2021: 26):

- Masallar akıcı bir anlatıma sahip olup sade ve anlaşılır bir dille yazılmalıdır.
- Masallarda çocukların ilgisini çekecek canlı ve şaşırtıcı olaylar yer almalıdır.
- Masalda olaylar ustaca ve ilgi çekici bir biçimde işlenmeli, olaylar çocuğun ilgisini yüksek tutarak şaşırtıcı bir biçimde sonuçlanmalıdır.
- Masallar, çocukları iyiliğe ve güzelliğe yönlendiren nitelikte olmalıdır.
- Masallarda anlatılanlar zaman zaman çocukları neşelendirmeli, güldürmeli ve eğlendirmelidir.
- Masallardaki olağanüstü olaylar ve karakterler çocukları korkutacak şekilde olmamalıdır.
- Masallar çocukları kötüye yöneltecek davranışlara, kaderciliğe (yazgıcılığa) ve yanlış inanışlara yer vermemelidir.

Masallar değerler eğitimi açısından da çocuğa katkı sağlamaktadır. En başta masalın kurgusu gereği iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış, haklıyı haksızı, güzeli çirkini ayırt etmeleri sağlanır. Kurulan bu zıtlıklar sayesinde çocukların iyi ve doğru olana yönlendirilmeleri, bunları yaşantılarına dâhil etmeleri beklenir. Masallarda vurgulanan ve yerine göre konusunda temel olarak işlenen değerler, çocukların toplumdaki var olan değerleri tanımasına ve benimsemesine katkı sağlamaktadır. Masallar çocukların ruhsal dünyasına da katkı sağlayan ürünlerdir. Zıtlıklardan ortaya çıkan olaylara karşı yeri geldiğinde güçlüklerle karşı mücadeleci bir ruha sahip olmayı öğretir. Masal kahramanlarıyla özdeşleşen çocuklar, onları rol model olarak zorlukların üstesinden gelmeyi öğrenirler. Bu sayede masallar, çocuklara zorluklar karşısında pes etmemeyi ve ruhsal olarak gelişmeyi öğretir (Gedik, 2020: 363).

Hikaye

Hikâye bir diğer adıyla öykü, sözlükte gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü olarak tanımlanmıştır (TDK, 2023). Hikâyeler eski dönemlerden beri hayatın içinde olan, yeri geldiğinde soğuk kış gecelerinde çocuklara anlatılmış ve onların dünyasında önemli yer edinmiş bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalın olağanüstü dünyasından ayrılmış ve çocuğu gerçekçiliğe bir adım daha yaklaştırmıştır. Masal türü, içinde barındırdığı olağanüstü öğelerle daha küçük yaş grubuna hitap ederken hikâyeler büyümeye başlayan çocuk grubuna daha iyi hitap etmektedir (Gündoğan, 2024).

Hikâyeler masallardan farklı olarak daha gerçekçi, olmuş veya olma ihtimali olan olayları aktaran bir türdür. Hikâyelerde olaylar uzatılmaz, romanlara göre daha kısa bir türdür. Genellikle tek bir olay veya durum etrafında şekillenir. Hatta bu konuda Nas (2014: 320), “...Olmuş ya da olması olası olayları anlatan kısa yazıya öykü, uzun yazıya roman denir” şeklinde bir tanım yapmaktadır. Bu sınırlı olaylar hikâyelerdeki karakterlere de etki etmektedir. Bu türde, karakter sayısı romanlara göre daha azdır.

Hikâyeler diğer türlerde olduğu gibi çocuklar için kaleme alındığında çocukların yapısına ve gelişim özelliklerine göre olmalıdır. Çocuklar için yazılan hikâyede olması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Arıcı vd., 2020: 228):

- Hikâyelerde işlenecek konular çocuğun ilgi dünyasına uygun olmalıdır.
- Hikâyeler ideoloji, kadercilik, şiddet, olumsuz örnek teşkil edecek davranışlar, küfür, hakaret vb. unsurlar içermemelidir.
- Hikâyelerde işlenen olaylar anlaşılır olmalı, karmaşık yapıda ve kurguda olmamalıdır. Hikâyenin plan yapısı net ve mantıklı olmalıdır.
- Çocuğun dikkatini çekecek mizah öğelerine ve çocuğu dilin canlılığına yöneltecek diyaloglara yer verilmelidir.
- Hikâyelerin dil yapısı ana dili eğitimi destekleyici nitelikte olmalıdır. Kullanılacak kelimeler, deyimler, atasözleri vb. çocukların kelime hazinesini desteklemelidir.
- Hikâyelerin doğrudan öğüt verici olmamasına dikkat edilmeli; olaydan veya kahramanların özelliklerinden dersler çıkarılması, bir şeyler öğretilmesi sağlanmalıdır.
- Hikâyeler görsellerle süslenmeli ancak resimlerin tasarımları ve kullanım oranı hedef kitlenin yaşına uygun olmalıdır.

Hikâyelerin eğitimdeki önemi okul öncesi dönemde başlar. Hikâye anlatımı, bu yaş grubundaki çocuklara öğrenme hedeflerini aktarmanın bir aracıdır. Bu yaşta kitaplar oyuncak değil, düşünmeyi teşvik edici olmalıdır. "Okul öncesi dönemde, resimsiz resimli kitaplar doğrudan mesaj iletmemeli, çocukları tasvir edilen deneyimlerden sonuçlar çıkarmaya teşvik edecek ve böylece düşüncelerini destekleyecek şekilde tasarlanmalıdır" (Sançmış ve Şahin, 2019: 85).

Çocuklar bu erken yaşta bile hikâye anlatımı aracılığıyla çok çeşitli etkinliklere katılırlar. "Her yaştan çocuk hikâye anlatmaktan ve dinlemekten hoşlanır. Hikâye anlatımı, anaokulunda Türkçe dil eğitiminde önemli bir rol oynar. Amaç, neşeyi ileterek, sürprizler sunarak ve merak uyandırarak edebiyat sevgisini aşılaktır. Öğretmenin bir diğer önemli amacı da çocuğa grupla birlikte keyifli bir öğrenme deneyimi sunmaktır" (Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012: 98).

2.5. Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Çocuk kitaplarının, çocuğun bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişim sürecinde etkili bir araç olduğu bilinmektedir. Bu süreçte, kitaplardan, okullardaki eğitim ve öğretimin işlevini de bütünlemesi beklenir. Çocuk kitaplarının, bu önemli görevleri yerine getirebilmesi, yapısal ve eğitsel özelliklerle donatılmasını gerekli kılmaktadır (Soysal, 2019: 20).

2.5.1. Biçim yönünden taşıması gereken özellikler

Ciltleme: Kitap kapağı sayfaları korur, kitabın ömrünü uzatır ve ilk izlenimi yarattığı için bir nevi kartvizit görevi görür. Çekici bir tasarıma sahip kapak, kitabın cazibesini artırır ve okuyucuların ilgisini çeker. Tematik olarak ilgili, okuyucuların dikkatini çeken ve onlarla bağ kuran kitaplar daha kolay satılır (Güleryüz, 2014: 161).

Kitap boyutu, şekli ve ağırlığı: Çocuklar farklı formatlarda kitap okumaktan hoşlandıkları için, çocuk kitapları -diğer kitaplardan farklı olarak- içeriklerine uygun çeşitli boyutlarda tasarlanmalıdır. Bu, daha fazla ilgi çeker. Elbette, kitabın kullanışlı ve taşıması rahat olması da önemlidir. Kendi kütüphanelerini kuran çocuklar için, bir serideki kitapların aynı boyutta ve aynı sayfa sayısına sahip olması önemlidir. Bu durumda, çocuk kitapları için 16 x 23 cm boyutları önerilebilir (Oğuzkan, 2021: 367–368). Ayrıca, resimlere bağlı olarak A4 formatında (21 x 29 cm) veya daha büyük çocuk kitapları, okul öncesi dönemden dördüncü sınıfa kadar kullanılabilir. Dördüncü sınıftan itibaren ise A5 formatı (14 x 21 cm) önerilir (Kıbrıs, 2002: 32).

Kağıt türü: Kağıt türü, çocukları okumaya teşvik etmede önemli bir faktördür. Mat, koyu ve daha az dayanıklı kağıt, okuma zevkini engelleyebilir. Bu nedenle, çocuk kitapları için parlak ve dayanıklı kağıt şarttır. Ancak, kağıdın çok parlak ve göz kamaştırıcı olmamasına dikkat edilmelidir, çünkü bu okumayı zorlaştırır (Güleryüz, 2014: 162).

Sayfa düzeni: Diğer kitaplardan farklı olarak, çocuk kitaplarında daha geniş satır aralığı ve kenar boşlukları olmalıdır. Paragraf uzunluğu hedef kitleye göre ayarlanmalıdır. Daha küçük çocuklar için tek cümlelik paragraflar tercih edilirken, çocuklar büyüdükçe paragraf uzunluğu artırılabilir. Ayrıca, paragrafların tek sütun halinde düzenlenmesine özen gösterilmelidir (Oğuzkan, 2021: 368). Görseller, sayfa düzenini veya okuma akışını bozmayacak şekilde seçilmelidir. Görseller, metnin arka planı olarak, sayfanın tamamına, kenar boşluğuna veya ayrı bir sayfaya yerleştirilebilir ve renkler iyi koordine edilmelidir (Güleryüz, 2014: 162).

Görseller: Bir çocuk kitabına bakıldığında, kapaktaki ve metin içindeki görseller ilk dikkat çeken unsurlardır. Çocuklar genellikle okumaya başlamadan önce bile resimlere bakarlar. Bu nedenle, kitaptaki görsellerin anlaşılabilir, temaya uygun ve sanatsal değere sahip olması önemlidir. Kitaba uygun görsellerin oluşturulmasında uzman desteği ve seçilen görsellerin oranlarının dikkatli bir şekilde ayarlanması da önemli hususlardır (Aykaç, 2023: 17).

Kıbrıs (2002: 32), çocuk kitaplarında resimlerin oranı için şu öneriyi sunmaktadır:

- Okul öncesi dönemde, bazı kitaplar tamamen resimlerden oluşabilir ve her resme bir cümle eşlik edebilir.
- Birinci sınıf kitaplarında, içeriğin dörtte biri metin, dörtte biri resim olabilir.
- İkinci sınıf kitaplarında, içeriğin dörtte ikisi metin, dörtte biri resim olabilir.
- Üçüncü sınıf kitaplarında, içeriğin dörtte biri metin, dörtte biri resim olabilir.
- Dördüncü sınıftan itibaren, resim oranı azaltılıp metin oranı artırılabilir.
- Ortaokulda, kullanılan resimlerin metni açıklaması önemlidir.

2.5.2. İçerik yönünden taşınması gereken özellikler

Çocuk edebiyatı ürünlerinde içerik yönünden bulunması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Tema: Her yazarın eserinde ifade etmek istediği belirli bir bakış açısı veya fikri vardır. Bu bakış açısı veya fikir, metnin temasını oluşturur. Kısaca, tema yazarın okuyucuya iletmek

istediği mesajdır. "Yazar bana ne anlatmak istedi? Hangi mesajı iletmek istiyor?" sorusuna cevap verir. Yazarın iletmek istediği görüş ve fikirleri açıkça tanımlaması önemlidir. Belirsiz veya kafa karıştırıcı görüş ve fikirler okuyucuyu şaşırtabilir ve eserin okunabilirliğini bozabilir. Belirsiz bir temaya sahip eserler, okuyucuda kararsızlığa ve yanlış yorumlamalara yol açabilir. Bu, çocuk edebiyatı için istenmeyen bir özelliktir (Oğuzkan, 2021: 370).

Öznellik: Bu, çocuğu çocuk edebiyatının anlam dünyasına çeker ve kitapla olan ilişkisini kurar. Bir çocuk kitabının teması, hedef kitlenin ilgi ve ihtiyaçlarıyla ne kadar ilgiliyse ve bunlara ne kadar hitap ediyorsa o kadar önem kazanır. Bir çocuk kitabının yazarı kendine şu soruları sorar: "Ne hakkında yazacağım? Metnimde neye odaklanacağım?" Yazar, bu soruları yanıtlayarak çocuğun bakış açısından bir yaşam durumunu kurgulamaya ve böylece metni şekillendirmeye başlar (Sever, 2013: 119).

Karakterler: Her edebi eserde, olay örgüsünü yönlendiren, yaşayan veya anlatıya doğrudan dahil olan en önemli kişiye "kahraman", "ana karakter" veya "baş kahraman" denir. Bu karakterler okuyucuya çeşitli özellikleriyle tanıtılır. Olaylar onların etrafında döner. Yardımcı karakterler (arka plan karakterleri veya arka plan kahramanları olarak da adlandırılır), anlatıya dolaylı olarak dahil olan kahramanlardır (Sever, 2013: 76).

Olay Örgüsü: Edebi eserler genellikle bir giriş, bir ana bölüm ve bir sonuçtan (veya açıklama, doruk noktası ve çözümden) oluşur. Bu bölümler birbirini tamamlar ancak bazı yönlerden farklılık gösterir. Giriş, okuyucuyu motive eden, ilgisini uyandıran ve okumaya devam etmeye teşvik eden unsurlar içerir. Anlatılan olayların nedeni, karakterlerin genel özellikleri ve tanıtımları gibi bilgiler sağlar. Ana bölümde olaylar şaşırtıcı ve büyüleyici hale gelir. Okuyucu, olaylar arasındaki yeni kurulan bağlantılarla şaşırır ve yeni bilgiler ve bakış açıları kazanır. Sonuç bölümünde, ana bölümde iç içe geçmiş olaylar nihayet sonuca ulaşır (Güleryüz, 2014: 162).

Dil ve Üslup: Yazardan yazara değişebilen anlatım üslubu, kullanılan dil ve kelime seçimiyle karakterize edilir. Cümle yapısı, anlam ve kelimeler ile ifadeler arasındaki ses ilişkileri üslubu belirler. Bu nedenle, doğal olmayan, zevksiz ve çocuk dostu olmayan bir anlatım üslubuna sahip bir çocuk kitabının başarılı olması olası değildir. Çocuklarla günlük konuşmalarda anlamayı kolaylaştırmak ve sağlıklı iletişimi sağlamak için farklı bir üslup kullanıldığı gibi, bu durum çocuk edebiyatında da dikkate alınmalıdır (Oğuzkan, 2021: 373).

Kelime ve Cümle Özellikleri: Her yaş grubunun bilmesi gereken veya karşılaşacağı kelime sayısı konusunda belirli bir sayı olmadığını belirtmek gerekir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili birimlerinin ve bu alanda çalışan araştırmacıların, çocukların yaş gruplarına bağlı olarak karşılaştıkları veya edinmeleri gereken kelime dağarcığına ilişkin veriler sağlaması faydalı olacaktır. Karakuş'a (2000: 128) göre, örneğin Almanya ve İngiltere'de hedef kelime dağarcığı, okul öncesi çocuklar için 2.000 kelime ve 7-12 yaş arası çocuklar için 5.000 kelimedir. Bazı araştırmacılar ayrıca önerilen kelime dağarcığını metinlerdeki kelime sayısı ile ilişkilendirmiş ve her sınıf düzeyi için metinlerdeki kelime sayısına ilişkin sayısal veriler sunmuştur. Örneğin Güneş (2000: 243), araştırmacı McCullough'un Fransa için belirlediği hedefi şöyle aktarmaktadır: Birinci sınıf öğrencileri için kitaplarda 200 kelime, ikinci sınıf öğrencileri için 250 kelime, üçüncü sınıf öğrencileri için 300 kelime, dördüncü sınıf öğrencileri için 400 kelime ve beşinci sınıf öğrencileri için 500 kelime bulunmalıdır.

2.5.3. Eğitsel yönden taşımaması gereken özellikler

Çocuklar için yaratılan tüm eserlerde, çocuklar sorunlu veya düzeltilmesi gereken bireyler olarak tasvir edilmemelidir. Çocukların eğitim ve çocuk edebiyatı aracılığıyla -başarılı bir yetiştirmenin temel unsurlarından biri- düzeltilmeyeceği unutulmamalıdır (Navaro, 2021: 89).

Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir kitap, onların düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirir. Kitabın biçimi, içeriği ve eğitici özellikleri aracılığıyla çocuğa iletilen tüm mesajlar, düşünme ve duyarlılık gelişimine katkıda bulunur. Okuma, dinleme ve düşünme sorumluluğu yalnızca okuyucuya aittir. Yazar bu sürece müdahale eder ve okuyucunun kendi duygu ve düşüncelerini geliştirmesini engelleyen öğütler verir, kendi gerçeklerini dayatmaya çalışır veya ideolojik söylemlerde bulunursa, bu çocuk edebiyatının temel amacına aykırıdır. Çünkü çocuk edebiyatı, "sorgulayan, tartışan, bilime ve sanata saygı duyan, duygusal ve düşünsel boyutları dengeli ve okuma kültürü edinmiş duyarlı bireyler yetiştirme sürecinde etkili teşvikler sağlamalıdır." (Sever, 2013: 197-198).

Çocuk edebiyatında aşağıdaki özelliklerden kaçınılmalı veya varsa ele alınmalıdır:

Öğüt ve emirler: Öğüt ve emirler, alıcının sorgusuz sualsiz uyması gereken kesin talimatlar, yani ifadeler içerir. Bu tür ifadeler çocukları rahatsız eder ve onları konuşmacıdan uzaklaştırır. Sever (2013: 22-23), çocuk kitaplarının sadece neyin yapıp neyin yapılamayacağını listelemekle kalmayıp, bu kavramlar üzerinde düşünmeyi teşvik etmesi

gerektiğini savunmaktadır. Öğüt ve emirlerle yazar kurallar koyar ve cezalar uygular. Bunun yerine, çocuklar gelişim aşamaları dikkate alınarak, durumlar üzerinde düşünmeye ve bunları gerçek hayattaki neden-sonuç bağlamında anlamaya teşvik edilmelidir.

Bir kitaptaki öğüt ve emirler, çocuğun gelişimini olumsuz etkileyebilir. Bu tür ifadeler, çocuğun sunulanı eleştirmeden kabul etmesine ve kendi düşüncelerinin önemsiz ve göz ardı edildiğini hissetmesine yol açabilir. Günlük hayatta bu tür ifadelerle sık sık karşılaşan çocuklar, kitaplarda aynı söylemlerle karşılaştıklarında kitaplara karşı olumsuz bir tepki geliştirebilirler. Bu nedenle, öğüt ve emirler, eğitim amaçlı çocuk kitaplarında yer almaması gereken unsurlar olarak kabul edilir veya yer alıyorsa, bunlara değinilmelidir (Çer, 2014: 215).

Öğretme ve ezberleme: Bir şeyi öğretme ve ezberleme girişimi bazen diğer kişinin rızası olmadan gerçekleşebilir. Öğrenci içeriği sevmese bile, onu içselleştirmek için baskı hissedebilir. Akademik ortamlarda sıkça karşılaşılan bu durum, çocuk kitaplarında olmamalıdır (Aykaç, 2023: 24). Sever (2013: 23), çocuk kitaplarının eğitim ve hafıza işlevinin, çocuğun zihninde yeni sorular uyandırmakla sınırlı olması gerektiğini savunmaktadır: "Doğayı neden sevmeliyim? Öğrenmezsem ne olur? Sağlığımı veya temizliğime dikkat etmezsem ne olur? Çevremdeki diğer canlıları neden önemsemeliyim? Canlılara karşı duyarlı olmazsam ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmazsam ne gibi sorunlarla karşılaşabilirim?" Bu duyarlılığın, çocuğun daha özgürce düşünmesini, daha özgürce hayal kurmasını ve kendini gerçekleştirmesini sağladığı düşünülmektedir.

Şiddet: Ne yazık ki, şiddet günlük hayatımızın birçok alanında mevcuttur. Bu, güç kullanımı yoluyla fiziksel şiddet, psikolojik şiddet veya akran zorbalığı gibi diğer biçimler olabilir. Sever (2013: 199), yaşamın bir gerçeği olarak görünen şiddetin kitaplarda ele alınabileceğini belirtmektedir. Hedef kitlenin yaş ve gelişimsel özelliklerini dikkate alarak anlatıya şiddet unsurları ekleyerek, çocuklar bu tür durumlarda nasıl tepki verebileceklerinin farkına varırlar ve bu koşullarda duyarlı olmanın gerekliliği vurgulanır. Çocukların demokratik yaşamın güzelliği ve önemi konusunda bilinçlendirilmesi ve toplumdaki benzer sorunları çözmenin en etkili yolunun iletişim olduğu vurgulanmaktadır.

Çer (2019: 10), şiddete maruz kalan bir kitap karakterinin sorunu çözmek için şiddete başvurmaması gerektiğini, aksine kitapta tasvir edildiği şekilde sorunla başa çıkması gerektiğini daha da açıkladı. Şiddet anlatıya entegre edildiğinde ve mantıklı bir sonuca ulaştırıldığında,

çocuklar gerçek hayatta benzer sorunlardan kaçınmak, uzaklaşmak veya geri çekilmek yerine, uygun yöntemlerle sorunu ele alarak şiddetle başa çıkmaya çalışacaklardır.

Korku ve kaygı: Çocukların gelişimsel özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda, korku ve kaygının bir çocuğun asla yaşamak istemediği durumlar olduğu açıktır. Bu nedenle, çocukları korkutan veya rahatsız eden olaylardan ve karakterlerden kaçınılmalıdır. Özellikle, gerçek ile kurguyu ayırt edemeyen çocuklara bu tür içerikler sunulmamalıdır. Çer (2019: 10), çocuk kitaplarının korkutucu karakterler aracılığıyla çocukların ruh sağlığını olumsuz etkilememesi gerektiğini vurguladı.

Bunun yerine, aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

- Çocuk kitapları, çocuklarda heyecan yerine korku uyandıran aşırı dramatik öğelerle gereksiz duygusal gerilim yaratmamalıdır.
- Korku, çocuk kitaplarında tek başına tasvir edilmemelidir. Aksine, çocuk kitapları çocuklara korkuyla başa çıkma stratejileri öğretmelidir.
- Utanç ve günah, ceza, tehdit ve korkutucu unsurlar gibi kavramlar çocuk kitaplarında yer almamalıdır.
- Çocuk kitaplarında, çocukları belirli bir inanç veya fikre ikna etmek için akıl dışı varlıklar korkutucu öğeler olarak kullanılmamalıdır.

Aşırı duygusal unsurlar ve abartılı merak: Çocuk edebiyatı, acı, üzüntü, karamsarlık gibi gerçek hayattaki deneyimleri ve bu duyguları tetikleyen veya tetikleyebilecek olayları ele alabilir. Çocuğun bu durumların farkına varması ve acı, keder, karamsarlık ve üzüntüyü içselleştirmek yerine uygun şekilde başa çıkmayı öğrenmesi önemlidir. Benzer şekilde, merakın korku ve endişeye yol açmamasına dikkat edilmelidir (Çer, 2014: 224–225). Yazar, yüzeysellikten kaçınarak ve merakı dengeli bir şekilde sunarak duygusal unsurları kullanmalıdır, böylece kitap genç okuyucuların duygusal gelişimine katkıda bulunabilir (Sever, 2013: 137–139).

Cinsiyet ayrımcılığı: Çocuk edebiyatı, karakterleri aracılığıyla gerçek hayattaki bireylerin sosyal rollerini de aktarır. Kadınlar ve erkekler eşit muamele görmelidir. Örneğin, güçlü, her şeye kadir bir karakter erkektir; Kadınlar, sadece ev işlerini yöneten ve korunmaya ihtiyaç duyan zayıf karakterler olarak tasvir edilmemelidir (Çer, 2014: 220). Kadınlara ve

çocuklara yönelik küresel şiddet göz önüne alındığında, çocuk edebiyatı, onların önemsiz ve zayıf imajını değiştirmede çok önemli bir rol oynamaktadır. Sever ve Aslan (2012: 701) da, bu sorun ve bunun sonucunda toplumumuzdaki şiddet ve cinayetler nedeniyle, çocuk kitaplarında kadınların uygun şekilde tasvir edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Pembe bir dünya: Tüm edebi eserler gibi, çocuk kitapları da gerçeklikten beslenir. Bu nedenle, bazen hayali, olağanüstü veya fantastik bir olay örgüsünü tasvir etseler bile, gerçek hayatın tüm yönlerini -hem olumlu hem de olumsuz- kapsamalıdır. Okul ve evden ve aileden uzakta geçirilen zamanın başlangıcı, bir çocuğun toplumdaki ilk sosyalleşme deneyimi olarak kabul edilebilir. Bu süre zarfında çocuklar, çevrelerindeki mutsuz, yalnız, ebeveynlerinden ayrılmış, şiddete maruz kalmış veya hasta olan insanları fark ederler. Çocuklar ayrıca sevgi, şefkat, nefret ve özlem gibi duyguları da deneyimlerler. Çocukların bu ve benzeri durumlara çocuk edebiyatında tanıtılması, bunlara hazırlıklı olmaları açısından önemlidir. Aksi takdirde, her şeyin yolunda gittiği ve herkesin mutlu olduğu bir dünya hayal kırıklığına yol açabilir (Aykaç, 2023: 28).

İdeolojik ve dini söylemler: Bir çocuk kitabı yazarı, "bir düşünceyi veya inancı temsil eden veya çocukları bunun doğruluğuna ikna etmeye çalışan bir sözcü" değildir. Dolayısıyla amaçları, çocukları kendi fikirlerine göre eğitmek değil, çocuğun kendisini, diğer insanları ve hayatı eserler ve dil aracılığıyla anlamasını sağlayacak örnekler yaratmaktır (Sever, 2013: 30). Çocuklar için edebi eserler, yazarın değer yargılarından, ahlaki görüşlerinden ve ideolojik söylemlerinden bağımsız olmalıdır (Çer, 2019: 10).

2.6. Çocuk Edebiyatı ve Değerler Eğitimi

Değerler eğitiminin ve değerlerin aktarımının doğrudan ve otoriter bir şekilde yapılamayacağı açıktır. Çocukların değerleri içselleştirmeleri ve davranışlarını bu değerlerle uyumlu hale getirmeleri bekleniyorsa, değerler eğitimi çeşitli yöntem, teknik ve materyaller kullanılarak onlara aktarılmalıdır. Edebi metinler bu konuda önemli bir rol oynar. Kaliteli edebi eserlerle etkileşim kurmak, öğrencilerin entelektüel ve duygusal gelişimi için çok önemlidir ve okuma alışkanlıklarını geliştirir (Özdemir ve İdi Tulumcu, 2017: 727).

Ayrıca, kaliteli eserlerle karşılaşan çocuklar değerleri sezgisel olarak öğrenir ve bunları davranışlarına kendiliğinden yansıtabilirler. Kaliteli çocuk ve genç yetişkin edebiyatı, edebiyat aracılığıyla gerçeği, değeri ve güzelliği anlamalarına ve kavramalarına yardımcı olarak

çocukların ve gençlerin duyarlılıklarının gelişmesine, yenilenmesine ve gelişmesine katkıda bulunur (Aslan, 2018: 37).

Ayrıca, kaliteli eserlerle tanışan çocuklar değerleri sezgisel olarak öğrenir ve bunları davranışlarına kendiliğinden yansıtabilirler. Maren Grisebach'a (1995) göre, edebi bir metin çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Bunlar arasında ahlaki değerler, ulusal değerler ve davranışlar, tarihsel unsurlar ve gelecekteki okuyucular için bireysel psikolojik ve sosyo-psikolojik değerler yer alır. Çocuk edebiyatı yalnızca dil becerilerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda ulusal ve evrensel kültürel değerler konusunda farkındalık yaratır ve tutumları güçlendirir (Karatay, 2015: 941).

Edinilen bilginin kişilik gelişimi üzerindeki etkisi, çocukların karşılaştığı edebi eserlerin önemini vurgular. Çocukluk, kişilik oluşumu için en önemli aşamadır (Yıldız, 2016: 437).

Bu dönemde, çocukları karakter gelişimlerini olumlu yönde etkileyen kaliteli eserlerle tanıştırmak önemlidir. İyi kitaplar çocuklar için çok şey ifade edebilir. En iyi hallerinde, ufuklarını genişletir ve onlara hayatın muhteşem karmaşıklığı hakkında bir fikir verirler. Çocuklar için başka hiçbir eğlence biçimi empati ve şefkati bu kadar etkili bir şekilde beslemez. Başka hiçbir eğlence biçimi, çocuğun zihnini medeniyetin sembolleri, örüntüleri, derinlikleri ve olanaklarıyla bu kadar zengin bir şekilde dolduramaz (Lesnik-Oberstein, 2005: 15).

Sanatçının izlenimleri, hayal gücü, gözlemleri ve duyarlılığıyla iç içe geçmiş edebi eserler, zayıflıklarımızı, çelişkilerimizi, kusurlarımızı, hatalarımızı, önyargılarımızı ve klişelerimizi duygusal olarak yoğun ve entelektüel açıdan uyarıcı anlatılarla yansıtır. İnsanlığı ve yaşamı tüm boyutlarıyla anlamamıza yardımcı olur. Bizi kendi hayatlarımızın ve sorunlarımızın ötesine taşıyarak başkalarının acılarını, endişelerini, sevinçlerini, umutlarını, duygularını, hayallerini, düşüncelerini ve haksızlıklarını paylaşmamızı sağlar (Aslan, 2023: 24).

Bir hikâye veya roman yazmanın amacı yalnızca pedagojik değildir. İyi bir metin, farklı kültürleri ve değerleri edebi ve estetik bütünlükle birleştirmelidir (Küçük, 2006: 305). Çocuk edebiyatı belirli temel özelliklere sahip olmalıdır. Tıpkı biz yetişkinlerin edebi eserleri öğrenmek için değil, estetik ve edebi zevk için okuduğumuz gibi, çocuklar için de aynı beklentiler geçerlidir. Genel olarak edebiyatta olduğu gibi, çocuk edebiyatının amacı da öğretmek değil, duyguları uyandırmak ve farkındalığı keskinleştirmektir. Bilgilendirmek değil,

telkin etmek ister. Bu bağlamda, edebi metindeki örtük mesajlar aracılığıyla sezgi ve değerlere dair bir farkındalık yaratılması kabul edilebilir (Şimşek, 2020: 116).

Dolayısıyla, belirli bir konunun doğrudan aktarımı ders kitaplarında ve olgusal metinlerde kabul edilebilir ve istenebilirken, edebi metinlerde böyle değildir. Çocuk edebiyatının da didaktizmden ve otoriter bir bakış açısından kaçınması beklenir. Edebiyatta, özellikle çocuk edebiyatında didaktik söylemin ötesinde bir değer, bir temanın özü, bir temanın yansımaları ve karakterlerin duygu ve düşüncelerindeki değerlerin göstergesi olarak vardır veya olmalıdır (Şirin, 2020: 90).

Çocuklar, orijinal eserlerle birlikte çeviri çocuk edebiyatını da okurlar. Türkiye'de tüm orijinal eserlerin neredeyse yarısını çeviriler oluşturduğundan, çocuklar sıklıkla çevirilerle karşılaşır. Bu bağlamda, çevirilerde aktarılan değerlerin çocuklara aktarıldığı yadsınmaz. Bu nedenle, çocuk edebiyatı çevrilirken belirli hususlara dikkat edilir. Çocuk kitaplarının değerleri ve fikirleri büyük kültürel öneme sahiptir, çünkü çocuk kitapları çocuklar tarafından ve çocuklar için okunur ve bu değerler ve fikirler genellikle gelecek nesillere aktarılır. Irkçı veya cinsiyetçi unsurlara, müstehcenliğe ve diğer tabulara karşı kültürel manipülasyon ve somut müdahaleler bu bağlamda yorumlanmalıdır. Bir toplum, çocukların "kötü" kelimeler kullanmasını veya kız çocuklarının üstsüz yüzmesini uygunsuz buluyorsa, bu tür eylemler onlara sunulan okuma materyallerinde yüceltilmemelidir (Tulumcu, 2021).

2.7. Uwe Timm'in Biyografisi

Uwe Hans Heinz Timm, 30 Mart 1940 tarihinde Almanya'nın Hamburg şehrinde doğdu. İlkokulu tamamladıktan sonra, babası Hans Christian August Timm'in Alman ordusunda subay olarak görev yapmasından ilham alarak dericilik mesleğine yönelmeye karar verdi. Dericilik eğitimini tamamladıktan sonra Braunschweig Koleji'ne başladı ve liseyi başarıyla tamamladı. Paris'teki Sorbon Üniversitesi'nde (1966-1967) ve ardından Münih'te Felsefe ve Alman Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenim gördü (Tepebaşı, 2002). 1971 yılında, Albert Camus'un absürt düşünce sorunlarına dair bir doktora teziyle mezun oldu. Tezin danışmanı, Heidegger'in öğrencisiydi. Daha sonra sosyoloji ve ekonomi eğitimi aldı. 1981 ile 1983 yılları arasında kişisel ve siyasi nedenlerle Almanya'dan uzaklaşarak Roma'ya yerleşti. Burada kendini dinlendirme ve toparlanma fırsatı buldu. Daha sonra Almanya'ya dönerek serbest yazarlık yapmaya devam etti. Aynı zamanda Paderborn ve Wales Swansen Üniversiteleri'nde misafir hocalık yaptı (1991-1992). Uwe Hans Heinz Timm, şu anda serbest yazar olarak çalışmakta olup, 1969 yılında

evlendiği yazar ve çevirmen eşi Dagmar Ploetz ile birlikte Almanya'nın Münih şehrinde yaşamaktadır. Çiftin dört çocuğu bulunmaktadır (Kraft, 2003).

Timm'in edebiyatla tanışması her ne kadar çocukluk yıllarına rastlasa da ciddi anlamda edebiyata karşı ilgisi, altmışlı yılların sonu, yani 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri'nin yaşandığı döneme rastlar (Aktürk, 2018). Genç yaşlarda edebiyata ilgi duyan Timm, eğitim hayatına devam etmiş ve Almanya'nın yanı sıra yurtdışında da eğitim görmüştür. Edebiyat kariyerine 1970'lerde başlayan Timm, 1981'de yayımlanan "Heißer Sommer" (Sıcak Yaz) adlı romanıyla geniş bir okur kitlesine ulaşmış ve edebiyat dünyasında kendine sağlam bir yer edinmiştir. Timm'in çocukluğunu ve gelecekteki siyasi ve edebi düşüncelerini etkileyecek önemli olaylardan biri, İkinci Dünya Savaşı'dır (Aktürk, 2018). Timm, 1943 yılında henüz üç buçuk yaşında bir çocukken savaşın etkilerini gözlemlemiştir. Hatırladığı şey, savaşın tahrip ettiği Hamburg şehrinin yıkıcı görüntüsüdür. Timm, yaşadığı şehrin alevler içinde kaldığını gözlemleyerek savaşın yıkıcı etkilerine tanık olur. Çevresindeki evler bombalanırken, Timm'in ailesiyle birlikte yaşadığı ev de bombalanarak alevler içinde kalır. Bu olay sırasında babasının önemli evrakları da dahil olmak üzere birçok eşyası yangında kül olur. Bu savaş deneyimi, Timm'in yaşamında derin izler bırakır ve onun siyasi ve edebi düşüncelerini şekillendirir. Bu tür travmatik olaylar, Timm'in eserlerinde sıkça karşımıza çıkan temaların ve anlam derinliklerinin kaynağı olmuştur (Hielscher, 2007).

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanarak, içerik analizi yöntemi ile de analiz edilmiştir. Uwe Timm'in çocuk edebiyatı alanında değer temasıyla yazdığı kitaplar değerler kapsamında inceleneceği için araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemidir. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008).

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Uwe Timm'in çocuk edebiyatı alanında yazdığı tüm eserleridir. Bu araştırmada örneklem olarak ise Uwe Timm'in yazdığı 4 farklı kitap kullanılmıştır. Bu araştırmada Uwe Timm'in yazdığı “Korsan Karatavuk” (Die Piratenamsel -1983), “Yarış Domuzu Uzunburun Rudi” (Rennschwein Rudi Rüssel – 1989), “Tren Faresi” (Die Zugmaus - 1981) ve “Olağanüstü Seyahat” (Der Schatz auf Pagensand – 1995) adlı hikayeleri kullanılmıştır. Araştırmada örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, cevapları aranan sorulara ışık tutacak olan bilgi bakımından zengin durumlara odaklanır. Amaçlı örnekleme amaca yönelik veya yargı örnekleme olarak anılmaktadır (Patton, 2014). Bu doğrultuda örneklem, Uwe Timm'in çocuk edebiyatı alanındaki eserleri arasından, araştırmanın amacına hizmet edecek nitelikte olduğu düşünülen dört kitaptan oluşturulmuştur.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmanın veri toplama sürecinde nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla veriler elde edilmiştir. Uwe Timm'in çocuk edebiyatı içerisinden değerler eğitimi açısından zengin içerik sunan; *Korsan Karatavuk*, *Yarış Domuzu Uzunburun Rudi*, *Tren Faresi* ve *Olağanüstü Seyahat* adlı dört temel eser araştırma kapsamına alınmıştır. Okuma sürecinde,

metin içerisinde değer atfı yapılan, etik tutum sergileyen veya karakterlerin erdemlerini yansıtan ifade, diyalog ve olay örgüleri "analiz birimi" olarak işaretlenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Belirlenen dört eserin tamamı eserlerin anadili Almanca olarak okunmuş ve içerisinde yer alan değerlere ait ifadelerin olduğu bölümler belirlenmiştir. Belirlenen ifadeler kaydedilmiştir. Bütün kitaplarda tespit edilen değerlere ait ifadeler, ilgili kitap başlığında verilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlemesinde nitel araştırma tekniklerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Baltacı, 2017). Araştırma kapsamında yürütölen analiz süreci şu aşamalardan oluşmaktadır. Seçilen dört eserin (Korsan Karatavuk, Yarış Domuzu Uzunburun Rudi, Tren Faresi ve Olağanüstü Seyahat) orijinal metinleri taranmış, değer ifade eden cümleler ve paragraflar "analiz birimi" olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu bölümler, temsil ettikleri değerlere göre (örneğin; dostluk, dürüstlük, cesaret vb.) kodlanmıştır. Elde edilen bulgular, okuyucunun zihninde netleşmesi adına doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur. Kitaplardan seçilen çarpıcı ifadeler, hangi değerin neden o kapsamda değerlendirildiğini açıklamak amacıyla yorumlanmıştır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Bu bölümde Uwe Timm'in seçilen kitaplarının analizlerine yer verilmiştir.

4.1. Tren Faresi (Die Zugmaus – 1981)

4.1.1. Kısa özet

Tren Faresi (Die Zugmaus) ilk bakışta bir hayvan macerası gibi görünse de özünde modern dünyada yuva, güvenlik ve dostluk gibi temel insani ihtiyaçların bir alegorisidir. Hikaye ana karakter olan Stefan'ın ya da ona takılan isimle Mausebiber'in beklenmedik bir dizi olay ile güvenli ortamından koparak çıktığı uzun yolculuğu ve bu yolculuk boyunca aidiyet ve yuva arayışını ele alır. Stefan'ın serüveni, sadece fiziksel bir yer değiştirme değil, aynı zamanda karakterinin ve ufkunun genişlediği bir içsel yolculuk olma özelliği taşır.

Eser, Münih'in Paradiesstraße'de eski bir evde yaşayan fare ailesinin hikâyesiyle başlar. Ailenin en meraklı üyesi olan Stefan dedesi, kardeşleri ve ressam Kringel'in emekli sirk köpeği Isegrimm ile yaşlı kedi Carlo'nun da olduğu renkli bir topluluk içinde yaşamaktadır. Ancak bu düzen, yaşadıkları binanın kentsel dönüşüme girmesi ile altüst olur. Aile, soğuk ve ruhsuz yeni bir beton binaya sığınmak zorunda kalır, ancak burada ne saklanacak bir delik ne de yeterli yiyecek bulabilirler.

Bu hayatta kalma mücadelesi sırasında yiyecek aramak için sık sık yakındaki tren istasyonuna giden Stefan, yanlışlıkla bir trene biner ve hayatını değiştirecek yolculuk böylece başlamış olur. Yaklaşık bir buçuk yıl boyunca Hamburg-Köln hattında çalışan bir vagonda tek başına yaşar. Isegrimm'in "fare cenneti" olarak anlattığı İsviçre'ye gitme hayaliyle bu vagondan ayrılır, ancak İsviçre'nin beklediği gibi bir yer olmadığını anladığında büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Orada tanıştığı fare Wilhelm ile birlikte yeni bir maceraya atılarak Paris'e giderler.

Paris'te, kendi çapında bir gurme olan fare Pierre ile tanışır. Ancak bu zevk dolu hayatı her köşe başında pusuya yatmış kedilerin yarattığı tehlikeler yüzünden bırakma kararı alırlar ve birlikte Münih'e gitmeye karar verirler. Ancak Paris'ten bindikleri tren onları beklenmedik bir şekilde İngiltere'ye götüren bir sirk trenidir. Burada kendilerini cam bir kutuya hapsedilmiş olarak bulurlar ve hayatta kalabilmek için sirkte numara yapmaları gerekmektedir. Tüm maceralara rağmen içlerindeki eve dönme arzusu hiç sönmez. Beyaz sirk farelerinin yardımıyla sirkten kaçarlar ve Hull limanından bir gemiye binerek Hamburg'a dönerler.

Hamburg'dan Münih'e ulaştıklarında ailelerinin artık şehirde yaşamadığını ve çiftçinin arabasına atlayarak kırsala taşındığını öğrenirler. Son bir umutla o çiftçinin arabasına gizlice binerek onları aramaya çıkarlar. Yolculuğun sonunda, eski dostları Isegrimm sayesinde aileleriyle yeniden bir araya gelirler. Hikâyenin bu olay örgüsü, karakterlerin değerlerinin sınıandığı, sorgulandığı ve nihayetinde zafer kazandığı kritik anlarla doludur.

4.1.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları

Tren Faresi'nde olay örgüsü, modern kent yaşamının görünmeyen canlılar üzerindeki etkisini görünür kılan bir dizi kırılma noktası üzerinden ilerler. Her bir olay, kök değerlerin ya ihlal edildiği ya da zor koşullar altında yeniden üretildiği bir aşamayı temsil eder.

Eski evde yaşam ve kentsel dönüşüm

Anlatı Setefan'ın fare ailesinin kentsel dönüşüm sürecinden geçen bir bölgede henüz yıkılmamış eski bir binadaki yaşamları ile başlar. Bu ortam her ne kadar sınırlı ve insanlara bağımlı olsa da fareler açısından tanıdık, düzenli ve görece güvenli bir yaşam alanıdır.

Bu bölüm, çocuğa “ev” kavramının yalnızca fiziksel bir alan değil, yaşamsal bir değer olduğunu sezdirmesi açısından önemlidir.

Öte yandan bu huzurlu dönem çok uzun sürmez nitekim ailenin yaşadığı bina da dönüşüm sürecine girer ve okuyucu fare ailesinin güvenlik duygusunun bir andan ortadan kalktığına şahit olur. İnsanların kararları sonucunda farelerin ya da daha geniş bir şekilde ele almak gerekirse görünmeyen bir ekosistemin yaşam alanı bir anda yok olur.

Yıkılan sadece bir bina değil, aynı zamanda anıların, düzenin ve köklerin bağlı olduğu aidiyet hissidir. Ailenin soğuk ve saklanacak bir deliğin olmadığı beton bir binada verdiği hayatta kalma mücadelesi, modern dünyanın bireyi nasıl köksüzleştirdiğine ve savunmasız bıraktığına dair, okurun adalet duygusunu harekete geçiren güçlü bir sorgulama niteliği taşır.

Tren yolculuğu ve İsviçre hayali

Stefan'ın istasyona gitmesi ve nihayetinde bir tren vagonuna binmesi anlatıda yeni bir dönüm noktasıdır. Tren, bu noktadan itibaren özgürlük, bilinmeyen ve risk kavramlarının sembolü hâline gelir. Ayrıca buradaki diğer bir önemli nokta, Stefan'ı tren istasyonuna gitmeye iten temel sebebin yiyecek bulabilmek için eskisinden daha çok çaba sarfetmek zorunda kalmasına neden olan çevresel değişikliklerdir.

Stefan'ın yanlışlıkla bindiği trende bir buçuk yıl boyunca tek başına hayatta kalması, onu korunaklı çocukluk dünyasından kopararak bağımsız bir birey olmaya zorlar. Bu tema özellikle Uwe Timm'in eserlerinden önemli bir ortak nokta olması açısından büyük önem taşır. Bu süreçte yiyecek bulmak, kondüktörden saklanmak ve yalnızlıkla başa çıkmak gibi zorluklar, onun özdenetim becerilerini geliştirir. İsviçre'nin "fare cenneti" olarak hayal edilmesi ise, daha iyi bir yaşam umudunu ve maceranın getirdiği uyarım (heyecan arayışı) arzusunu simgelemektedir. Ancak bu hayalin yıkılışı, Stefan'a ve dolaylı yoldan çocuk okuyucuya mutluluğun coğrafi bir yerde değil, bağ kurulan ilişkilerde olduğunu öğretir.

Paris'teki hayat

Paris Stefan'ın ve okuyucunun İsviçre macerası sırasında yaşadığı deneyimi pekiştirici bir nitelik taşır. Paris bir bakımdan olay örgüsü bağlamında ikilemler şehri olarak tanımlanabilir. Bir yanda Pierre karakteriyle temsil edilen lezzetler, zevkler ve sofistike yaşam tarzı vardır ki bu durum yaşam koşullarından bir memnuniyet getirir. Diğer yanda ise her an ortaya çıkabilen vahşi kediler, ölümcül bir tehdit oluşturarak güvenlik ihtiyacını keskinleştirir. Nitekim Stefan ve İsviçre'de tanıştığı Wilhelm için güvenlik ve aidiyet duygusu olmadan bu yaşam tarzı sürdürülemez hal alır ve Münih'e dönme kararı verirler.

Sirkteki esaret

Stefan ve Wilhelm'in yanlışlıkla sirk trenine binmesi ve İngiltere'ye doğru gönülsüz yolculukları sırasında cam bir kutu içine hapsedilmesi anlatının değerler açısından en çarpıcı kırılma noktalarından biridir. Bu sahnede fareler, artık yalnızca özgürlüğünden mahrum bırakılmış birer canlı değil, aynı zamanda insanların eğlencesi için kullanılan bir nesne hâline gelir. Hayvanın izleyiciler tarafından merakla izlenmesi, alkışlanması ve "gösteri unsuru" olarak sunulması, saygı ve adalet değerlerinin açık biçimde ihlal edildiğini göstermektedir.

Diğer dikkate değer bir unsur ise Stefan ve Wilhelm'in sahip olduğu özgürlük duygusunu hiç tatmamış olan sirk farelerinin bu kavrama karşı duyarsızlıkları ve tepkisizlikleridir. Yine de bu süreçte, her ne kadar onların özlemini çektiği değerlere karşı hiçbir aşinalığı olmayan ama yine de onlara kucak açan, sırlarını paylaşan ve kaçışlarına zemin hazırlayan beyaz fareler, zor zamanlarda ortaya çıkan yardımseverlik ve dostluk değerlerinin en somut örneğini oluşturur.

Eve dönüş kararı ve kaçış

Stefan ve Wilhelm, şirkette görece güvenli ve düzenli bir hayata sahip olmalarına rağmen kaçma kararı alırlar. Bu karar, hikâyenin en önemli değer hiyerarşisini ortaya koyar. Aidiyet, aile sevgisi ve dostluk gibi değerler, maceranın, zevkin ve hatta düzenli gıdanın garanti altında olmasının bile üzerindedir. Eve dönme arzusu, onların tüm yolculuğunu anlamlı kılan nihai motivasyon halini alır. Şirketten kaçış planı ise sadece bir firar değil, aynı zamanda bu temel değerlere ulaşmak için gösterilen cesaret ve stratejik düşüncenin bir zaferidir.

Bu bağlamda kaçış hikayede salt bir fiziksel esaretten kurtulma eylemi olmanın ötesine geçer. Stefan, bulunduğu ortamda hayatta kalmanın bedelinin özgürlükten, saygıdan ve onurdan vazgeçmek olduğunu fark eder. Bu farkındalık, eve dönme arzusunu güçlendirir ve aidiyet duygusunu yeniden ön plana çıkarır.

Yeniden bir araya gelme

Hikâyenin finalindeki yeniden birleşme anı, tüm zorlu yolculuğun amacına ulaştığı katartik bir zirve niteliği taşır. Stefan'ın ailesiyle yeniden bir araya gelişi, hikâyenin duygusal ve değerler açısından tamamlayıcı unsurunu meydana getirir.

Bu an, yol boyunca defalarca sınanan, kaybedilen ve yeniden kazanılan sevgi, aidiyet ve güvenlik değerlerinin nihai zaferini temsil eder. Stefan'ın macerası, ancak ailesinin sıcaklığına döndüğünde tamamlanır ve bu, eserin okura sunduğu en güçlü mesajdır: Gerçek yuva, duvarlardan değil, sevgi bağlarından oluşur.

Diğer bir kritik nokta ise Stefan'ın eve dönüş sürecinde Wilhelm'i de yanında götürmesidir. Bu unsur hikaye boyunca o kadar içselleştirilir ki okuyucu için Wilhelm'in geride bırakılması ihtimal dahilinde bile olmaz. Böylece Stefan aracılığıyla çocuk okuyucu da başkasının da yaşam hakkını ve güvenliğini gözetten bir bilinç gelişir.

4.1.3. Kitaptaki Değerlerin Analizi

Adalet

Tren faresinde adalet değeri, doğrudan sunulan bir unsur olmaktan ziyade yokluğu ya da ihlali üzerinde ele alınmaktadır. Kösecioğulları (2022), adaleti "eşit ve tarafsız olarak sunulması gereken değer" olarak tanımlar ve anlatı da bir adalet eksikliği ile başlar. Stefan'ın ve ailesinin yaşam alanının insanlar tarafından hiçbir uyarı veya telafisi olmaksızın yok edilmesi, güçsüz canlıların haklarının sistematik biçimde göz ardı edildiğini göstermektedir.

Binanın yıkılması, insanlar açısından sıradan bir kentsel dönüşüm kararıyken, fareler için hayati bir adaletsizliktir.

Yolculuğu boyunca küçük ve savunmasız bir fare olan Stefan'ın, kayıtsız ve tehlikelerle dolu bir dünyada karşılaştığı zorluklar, okurun adalet duygusunu harekete geçirir. Eser, adaletin her zaman kendiliğinden tecelli etmediğini ve haklı olanın hakkını alabilmesi için mücadele etmesi gerektiğini ima eder.

Sirkte Stefan ve Wilhelm'in cam bir kutuda yaşamak zorunda kalması da adaletin ihlal edildiği bir diğer örnektir. Timm, adaletsizliği çözümleyen bir otorite sunmaz. Bunun aksine çocuğun, "Bu doğru değil" yargısına kendi başına ulaşmasını sağlar. Böylece adalet değeri, dışsal bir kural değil, içsel bir vicdan ölçütü hâline gelir.

Diğer önemli bir nokta ise sirkte doğup büyüyen diğer farelerin özgürlük kavramını tanımamaları, özgürlük değerinin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda bilişsel ve deneyimsel bir boyutu olduğunu göstermektedir. Cam kutu içinde dünyaya gelen bu fareler, özgürlüğün yokluğunu bir eksiklik olarak algılamamaktadır. Çünkü karşılaştırabilecekleri başka bir yaşam biçimi yoktur. Bu durum, esaretin zamanla normalleştirilebileceğini ve sorgulanmadan içselleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu karşıtlık, çocuk okura önemli bir etik farkındalık kazandırır: Bir durumun "normal" görünmesi, onun adil veya doğru olduğu anlamına gelmez.

Dostluk

Çelik'in (2008) tanımındaki "kişisel çıkar gözetmeyen sevgi ve yakınlık", hikâyede hayatta kalmanın en önemli koşullarından biri olarak ortaya çıkan dostluk değerinin özünü oluşturur. Özellikle, Stefan'ın İsviçre'de tanıştığı fare Wilhelm ile dostluğu buna çok güçlü bir örnek teşkil eder. Birbirlerine yabancı olmalarına rağmen, ortak hedefleri ve zorlukları onları ayrılmaz yoldaşlar yapar. Benzer şekilde, Paris'te onlara yol gösteren Pierre veya sirkte onlara kucak açan Tissy ve diğer beyaz fareler, dostluk bağlarının zor zamanlarda nasıl hayati bir destek ve güvenlik ağı sağladığını gösterir. Bu ilişkiler, Stefan'ın yalnızlığını giderir ve umudunu canlı tutmasına yardımcı olur. Birbirlerine yabancı olmalarına rağmen, ortak hedefleri ve zorlukları onları ayrılmaz yoldaşlar yapar. Benzer şekilde, Paris'te onlara yol gösteren Pierre veya sirkte onlara kucak açan Tissy ve diğer beyaz fareler, dostluk bağlarının zor zamanlarda nasıl hayati bir destek ve güvenlik ağı sağladığını gösterir.

Dürüstlük

Eserde dürüstlük değeri doğrudan işlenen bir tema değildir. Karakterlerin açıkça yalan söylemesi, gerçeği çarpıtması ya da dürüstlük üzerine kurulu diyaloglar bulunmamaktadır.

Öte yandan beyaz fare Jack'in, Stefan ve Wilhelm'i Münih'e gitmeye çalışırken yanlış yönlendirmesi dürüstlüğün ihlali üzerinden ele alınmasına bir örnek teşkil edebilir. Jack'in Stefan ve Wilhelm'i yanlış yönlendirmesi, dürüstlüğün eksikliğinin ne denli ciddi sonuçlar doğurabileceğini gösteren önemli bir örnektir. Jack, trenin Münih'e gittiğini söyleyerek onları bilerek hatalı bir rotaya yönlendirir. Bu davranış, yalnızca yanlış bilgi vermekle sınırlı olmayıp aynı zamanda başkalarının güvenliğini tehlikeye atan etik bir ihlaldir.

Hikâyede fare Jack'in cezalandırıldığı ya da "hak ettiğini bulduğu" bir sahne yer almaz ancak çocuk okur bu yanlış yönlendirmenin sonuçlarını deneyim yoluyla gözlemler. Bu yaklaşım, dürüstlüğün didaktik bir öğütle değil, etik bir farkındalıkla öğrenilmesini sağlar.

Özdenetim

Özdenetim, eserde en güçlü değerlerden biri olarak öne çıkar. Stefan, yolculuğu boyunca hayatta kalabilmek için dürtülerini bastırmak, tehlikeler karşısında sakin kalmak ve aceleci davranmamak zorundadır. Özellikle yiyecek bolluğuyla karşılaştığı Paris sahnelerinde, güvenliği tehlikeye atmamak adına dikkatli davranmak zorunda olması özdenetimin bilinçli bir seçim olduğunu gösterir.

Friese ve Hofmann'ın (2009) tanımladığı üzere özdenetim, kısa vadeli hazlardan vazgeçerek uzun vadeli hedeflere yönelmeyi gerektirir. Stefan'ın hedefi yalnızca doymak değil, hayatta kalmak ve ailesine geri dönebilmektir. Bu nedenle özdenetim, aktif bir strateji olarak kurgulanmıştır.

Ayrıca Parisli fare Pierre'in "*Koşmak yok, yürümek var. Koşanı fark ederler. Ama sakince yürürsen, insanlar seni görmezden gelir* (Timm, 1981)." kuralı da özdenetime bir örnek olarak gösterilebilir.

Sabır

Sabır değeri, özdenetimle birlikte ilerleyen bir diğer temel değerdir. Stefan'ın uzun yolculuğu boyunca karşılaştığı belirsizlikler, tehlikeler ve bekleyişler, sabrın yalnızca katlanma değil, zamanı doğru kullanma becerisi olduğunu gösterir. Eroğlu'nun (2025) belirttiği gibi

sabır, duygusal kontrol ve planlama gerektirir. Stefan'ın doğru anı kollaması, aceleyle hareket etmemesi ve tehlikeyi büyütmemesi, bu değerin içselleştirildiğini ortaya koyar.

Saygı

Saygı değeri metinde büyük ölçüde ihlali üzerinden ele alınmaktadır. İnsanların farelerin yaşam alanlarını yok sayması ve Stefan'ı sirkte bir gösteri nesnesine dönüştürmesi, canlıya duyulması gereken temel saygının ortadan kalktığını göstermektedir. İnsanların fareleri, doğal dengenin bir parçası olmalarına rağmen “istilacı” ve “pis yaratıklar” olarak görmeleri saygı ihlaline örnek gösterilebilir.

Buna karşılık Stefan'ın ve ailesinin Wilhelm'e yaklaşımı, saygının türler arası bir değer olarak ele alınabileceğini ima eder. Metin, çocuk okura saygının yalnızca insanlar arasında değil, tüm canlılar için geçerli bir ilke olduğunu sezdirir.

Sevgi

Sevgi, eserde Stefan'ın ailesine duyduğu özlem ve eve dönüş arzusu üzerinden ele alınmaktadır. Bu sevgi, romantize edilmiş bir duygu değil, koruyucu, kapsayıcı ve sorumluluk içeren bir bağ olarak kurgulanmıştır. Stefan'ın yolculuğunun sürücü unsuru ailesine yeniden kavuşmaktır. Bu yönüyle sevgi, metinde yönlendirici bir güç olarak işlev görmektedir.

Sorumluluk

Sorumluluk değeri, Stefan'ın gelişim sürecinde giderek belirginleşir. Yolculuğun başında korunmaya muhtaç bir yavruyken, ilerleyen süreçte kendi kararlarını alan ve başkasının güvenliğini de gözetten bir bireye dönüşür. Wilhelm'i yanında götürmesi, sorumluluğun yalnızca kendine karşı değil, başkalarına karşı da taşındığını gösterir. Bu bağlamda ele alındığında, Tren Faresi eserinde de Timm'in diğer eserlerinde öne çıkan sorumluluk olarak olgunlaşma ve yetişkinliğe adım atma teması öne çıkmaktadır.

Yardımseverlik

Yardımseverlik anlatıda en belirgin ele alınan bir diğer kök değerdir. Dayanışma ve paylaşma davranışları üzerinden belirgin bir şekilde gözlemlenen yardımseverliğe en iyi örneklerden biri Stefan'ın hiçbir koşulda Wilhelm'i geride bırakmaması ve nihayetinde ailesine dönerken onu da yanında götürmesidir. Metinde bu değerin dramatize edilmemesi ve özellikle vurgulanmaması çocuk okura doğal bir davranış biçimi olarak sunulması bakımından önem taşımaktadır.

Yardımseverliğe bir diğer örnek sirkteki diğer farelerin Stefan ve Wilhelm'i hem aralarına alıp numara öğretmeleri hem de gitmek istediklerinde kaçmalarına yardım etmeleridir.

Vatanseverlik / Aidiyet

Hikayede vatanseverlik doğrudan işlenmemekle birlikte aidiyet duygusu, hikâyenin temel motivasyonudur. Stefan'ın bütün macerası bir bakımdan aidiyet arayışıdır. Nitekim hikâye bir aidiyet kaybı ile başlar. Fare ailesinin yuvasının yıkılması onları hem fiziksel hem de ruhsal olarak yurtsuz bırakır.

Stefan'ın fare cenneti İsviçre'ye gitme umuduyla başlayan aidiyet arayışı nihayetinde evine Münih'e dönme arzusu ile sonuca varır. Çünkü macerasının hiçbir aşamasında aradığı aidiyeti bulamamıştır. Stefan ve Wilhelm, Paris'in cazibesine rağmen, ailenin ve eski çevrenin sağladığı güvenliğe ve ait olma hissine dönmeyi tercih ederler. Bu durum, sirkteki beyaz farelerin cam kutu dışındaki bir dünyayı hiç bilmemeleri ve bu yüzden esareti "yuva" olarak görmeleriyle çarpıcı bir tezat oluşturur.

4.1.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme

Hikâyedeki temel çatışma, Schwartz'ın dairesel modelindeki zıt kutuplar arasında bir gerilim olarak yorumlanabilir. Stefan'ın yolculuğu, her şeyden önce, aidiyet ve aile özlemiyle şekillenen Güvenlik (toplumun, ilişkilerin ve kişinin güvenliği, uyumu ve istikrarı) ve İyilikseverlik (yakın çevrenin refahı) değerlerine duyduğu derin ihtiyaçtan kaynaklanır. Münih'teki yuvası bu değerlerin somutlaşmış haliyken, macera onu bu güvenli alandan kopararak modelin zıt kutbunda yer alan değerlerle yüzleştirir: Trende tek başına hayatta kalma mücadelesi Öz Yönelim (bağımsız düşünce ve eylem) değerini geliştirirken; Paris'teki gurme fare Pierre karakteri Hedonizm ve Uyarım değerlerinin cazibesini, ancak aynı zamanda istikrarsızlığını temsil eder. Hikâye boyunca Stefan'ın, bu iki zıt motivasyon arasında salınır. Gitme kararı alması, anlatının Güvenlik ve İyilikseverlik değerlerinin üstünlüğünü ve insan yaşamındaki merkezi rolünü teyit ettiğini gösterir.

4.2. Korsan Karatavuk (Die Piratenamsel – 1983)

4.2.1. Kısa özet

Korsan Karatavuk (Die Piratenamsel), Uwe Timm'in Zıpzıp adındaki bir beo kuşunun gözünden aktardığı bir çocuk hikayesidir. Hikayede bir kuşun gözünden özgürlük, adalet, aidiyet ve canlıya saygı gibi değerler belirgin bir şekilde ele alınmaktadır. Zıpzıp, daha sonradan Hindistan olduğunu öğreneceğimiz doğal yaşam alanından avcılar tarafından

yakalanarak Avrupa'ya götürölmek üzere kafese kapatılır. Anlatının hemen başında karşılaştığımız bu hak ihlali kitap boyunca ele alınan temaların başında yer alan adaletsizlik ve doğal düzene müdahalenin ilk tezahürü olarak öne çıkmaktadır.

Avrupa'ya ulaştığında Zıpzip, bir hayvan dükkânına satılır. Burada eğlence unsuru olarak kullanılması, ses taklitleri yapmaya zorlanması ve ziyaretçilere “gösteri malzemesi” muamelesi görmesi, yetişkinlerin hayvanı yalnızca ekonomik değer üzerinden algıladığını gösterir. Bu süreçte Zıpzip'in özgürlük arzusu giderek artar. Yetişkinlerin duyarsızlığı ile çocuğun sezgisel empatisi arasındaki fark burada belirgin hâle gelir nitekim kitap boyunca yer yer karşımıza çıkacak olan küçük kız ilk kez burada görünür.

Küçük kız Zıpzip'in içsel sesini ve kişiliğini fark eden tek kişidir. Kıza göre Zıpzip sıradan bir kuş değil, “Korsan Karatavuk”tur. Küçük kızın Zıpzip'a isim vermesi, aslında onu bir canlı olarak tanıdığı ve bireyselliğini kabul ettiğinin önemli bir sembolüdür. Yetişkinlerin görmediği özgürlük arzusunu kız sezgisel olarak fark eder. Zıpzip'in hayvanat bahçesinden ve hayvan sesi taklitçisinden kaçma girişimleri, özgürlük değerinin somut krizi hâline gelir. Anlatı boyunca Zıpzip hem kendi kaderini belirlemeye çalışır hem de çocuğun değer algısıyla yetişkinlerin değer körlüğü arasındaki farkı görünür kılar.

4.2.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları

Kitapta olay örgüsü, temel değerlerin görünür hâle geldiği bir dizi dönüm noktasından oluşur. Her olay hem kök değerler hem de çeşitli değer modelleri açısından belirli bir değeri somutlaştırır. Aşağıdaki beş temel aşama, metindeki değer aktarımının omurgasını oluşturur.

Ormandan yakalanma

Zıpzip'in doğal yaşam alanında yakalanarak kafese konulması hikayedeki ilk dönüm noktasıdır. Bu sahnede Adalet (hakkın gasp edilmesi), Saygı (canlıya varoluş alanı tanımama), Aidiyet/Vatanseverlik (doğduğu yeri yitirme) Özgürlük (zorla kısıtlama) değerlerinin somutlaştığını söylemek mümkündür.

Zıpzip içinde bulunduğu durumu şu sözlerle ifade eder:

“İçinde yaşadığımız yaşlı ve güzel ağaca son bir kez daha baktım, sonra kafesime sürünen yeşil yapraklardan başka bir şey görmez oldum (Timm, 1981).”

Bölümün son cümlesi olan bu ifade ile çocuğa somut bir şekilde şu mesaj verilmiş olur “Bir canlı “evinden” koparıldığında adalet bozulur, özgürlük hakkı ihlal edilir.”

Avrupa'ya yolculuk ve kafes deneyimi

Avrupa'ya taşınma süreci, Zıpzip'in özgürlüğünü tamamen kaybettiği bir dönemdir.

Bu bölümde kafes içinde beklemek zorunda kalması ile “sabır”, korkusunu kontrol etmeye çalışması ile “özdenetim”, kafes içinde kalmış olması nedeniyle “özgürlük” değerleri öne çıkmaktadır. Ayrıca “dünyayı gezmektense güzel yurumda kalmayı yeğlerdim” ifadesiyle aidiyet/vatanseverlik değerlerine de atıf bulunmaktadır.

Bu bölümde Zıpzip'in dar bir kafesin içinde kalması “özgürlük” kavramını çocuklar için somutlaştırır.

Hayvan dükkânı

Hayvan dükkânında geçen sahneler özellikle yetişkinlerdeki temel değerlere karşı körlük bakımından öne çıkmaktadır.

Bu bölümde Zıpzip'in bir ticari meta olarak görülmesi ile “saygı” ve “adalet” değerleri öne çıkarken yetişkinlerin “sorumluluk” yükümlülüğünü üstlenmemesi de öne çıkmaktadır.

Zıpzip burada çocuk okur tarafından “haksızlığa uğramanın” ve “objeleştirilmenin” somut bir sembolü olmaya başlar.

Küçük kız ile karşılaşma

Küçük kızın Zıpzip'i diğer insanların göremediği biçimde görmesi, anlatının değerler açısından en kritik anlarından biridir.

Bu sahnede küçük kız ile Zıpzip arasındaki etkileşim her ne kadar çok kısa olsa da “dostluk”, “sevgi” ve “saygı” kavramlarının öne çıktığı görülür. Özellikle Zıpzip'a bir isim vermesi “saygı” kavramının en önemli tezahürüdür. Nitekim bu tavır ile onu bir birey olarak tanıdığını gösterir. Verdiği ismin kitabın da adı olmasının ise bu kavramı pozitif yönde pekiştirdiğini söylemek mümkündür.

Ayrıca bu bölümdeki yetişkinlerin “ufkunun daralmış” olarak tanımlanması değerlerin “çocuk tarafından korunması”nın gerektiğini ifade etmektedir.

Diğer hayvanlarla etkileşim (Alfred, Störtebeker, Alexander)

Tek bir dönüm noktası olmamakla birlikte Zıpzip'in diğer hayvanlarla etkileşimi de farklı kök değerlere atıfta bulunması nedeniyle ayrı bir incelemeye konu olabilecek niteliktedir. Farklı karakterler farklı değerlerin temsilcisi olarak görülebilir.

Alfred (kuzgun) Zıpzip ile pek çok açıdan benzer niteliklere sahiptir. Bilgelik, sorumluluk, dürüstlük, dostluk, yardımseverlik gibi çok sayıda kök değeri Zıpzip'in bu karakter ile etkileşimlerinde tespit etmek mümkündür.

Störtebeker (yaşlı papağan) ise sabır, deneyim, yardımseverlik gibi kök değerlerin somutlaştığı örneklerden biridir.

Alexander'da (kedi) ise güç, tehdit, saygı ihlali gibi temalar öne çıkmaktadır.

Bu çoklu etkileşimler, çocuğa farklı karakterlerin farklı değerleri temsil ettiğini sezdirerek ahlaki çeşitlilik ve değerler arası çatışma kavramını somutlaştırmaktadır.

Kaçış ve kendi yolunu arama

Zıpzip'in birden fazla kaçma girişimi olmakla birlikte (hayvanat bahçesinden, hayvan taklitçisinin elinden) temelde ortak değerlere atıf içerir. Bunlar girişimler;

- Kendi kaderini kendi eline alma bakımından, öz yönelim
- Risk alma bağlamında cesaret,
- Kaçmak için en doğru zamanı bekleme bağlamında sabır,
- Arkadaşlarının ve diğer hayvanların (serçeler) yardımına başvurma bağlamında dostluk ve yardımseverlik, değerlerini somutlaştırmaktadır.

Ayrıca özgürlüğün soyut bir "hak" olmaktan çıkıp somut bir "eylem ve mücadele" hâline gelmesi, metnin değer aktarımının en güçlü noktalarından biri olma özelliği taşımaktadır.

4.2.3. Kitaptaki değerlerin analizi

Adalet

Zıpzip'in hikayesi, çocuk edebiyatında adalet değerinin, bir "adaletsizlik" örneği üzerinden işlenişine tipik bir örnektir. Kitapta olay örgüsünün ana çıkış noktasını Zıpzip'in Hindistan'daki doğal yaşam alanından zor kullanılarak uzaklaştırılması yatmaktadır. Bu bakımdan "adalet" olgusu kitabın bütününe yayılmıştır. Ormanda özgürce yaşayan bir canlı, herhangi bir geçerli gerekçe olmaksızın kafese kapatılarak, tamamen ticari amaçlarla dünyanın

başka bir ucuna götürülür. Üstelik gittiği yer, yani Almanya, doğal yaşam ortamından çok farklı iklim koşullarına sahiptir. Adalet, “hak ve hukuka uygunluk, hakkı olana hakkını verme” şeklinde tanımlanmakta (TDK, 2025) ve toplumsal düzenin ancak bu temel üzerinde kurulabileceği belirtilmektedir (Kösecioğulları, 2022). Bu durum, çocuk okur açısından en temel adalet ihlali olarak algılanacaktır. Nitekim özgürlük kısıtlanmasını meşrulaştırılabilecek hiçbir koşul Zıpzip için geçerli değildir. Herhangi bir suç işlememiş ya da yanlış bir davranışta bulunmamıştır. Buna karşın yine de özgürlüğünden mahrum bırakılmıştır. Böylece “adalet” değeri, soyut bir kavram olarak anlatılmak yerine, “haksız yere cezalandırılan/mağdur edilen bir canlı” üzerinden somutlaştırılır.

Adaletin ihlal edildiği bu ilk sahne, aynı zamanda hak etme ve güç ilişkisini tartışmaya açmaktadır. Ormandaki avcı, gemideki insanlar, hayvan dükkânının sahibi ve diğer yetişkin figürler, Zıpzip üzerinde tam bir tasarruf hakkına sahip özneler olarak tasvir edilirler. Buna karşın Zıpzip’in ona sunulan koşullarda herhangi bir söz hakkı yoktur. Zıpzip’in bedeni, sesi ve hatta kişiliği bile ekonomik bir karşılığı olan unsurlar olarak görülür. Diğer bir deyişle o artık “canlı bir varlık” değil, mali karşılığı olan bir metadır. Bu anlatım, adaletin bir yönü olan “hakkı olana hakkını teslim etme” ve “kimseyi araçsallaştırmama” ilkesinin sistematik biçimde ihlal edildiğini göstermektedir. Anlatı böylelikle çocuğa gücü elinde tutan tarafın her zaman haklı olmayabileceğini, hatta ve hatta haksızlığın kaynağı dahi olabileceği fikrini aşmaktadır.

Adalet kavramını yalnızca Zıpzip’in yaşadıkları bağlamında değil, aynı zamanda kitap karşımıza çıkan çocuk figürünün yetişkinlerle olan algı farkı açısından da değerlendirmek mümkündür. Yetişkinler, Zıpzip’in durumunu (alınıp satılması, kafes içinde şov malzemesi haline getirilmesi gibi) doğal ve normal olarak görürken, küçük kızın ilk etkileşimlerinden itibaren onu bir “canlı varlık” olarak kabullenmesi çocuk karakteri adalet duygusunun taşıyıcısı konumuna getirmektedir. Bu ayrım, Kösecioğulları’nın (2022) adalet tanımında vurgulanan “eşitlik ve tarafsızlık” ilkesinin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda vicdani bir mesele olduğunu doğrular. Metindeki çocuk karakter, Eroğlu’nun (2025) belirttiği “insani adalet duygusu”nu temsil ederken yetişkinler bu duyarlılığı kaybetmiş görünmektedir. Bu noktadan yola çıkarak adalet kavramının yasal olan ile sınırlanmayarak aynı zamanda kapsayıcı bir “etik” kavramı ile de ilişkilendirilebileceğini düşünmek mümkündür.

Hikayedeki diğer önemli bir unsur adaletin doğrudan yerini bulmamasıdır. Dış bir müdahale, bir mahkeme ya da başka bir “yetkili” merci tarafından gerçekleştirilmemiş olması adaletin her zaman kendiliğinden gerçekleşecek bir olgu olmadığı duygusunu da çocuğa işler.

Çeçen'in (2020) belirttiği gibi adalet duygusunun temelinde insanların iyi davranışları ödüllendirme, kötü davranışları ise kınama eğilimi vardır. Timm, klasik didaktik anlatılardan farklı olarak, çocuğun zihninde “burada bir haksızlık var” duygusunu anlatının sonuna kadar aktif tutmaktadır. Zıpzip'in özgürlüğe kavuşma arzusu çocuk okurda onun hikayesine giderek daha fazla bağlanmaya ve “ne olması gerekir” sorusunun akla gelmesine ön ayak olur. Bu açık uçluluk, çocuk okurun adalet kavramını pasif biçimde öğrenmesi yerine onu sorgulaması ve içselleştirmesine hizmet etmektedir. Timm'in metninde bu kınama doğrudan yapılmaz; ancak Padde'nin yaşadıkları, okurun içsel adalet duygusunu harekete geçirir. Bu didaktik olmayan yaklaşım, çocuğun adalet kavramını yalnızca ezberlemesini değil, *içselleştirmesini* hedefler.

Adalet, kök değerler listesinde hem bireysel hem toplumsal hayatın düzeniyle bağlantılı bir temel olarak tanımlanmaktadır; haksızlığa karşı çıkma, haklıyı koruma ve eşitlik, bu kavramın çekirdeğini oluşturur (Bağcı, 2023; Eroğlu, 2025). Korsan Karataş'ta bu çekirdek, Zıpzip'in yaşadığı haksızlık deneyimi üzerinden somutlaştırılır. Zıpzip'in yaşadıkları ve gördüğü muamele, çocuk okura “yanlış” olarak hissettirilir; küçük kızın duyarlılığı ise “doğru” olana işaret eder. Böylece metin, adalet değerini tek bir “öğüt cümlesi”ne indirgemek yerine, olaylar ve karakterler aracılığıyla yaşantısal bir öğrenme alanı açmaktadır. Diğer bir deyişle eser, çocuğa doğrudan "adil ol" demek yerine, Zıpzip'in yaşadığı mağduriyet üzerinden empati kurdurarak, "Bir canlının yaşam hakkına müdahale etmek adil değildir" önermesine ulaşmasını sağlar. Burada avcılar, adaletin zıddı olan "zulüm" kavramını temsil ederken, Zıpzip "mağdur hak" öznesidir. Bu yönüyle hikâye, hem adaletin ihlalini hem de adalet duygusunun çocuklar tarafından nasıl korunabileceğini görünür kılar.

Dostluk

Dostluk kavramı eserin tamamında baskın bir unsur olmamakla birlikte, Zıpzip'in yakalanma sürecinde "yoksunluk" üzerinden işlendiği söylenebilir. Kafese kapatılan Zıpzip, sürüsünden ve arkadaşlarından ayrılmıştır. Gemi yolculuğu boyunca yaşadığı derin yalnızlık, okura dostluğun ve sosyal bağların bir canlı için ne kadar hayati olduğunu hissettirir. Yıldırım (2021)'in belirttiği "sosyal bir canlı olan insanın (burada kuşun) doğası gereği bağ kurma ihtiyacı", Zıpzip'in yalnızlığıyla tersinden vurgulanır.

Öte yandan Zıpzip'in yalnızca bir mağduriyet öznesi değil aynı zamanda sosyal bir varlık olarak diğer hayvanlarla oluşturduğu dayanışma ilişkisi de dostluk değerinin hikâyedeki önemli bir boyutunu oluşturur. Çelik'in (2008) dostluk tanımında altını çizdiği “kişisel çıkar gözetmeden birbirini gerçekten sevmek ve destek olmak” özelliği, Padde ile diğer hayvanlar

arasındaki ilişkide açık biçimde görünür. Aynı ortamda benzer zorluklara maruz kalan hayvanlar, özellikle Alfred (kuzgun) ve yaşlı papağan Störtebeker, Padde için yalnızca “yan karakter” değil, duygusal ve bilişsel destek sağlayan dost figürleridir.

Dürüstlük

Eserde dürüstlük değeri doğrudan işlenen bir unsur olarak yer almamaktadır. Hikâyede karakterlerin açıkça yalan söylemesi, doğruyu beyan etmesi veya dürüstlük üzerine tartışmalar bulunmamaktadır. Bu nedenle dürüstlük değeri, geleneksel anlamıyla işlenmemektedir.

Özdenetim

Özdenetim eserde öne çıkan değerler arasında yer almaktadır. Zıpzip, yakalandığı andan itibaren hayatta kalabilmek için muazzam bir özdenetim sergilemek zorunda kalır. Kafes gibi sınırlı bir alanda, uçma dürtüsünü (iç tepkilerini) baskılamak zorundadır. Bu süreçte sergilediği davranış, pasif bir kabullenışten ziyade stratejik bir uyumluluktur. Zıpzip’ın insan seslerini ve daha önceden öğrendiği hayvan seslerini taklit etmeye başlaması, içinde bulunduğu tehditkâr ortamı yönetmek için geliştirdiği bir özdenetim mekanizmasıdır. Kendi doğal seslerini ve çığlıklarını bastırıp onu esir alanların dilini (insan dilini) öğrenmesi, dürtülerini kontrol altına alarak hayatta kalma stratejisidir.

Kaçmaya çalışmak için uygun anı kollaması, Friese ve Hofmann’ın (2009) belirttiği “uzun vadeli hedefe yönelik davranış”ın örneğidir. Özgürlük arzusu hemen eyleme dökemediği bir hedef olduğu hâlde, Zıpzip sabrederek, duygularını yöneterek, doğru zamanı bekleyerek hareket eder. Zıpzip’ın kaçış sahneleri özdenetimin önemli bir örneğidir. Özgürlüğe duyduğu güçlü özlem onu hemen harekete geçmeye teşvik etse de o sabırsız davranmaz, uygun anı bekler, riskleri tartar ve plan yapar. Bu yapı, özdenetimin temel bileşenleri olan dürtü kontrolü, planlama, davranışın bilinçli seçimi üçlüsünün somut bir karşılığıdır.

Sabır

Anlatıda sabır değeri özellikle özdenetim ile iç içe bir şekilde işlenmektedir. Nitekim Zıpzip’ın esaret altında geçirdiği süre boyunca özgürlüğe ulaşmak için doğru zamanı beklemesi ve dürtülerini kontrol altında tutması sabır kavramının en somut örneklerini oluşturur. Zıpzip’ın yakalanmasından sonra başlayan süreç (uzun gemi yolculuğu, dar kafes, dükkanda bekleyiş, hayvanat bahçesi, tekrar hayvan dükkanına dönüş) tam anlamıyla sabrın sınıandığı bir dönemdir. Eroğlu’nun (2025) belirttiği gibi sabır, yalnızca zor bir duruma katlanmak değil, duygusal

durum kontrolü ve özdenetim gerektirir. Zıpzıp'ın korku, panik ve özgürlük arzusuna rağmen kendini kaybetmemesi, bu değerin metindeki en güçlü tezahürü olarak yorumlanabilir.

Saygı

Saygı değeri anlatıda yokluk üzerinde ele alınmak olup avcılar tarafından ağır bir şekilde ihlal edilmiştir. *Eroğlu (2025)*, saygıyı "çevremizdeki bütün canlılara karşı dikkatli ve özenli davranma" olarak tanımlamaktadır. Ancak avcılar, Zıpzıp'ın yaşam alanına ve özgürlüğüne saygı duymamış, onu ticari bir meta olarak görmüştür. Metin, bu saygısızlığı gözler önüne sererek çocuk okurda "her canlının yaşamına saygı duyulması gerektiği" bilincini uyandırır.

Öte yandan küçük kız Zıpzıp'a bir birey olarak yaklaşır ve anlatı boyunca karakterin insan türünden gördüğü ilk saygı davranışdır.

Sevgi

Hikâyede sevgi değeri, küçük kız ile Zıpzıp arasındaki bağ kurma, yakınlık ve koruma isteği üzerinden görünür kılınır. Diğer bir deyişle, tek boyutlu bir duygu durumu olmaktan öte türler arası sınırları kaldıran, gelişimsel bir ihtiyaç ve iyileştirici bir güç olarak kurgulanmıştır.

Sorumluluk

Eserde karakterlerin açıkça bir görev üstlenmesi, hesap verme davranışı göstermesi veya sorumluluk üzerine düşünmesi gibi belirgin sahneler bulunmaz. Bu nedenle sorumluluk, metnin temel değerleri arasında yer almaz

Yardımseverlik

Eserde yardımseverlik, kök değerler arasında tanımlanan "dayanışma, paylaşma ve destek olma" davranışlarıyla (TDK, 2025; Eroğlu, 2025) doğrudan örtüşen bir biçimde işlenir. Hikâyede Zıpzıp'ın zor durumdan kurtulması, diğer kuşların (serçeler, Alfred ve Störtebeker) karşılıksız yardımı sayesinde mümkün olur. Bu durum Ekşi'nin (2003) yardımseverliği "paylaşma ve iş birliği yoluyla artan olumlu bir değer" olarak tanımlamasıyla uyumludur.

Zıpzıp nihai kaçış planında hayvan taklitçisinden kaçmak için diğer kuşlardan yardım ister. Serçeler, Zıpzıp'ın ricasını hemen ciddiye alarak Alfred'i çağırma gider, Alfred'in fiziksel olarak yardım edememesi üzerine de yaşlı ve bilgeliğiyle öne çıkan Störtebeker'ı bulmaya çalışırlar. Störtebeker yaşlı ve hayvanat bahçesindeki yaşamından memnun olmasına

rağmen Zıpzip’a yardım edebilmek için kaçır. Bu dayanışma zinciri, Zıpzip’ın başarılı kaçış planının temelini oluşturur.

Vatanseverlik / Aidiyet

Eserde kök değerler arasında tanımlanan anlamıyla “vatanseverlik” yani vatana bağlılık, ulusal aidiyet, fedakârlık ve vatandaşlık bilinci (TDK, 2025; Demirbaş, 2019) doğrudan işlenen bir tema değildir.

Öte yandan aidiyet kavramı bağlamında ele alacak olursak güçlü bir biçimde işlendiğini söylemek mümkündür. Aidiyet, Kahle’nin (Akt. Beatty vd., 1985) “dışsal yönelimli temel değerler” arasında tanımladığı; bireyin kendini güvende hissettiği sosyal çevreye bağlılık ihtiyacını içeren bir değerdir. Zıpzip’ın macerasındaki temel çatışma unsuru, kendi doğal yaşam alanından koparılıp yanlış bir çevreye hapsedilmesidir. Özgürlük isteğinin kaynağı da bu aidiyet ihlalidir.

Kuşların dayanışması ve küçük kızın Zıpzip’ın özgürlüğünü desteklemesi, Eroğlu’nun (2025) aidiyeti “bir arada huzur içinde yaşamının şartı” olarak açıklayan yaklaşımıyla uyumludur. Metin, “vatan” kavramı üzerinden değil, doğal çevreye ait olma ve doğru yere dönme üzerinden bir aidiyet duygusu yaratmaktadır.

4.2.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme

Korsan Karatavuk’ta yer alan değerler yalnızca kök değerler bağlamında değil, aynı zamanda çağdaş değer sınıflamaları açısından da bütüncül bir değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Schwartz’ın on temel değer tipinden özellikle evrenselcilik (hayvan haklarına duyarlılık, doğayı koruma, empati), iyilikseverlik (yardımlaşma, dayanışma), öz-yönelim (özgürlük arayışı ve kendi kaderini belirleme çabası) ve güvenlik (ait olduğu doğal çevrede yaşama isteği) anlatıda belirgin biçimde temsil edilmektedir (Schwartz, 1996; Barnea ve Schwartz, 1998). Rokeach’ın değer sistemine göre ise hikâyede baskın olan değerler “amaçsal değerler” arasında yer alan özgürlük, iç huzur, mutluluk ve “araçsal değerler”den yardımseverlik, cesaret, sorumluluk ve nezaket gibi unsurlardır (Rokeach, 1973). Kahle’nin içsel–dışsal yönelimli değer ayrımında Zıpzip’ın hikâyesi büyük ölçüde içsel yönelimli değerler üzerinden şekillenir; özgürlük arayışı, kişisel bütünlüğünü koruma çabası ve ait olduğu yere dönme isteği, karakterin davranışlarını belirleyen temel güdülerdir (Kahle, Akt. Beatty vd., 1985). Spranger’in tipolojisinde ise anlatıda özellikle sosyal değer (başkalarına yardım etme, empati kurma), estetik değer (doğanın güzelliğine yapılan vurgu) ve teorik değer (özgürlük,

adalet ve aidiyet gibi kavramları sorgulama) öne çıkmaktadır. Refshauge'ın dokuz değer grubundan ise eserde en çok insani değerler, toplumsal değerler, özgürlük ve bağımsızlık, yardımlaşma ve doğaya saygı gruplarının temsil edildiği görülür (Yüce, 2020). Bu çerçeveden bakıldığında Korsan Karatavuk, farklı değer modelleriyle uyumlu çok katmanlı bir değerler ağı sunar: Zıpzıp'ın yaşadığı adaletsizlikler çocuğa evrenselcilik ve hak duyarlılığı kazandırırken, diğer hayvanlarla kurduğu ilişkiler iyilikseverlik ve dayanışmayı somutlaştırır. Özgürlüğü için verdiği mücadele ise hem öz yönelim hem de kişisel bütünlük açısından önemli bir örnek oluşturur. Böylece eser, çeşitli değer sınıflamalarının kesişiminde, çocuk okurun hem bilişsel hem duyuşsal düzeyde çok boyutlu bir değer okuması yapmasına elverişli bir yapı sunar.

4.3. Olağanüstü Seyahat (Der Schatz auf Pagensand – 1995)

4.3.1. Kısa özet

Olağanüstü Seyahat (Der Schatz Auf Pagensand) Uwe Timm'in dört arkadaşın (Benno, Georg, Jan ve Jutta) yaz tatilinde çıktıkları bir hazine avını ve büyüme serüvenini konu alan gençlik romanıdır.

Anlatının merkezinde okulun dayattığı akademik kalıplara sığamayan dilbilgisi derslerinde başarısız olmasına rağmen coğrafya ve tarihe derin bir ilgi duyan Benno karakteri yer alır. Benno, ünlü korsan Störtebeker'in kayıp hazinesinin Elbe Nehri üzerinde yer alan adalardan birinde gömülü olduğuna dair ip uçları bulur ve arkadaşlarını bu maceraya ikna eder.

Dört arkadaş, ebeveynlerinden gizli olarak eski bir yelkenliyi satın alır ve onarır ardından Elbe Nehri üzerinde bir yolculuğa çıkarlar. Yolculuk sırasında kendisini "Arnavutluk Kralı" sanan bir adamla karşılaşırlar, kaçakçılarla ve doğanın zorlu koşullarıyla mücadele ederler. Nihayetinde Pagensand yakınlarında geçirdikleri gemi kazası, onları ıssız bir adada hayatta kalma mücadelesiyle baş başa bırakır. Hikâye, çocukların somut bir altın hazinesinden ziyade, dostluk, dayanışma ve kendi yeteneklerini keşfetme gibi manevi bir "hazine"ye ulaşmalarıyla sonlanır. Eser, Uwe Timm'in diğer eserleriyle de paralellik taşıyarak yetişkinlerin dünyasındaki "başarı" algısını sorgular. Çocukların kendi gerçekliklerini inşa etme sürecini değerler üzerinden işler.

4.3.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları

Kitaptaki olay örgüsü, karakterlerin içsel değişim geçirdiği ve belirli değerlerin sınandığı kriz anları üzerine kuruludur.

Okuldaki başarısızlık

Anlatı tatilden üç hafta öncesiyse, Almanca öğretmeni Schaper'in ödev kağıtlarını dağıtmasıyla başlar. Benno'nun okul sistemi tarafından "başarısız" olarak etiketlenmesi bütün hikâyenin sürücü gücünü oluşturur. Benno, coğrafya ve tarih konusundaki derin bilgisine rağmen, dilbilgisi kurallarına uyamadığı için öğretmeni tarafından "yetersiz" olarak etiketlenir.

Ayrıca bu bölüm Benno'nun derin bir hayal gücüne sahip olduğunu ama sistemin bunu bir yetenek olarak değil bir yük olarak gördüğünü gösterir. Bu tek tip başarı algısının dayatılması Benno açısından adalet kavramının yoksunluğunu gösterir. Benno'nun bu adaletsizliğe karşı geliştirdiği savunma mekanizması ise iç dünyasına çekilmek ve kendi yeteneğine (hazine haritasını çözmek) tutunmaktır.

Yelkenlinin onarımı

Çocukların bireysel kimlikleri anlatının bu noktasında ortaya çıkmaya başlar. Dört arkadaş ailelerinden gizli olarak eski bir tekneyi satın alır. Burada belki de en dikkat çekici unsurlardan biri çocukların tekne alımı için yaptıkları katkılardır. Benno 35 mark, Georg 15 mark, Jan 75 mark ve Jutta ise 120 mark katkı koyar. Anlatıcı rolünü üstlenen Jutta'nın şu ifadesi arkadaşlar arasındaki ilişkinin ifadesi açısından önemlidir:

"Herkes verebildiği kadarını verir (Timm, 1995)."

Çocukların harçlıklarını birleştirmeleri, malzeme temin etmeleri ve tekneyi yüzebilir hâle getirmeleri ise sorumluluk almanın en somut örneğidir.

Arnavutluk kralı ile karşılaşma

Elbe Nehri üzerinde yola çıkmaları dört arkadaşın ailelerinden, dolayısıyla güvenli alanlarından ayrılıp dış dünya ile karşılaşmalarının başlangıcıdır.

Domuzlar Kumsalı adasında kendini "Arnavutluk Kralı" olarak tanıtan bir adamla karşılaşır. İlk andan itibaren okuyucunun, akli dengesinin yerinde olmadığını kolaylıkla anlayacağı bu adama karşı çocukların benimsedikleri tavır "saygı" bağlamında çok önemlidir. Onun kurgusal gerçekliğine (krallığına) saygı duyarak ona insan olarak değer verirler. Özellikle Benno, Kral'ın boya karıştırma çubuklarından oluşan sanat koleksiyonuna bile onun gözünden bakarak değer verebilecek kadar empati yapar.

Kaza ve Pagensand'da hayatta kalma

Teknelerinin su almaya başlaması ve batması hikayedeki ana kriz anını işaretler. Burada okuyucu anlatıdaki soyut değerlerin somut zorunluluklara dönüştüğünü kolaylıkla gözlemleyebilir. Bir başka deyişle bu bölümde hikayenin “yaz macerası” ya da “çocuk oyunu” olmaktan çıkıp “erginliğe erme ritüeline” dönüştüğü gözlemlenebilir.

Kazadan önceki süreçte “macera” gerçek bir macera değil hala bir oyunun uzantısıdır. Ebeveynlerinden gizli de olsa, medeniyetin sınırları içindedirler. Ancak teknenin batmasıyla birlikte romantik macera algısı yıkılmaya başlar. Bu durum, çocukları kendi kaderlerini tayin eden bağımsız bireyler olmaya zorlar. Artık kararların sonucu "not" veya "azar" değil, "hayatta kalmak" veya "zarar görmek"tir.

Ana karakter Benno için burası en büyük sınavdır. O ana kadar haritalar, kitaplar ve teoriler üzerinden kurduğu liderliği, artık pratik yaşam becerileriyle sınanmaktadır. Benno'nun kurguladığı dünya (hazine hayali) onları bir felakete sürüklemiştir.

Öte yandan bu aşamada en kayda değer unsur Timm'in dört kafadarı panikleyen ve dağılan çocuklar olarak değil rasyonel kararlar alan yetişkinlik yolundaki bireyler olarak kaleme almış olmasıdır.

Islak, üşümüş ve karanlıkta kalmış olmalarına rağmen, grupta histerik bir kriz yaşanmaz. Ağlamak veya şikâyet etmek yerine, durum tespiti yaparlar. Korku duygusunu bastırmazlar ama korkunun eylemlerini felç etmesine izin vermezler.

Kimse kimseye emir vermeden, hayati ihtiyaçlar hiyerarşisine göre (ısınma, barınma, beslenme) organize olurlar. Birinin odun toplaması, diğerinin kalan eşyaları tasnif etmesi; grubun kolektif bir zeka ile hareket ettiğini gösterir. Bu davranış, bireysel egoların bütünü iyiliği adına bastırıldığının önemli bir göstergesidir.

4.3.3. Kitaptaki değerlerin analizi

Adalet

Okuyucu Adalet kavramını ilk olarak Benno üzerinden bir hak ihlali olarak gözlemler. Ancak burada hak ihlali fiziksel olarak değil kurumsal ve entelektüel bağlamda gerçekleştirilir. Benno, okul sistemi içerisinde belirlenen “başarı” kavramına ve akademik kalıplara sığmayan bir çocuk olduğu için “başarısız” olarak etiketlenir. Üstelik hikaye boyunca Benno'nun yüksek hayal gücü ve zekâsı çok kez ortaya konulmuşken okulda yaşadığı sorunların bir öğrenme

güçlüğü ile ilişkilendirilmesi de mümkündür. Buna karşın okul, bu duruma kurumsal bir destek mekanizması sunmak yerine adaletsizliğin çıkış noktası olarak öne çıkmaktadır. TDK'nin (2025) adalet tanımındaki "hakkı olana hakkını teslim etme" ilkesi, okulun tek tip başarı kriterleri nedeniyle Benno özelinde ihlal edilmektedir.

Kösecioğulları (2022), adaleti "bireysel ve toplumsal hayatın düzene girmesi için eşit ve tarafsız olarak sunulması gereken değer" olarak tanımlar. Ancak eserdeki yetişkin figür (öğretmen), Benno'ya karşı tarafsız değildir. Dahası onun potansiyelini görmek yerine yazım hatalarına odaklanarak önyargılı bir tutum sergilerler.

Öte yandan metin söz konusu kurumsal adaletsizliği olduğu gibi bırakmak yerine ona bir alternatif olarak "akran adaleti"ni sunar. Eserde pek çok kez arkadaşlarının Benno'ya hakkını teslim ettiği görülür (gezi başkanı seçilmesi). Ayrıca Jan'ın gemiler hakkında bilgi sahibi olduğu için kaptan seçilmesi, Jutta'nın ilkyardım eğitimi aldığı için gemi doktoru olması da çocuklar arasında adalet kavramının önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda liyakate dayalı bir mikrososyal alan inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Dostluk

Dostluk, eserin olay örgüsünü mümkün kılan ve ayakta tutan ana bileşen olarak öne çıkar. Hikâye, dört farklı karakterin ortak bir amaç uğruna bir araya gelmesiyle şekillenir. Çelik'in (2008) tanımındaki "kişisel çıkar gözetmeyen sevgi ve yakınlık", bu dörtlünün ilişkisinde tam karşılığını bulur. Jutta, Georg ve Jan, Benno'nun rasyonel olmayan "hazine bulma" hayaline inanmayı seçerek, sadece bir maceraya değil, arkadaşlarının hayaline de ortak olurlar.

Yıldırım'ın (2021) belirttiği "iyi günde kötü günde birlik olma ihtiyacı", Pagensand Adası'ndaki gemi kazası sırasında özellikle somutlaşır. Hayati bir kriz anında dahi çocukların birbirlerini suçlamaktan ziyade grubun ihtiyaçlarına odaklanarak hayatta kalmayı başarmaları "dostluk" değerinin eserdeki en önemli tezahürüdür.

Dürüstlük

Dürüstlük değeri eserde geleneksel "doğruyu söylemek" kalıbının dışında, karmaşık bir etik düzlemde ele alınır. Çocuklar, ebeveynlerinden gizli olarak eski bir tekneyi onarır ve tehlikeli bir yolculuğa çıkarlar. Öte yandan karakterlerin çok sayıda durumda da dürüstlüğü önem verdiğine vurgu yapılır. Örneğin Jutta'nın Benno'ya olan biteni hemen ailesine anlatıp anlatmayacağını sorması üzerine Benno şu yanıtı verir:

“Herhalde söylerim. Bu tür şeyleri hemen söylemek, uzun süre beklememek daha iyidir...(Timm, 1995)”

Dürüstlük bağlamında diğer önemli bir husus ise karakterlerin ebeveynlerine yalan söyledikleri için suçluluk duyduklarını ifade etmeleridir. Bu kapsamda bakıldığında ailelerine yalan söylemeleri, aslında kendi "öz yönelimlerini" (bağımsızlıklarını) gerçekleştirmek için zorunlu gördükleri bir stratejidir. Bu doğrultuda ele alındığında, eserde çocukların yetişkinlerin koydukları kurallara uymamalarının, kendi potansiyellerini keşfetmeleri için göze aldıkları bir ihlal olarak sunulduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Özdenetim

Özdenetim değeri, çocukların yetişkin gözetimi olmadan doğayla ve kendi korkularıyla baş başa kaldıkları anlarda belirginleşir. TDK'nin (2025), özdenetim tanımı olan "daha yüksek bir hedefe ulaşmak için kişinin tepkilerini yönetme yeteneği"nin bu bağlamda eserde belirgin bir şekilde gözlemlendiğini söylemek mümkündür.

Özellikle tekneleri battıktan sonra adada mahsur kaldıkları zaman yaşadıkları korku, üşüme ve belirsizlik duyguları son derece baskın olmasına rağmen karakterlerin panikleyip dağılmamış olmaları son derece önemlidir. Bunun yerine ateş yakmak, sığınak bulmak gibi rasyonel eylemleri seçmeleri, "istenmeyen davranış eğilimlerini durdurma" becerilerini göstermektedir. Duyan vd.'nin (2012) ifade ettiği "kendi davranışlarına sınırlar koyma ve düzenleme" yetisi, çocukların sadece hayatta kalmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onların psikolojik sağlamlıklarını da korur. Benno'nun hayal kırıklığını yönetmesi ve Jutta'nın korkusunu bastırıp gruba moral vermesi, bu değer bireysel örnekleridir.

Sabır

Eserde sabır kavramının pasif bir bekleyişten ziyade aktif bir mücadele süreci olarak işlendiği gözlenmektedir. Eroğlu (2025), sabrı "olacak bir şeyi telaş göstermeden bekleme" ve "hedef belirleme" ile ilişkilendirir. Bu çerçevede çocukların “macera”nın ilk aşamasından itibaren sabır örneği gösterdiğini söylemek mümkündür.

Yola çıktıkları teknenin onarımı günler süren ve fiziksel güç gerektiren bir iştir. Nitekim anlatıcı olan Jutta parmaklarının su topladığından bahseder. Çocukların, sonucu belirsiz bir hazine için yaz tatillerinin önemli bir kısmını bu yorucu işe ayırmış olmaları, sabrın "uzun vadeli planlar yapabilme" niteliğini somutlaştırmaktadır.

Sabır kavramının bir diğer boyutu olan duygusal sabır, Elbe Nehri'ndeki yolculukta rüzgârın kesilmesi, teknik aksaklıklar, teknenin batması ve kaçakçıların varlığı gibi olaylar karşısında çocukların tahammül göstermesi, dahası doğru zamanı bekleyerek harekete geçmelerinde somut olarak gözlemlenebilir.

Saygı

Saygı kavramı, eserde özellikle dışlanmışlık ve farklı olana saygı duyma üzerinden öne çıkmaktadır. Eroğlu (2025), saygının "fikirlere ve canlılara karşı anlayışlı tutum sergileme" olarak gelişimini vurgulamıştır. Bu bağlamda ilk olarak çocukların Benno'ya birey olarak duydukları saygıdan bahsetmek mümkündür. Almanca öğretmenleri ve öğretmenin gözdesi olan öğrenciler tarafından ötekileştirilmesine karşın Georg, Jan ve Jutta onun hayal gücünün zenginliğine, tarih ve coğrafyadaki bilgisine saygı duyarak birlikte maceraya çıkmayı kabul eder.

Saygı kavramına diğer bir örnek ise, adada karşılarına çıkan ve kendini “Arnavutluk Kralı” olarak tanıtan adama karşı takındıkları tutumdur. Çocukların, bu yaşlı adamla alay etmeyip, onun fantezisine ve kurgusal gerçekliğine riayet etmeleri, onun bir insan olarak onurunu koruma eylemidir. Hatta Benno yaşlı adam için şu cümleyi kurar:

“Sadece farklı, yani başka. Bir adada tek başına yaşarsan bu normaldir. Bence tamamen normal (Timm, 1995).”

Sevgi

Sevgi anlatıda koşulsuz bağlılık ve kardeşlik duygusu olarak işlenmiştir. Aileden uzaklaşılan bir ortamda sevgi, güvenlik ve aidiyet ihtiyacının karşılanmasında temel bir işleve sahiptir. TDK'nin (2025) "bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu" tanımı, çocukların birbirlerine karşı koruyucu tutumlarında somutlaşmaktadır.

Pagensand'daki zorlu hayatta kalma koşullarında, çocukların birbirlerini teselli etmeleri, fiziksel olarak yakın durarak ısınmaya çalışmaları, Karandashev ve Clapp'in (2016) belirttiği "empati kurma ve koruyucu olma" özelliklerini yansıtır. Sevgi, bu zorlu serüvende çocukların birbirlerine duydukları sevgi ve bağlılık psikolojik kalkan işlevi görmüş ve bir arada kalmalarını sağlayan tutkal olmuştur.

Sorumluluk

Sorumluluk, eserde büyüme ve bireyselleşme sürecinin anahtarıdır. TDK (2025) sorumluluğu "kişinin kendi eylemlerinden sorumlu tutulması ve hesap verebilirlik" olarak tanımlar.

Çocuklar, maceraya atılırken ailelerine karşı sorumsuz bir seçim yapmış olsalar da, kendi kurdukları bu küçük "mürettebat" içinde üst düzey bir sorumluluk bilinci geliştirmişlerdir. Rotanın belirlenmesinden seyrüseferle ilgili her türlü kararın alınmasına, erzak taininden yemek pişirilmesine kadar her aşamada herkes kendi görevini yerine getirmiştir.

Sorumluluk değeri açısından diğer önemli bir konu ise geçirdikleri kazadan sonra birbirlerine suçlamak yerine hayatta kalmak için gerekenleri yerine getirmek için hızla harekete geçilmesidir. Bu, Bağcı'nın (2023) belirttiği gibi, "üzerine düşen görevleri yerine getirme" ve sonuçları kabul etme pratiğidir. Çocuklar, kendi seçimlerinin bedelini ödeyerek, yetişkinliğe doğru önemli bir adım atmıştır.

Yardımseverlik

Yardımseverlik, anlatıda karşılıklı destek alma ve dayanışma bağlamında işlenir. Çocukların birbirlerinin zayıf yönlerini tamamlaması, görev paylaşımı yapması ve tehlike anlarında yardıma koşması Ekşi'nin (2003) tanımladığı "paylaşım ve destek yoluyla artan olumlu değer" örneklerine karşılık gelir.

Pagensand'daki sınırlı erzak ve hayati ihtiyaçlar karşısında, çocukların kalan konserveleleri eşit ve adil bir şekilde paylaşmaları, yardımseverliğin dayanışma boyutunu öne çıkarır. Georg'un ateş yakması, balık yakalaması ya da Jan'ın yeni bir tekne yaparak yardım getirmeyi planlaması herkesin kendi beceri ve yetenekleri çerçevesinde grubun iyiliği için çaba harcadığını göstermektedir.

Vatanseverlik / Aidiyet

Romanda vatanseverlik doğrudan bir ulusal kimlik vurgusuyla işlenmemiştir. Ancak aidiyet kavramı, eserin manevi sonucunu oluşturmaktadır.

Çocuklar, yetişkinlerin sosyal beklentilerinin dışında bir alanda birbirlerine ait oldukları bir "mürettebat" kurmuşlardır. Bu aidiyet, onların dış dünyadaki zorluklara karşı ayakta kalmasını sağlayan en önemli duygusal sığınaktır.

Ayrıca daha soyut bir tezahür olarak eserin sonu ile ilgili “kendine ait olma” şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür. Macera sonunda hazine bulamama hayal kırıklığı olarak sunulmaz. Bir başka deyişle çocukların "kendilerine ait oldukları" gerçeğiyle yer değiştirir. Kendi başlarına başardıkları bu yolculuk, onlara ait olan en büyük hazinedir.

4.3.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme

Eser değer sınıflamaları açısından incelendiğinde özellikle kişilerarası değerler (dostluk, dayanışma, empati), öz-yönelim ve kişisel gelişim değerleri (özdenetim, sorumluluk, cesaret), ve toplumsal düzen değerleri (adalet, güvenlik) etrafında yoğunlaşan çok katmanlı bir yapı sergiler. Roman, dört çocuğun bir hazine arayışı etrafında şekillenen macerasını yalnızca fiziksel bir serüven olarak sunmakla kalmaz. Aynı zamanda her karakterin değer yönelimini sınavan bir etik laboratuvara dönüştürür.

Schwartz'ın dairesel modelindeki zıt kutupların arasındaki gerilimi kullanarak bir büyüme hikayesi kurgulamıştır. Çocukların eylemleri büyük ölçüde yetişkin otoritesine rağmen kendi kararlarını alma istekleri ile Öz Yönelim (bağımsız düşünce, yaratıcılık, keşfetme), maceraya atılmak için üstesinden geldikleri zorluklar ile Uyarım (heyecan ve meydan okuma arayışı), tehlike anlarında birbirlerine yardım etmeler ile İyilikseverlik (grup içi destek ve refah), suçlularla karşılaşmalarında hem bireysel hem toplumsal güvenliği önceliklendirmeleri ile güvenlik değerleri ekseninde şekillenir. Bu değerler, yetişkinlerin ve okulun temsil ettiği Uyumluluk (sosyal normlara uyma) ve Güvenlik (istikrar ve düzen endişesi) değerlerine karşı bir meydan okumadır. Çocuklar, kendi öz yönelimleri için güvenlik ve uyumluluktan vazgeçmişlerdir.

4.4. Yarış Domuzu Uzunburun Rudi (Rennschwein Rudi Rüssel - 1989)

4.4.1. Kısa özet

Yarış Domuzu Uzunburun Rudi (Rennschwein Rudi Rüssel) Uwe Timm'in ödüllü bir çocuk romanı olup bir ailenin çekilişten kazandıkları bir domuz yavrusu ile birlikte yaşamlarında meydana gelen değişiklikleri ele alır.

Hikaye şehirde yaşayan sıradan bir ailenin küçük kızı Zupi'nin bir kasaba şenliğinde gerçekleşen çekilişten bir domuz yavrusu kazanması ile başlar. Babanın toplumsal normlara ve hijyen kaygılarına dayalı karşı çıkışına karşın Zupi'nin ısrarı ve annenin arabuluculuğu sayesinde domuzla "Uzunburun Rudi" adı verilir ve geçici bir süreliğine evde kalmasına izin verilir.

Rudi'nin şehir hayatına adaptasyonu bir dizi zorluk ile şekillenmeye başlar. Rudi'nin, eve girmeye çalışan bir hırsız ısıarak durdurması onu bir anda ailenin kahramanı haline getirir. Öte yandan ailenin ev sahibi Buzelmayer evinde bir domuz beslenmesine şiddetle karşı çıkar ve aileyi evden atmakla tehdit eder. Ancak Buzelmayer 'in baskısı devam edince, aile Rudi'yi Vos adında yaşlı bir çiftçinin yanına, kırsaldaki bir çiftliğe göndermek zorunda kalır. Bir süre sonra çiftçinin aniden ölmesiyle Rudi, bir domuz besi çiftliğine satılır. Aile, Rudi'nin kesime gönderileceğini öğrenince büyük bir üzüntü yaşar ve onu kurtarmak için para biriktirerek besi çiftliğinden geri alır.

Rudi'yi kurtaran aile ev sahibi tarafından evden atılır. Bu zorlu süreçte baba, bir spor sahasında bekçi olarak iş bulur ve aile, sahanın kenarındaki küçük bir eve yerleşir. Ancak yeni bir sorun ortaya çıkar: Yönetmeliklere göre, spor sahasında bir domuzun barındırılabilmesi için "sanatsal bir faaliyette" bulunması gerekmektedir. Aile, bu kuralı aşmak için yaratıcı bir çözüm bulur: Rudi'yi önce futbol takımlarının maskotu, ardından da bir "yarış domuzu" yaparlar. Rudi, şaşırtıcı bir şekilde bu alanda çok başarılı olur, yarışlar kazanır ve aileye hem maddi hem de manevi bir gurur kaynağı haline gelir.

Kazandığı tüm başarılarla ve gördüğü sevgiye rağmen Rudi, bir süre sonra hastalanır ve derin bir melankoliye kapılır. Veteriner, Rudi'nin hastalığının fiziksel değil, psikolojik olduğunu ve temel sebebinin yalnızlık olduğunu teşhis eder. Rudi'nin kendi türünden diğer domuzlarla bir arada olmaya ihtiyacı vardır. Bu teşhis üzerine aile, kendi üzüntülerine rağmen Rudi'nin mutluluğu için en doğru kararı verir. Onu, başka domuzların da olduğu, özgürce yaşayabileceği bir çiftliğe götürürler. Rudi, yeni yuvasında Gulinborsti adında başka bir domuzla tanışır ve nihayetinde ait olduğu yerde gerçek mutluluğu bulur.

4.4.2. Olay örgüsünün değer açısından kritik noktaları

Eserde olay örgüsü çocuk okuyucunun ilgisini canlı tutacak çok sayıda macera içermekle birlikte bunlar aynı zamanda her bir dönüm noktasında, karakterlerin temel değerlerle yüzleştiği, bu değerlerin sınındığı ve okur için görünür kılındığı kritik anlardan oluşur. Bu anlar, eserin ahlaki ve duyuşsal katmanını inşa eden yapı taşlarıdır.

Rudi'nin aileye katılması

Hikayenin başlangıcı Zupi ile babası arasında Rudi'yi evde tutup tutmamaya dayalı çatışma üzerine kuruludur. Babanın ilk tepkisinin toplumsal normlar ve beklentiler ile şekillenir. Ancak Zuppi'nin gözyaşları ve ailenin diğer üyelerinin desteğiyle, aile beklenmedik

bu duruma karşı bir sorumluluk üstlenmeye başlar. Babanın sözleri aile içindeki çatışmanın bir özeti niteliğindedir:

“Pekâlâ onu üç gün tutabilirsin, ama sonra gidecek. Apartmandaki insanlar ne düşünecekler acaba (Timm, 1989).”

Bu cümle, bir yandan çocuğunun mutluluğunu düşünen bir babanın geçici tavizini, diğer yandan ise "el alem ne der" kaygısıyla şekillenen toplumsal uyum baskısını gözler önüne serer.

Rudi'nin ailesi hırsızdan koruması

Rudi'nin eve gelişi ciddi bir kaosu tetikler. Eşyalara verdiği zarar aile içinde çatışmaya neden olur. Ancak Rudi'nin bir hırsız ısıarak aileyi (özellikle de çocukları) koruduğu an, onun statüsünü kökten değiştiren bir dönüm noktasıdır. Bu olayla Rudi, bakıma muhtaç bir "evcil hayvan" olmaktan çıkıp ailenin koruyucusu konumuna yükselir. Bu kahramanlık eylemi, güvenlik ve yardımseverlik gibi temel değerleri somutlaştırır. Özellikle babanın bu olaydan sonra Rudi'ye karşı tutumunun tamamen değişmesi, önyargıların somut bir fayda karşısında nasıl kırılabileceğini gösterir. Bu olay ile birlikte okuyucu ailenin Rudi'ye duyduğu bağlılığın pekişmeye başladığını görmeye başlar.

Çiftlik ve kurtuluş

Rudi ev sahibi ile yaşanan gerilimlerden dolayı bir çiftliğe gönderilir ve aile onu düzenli olarak ziyaret etmeye başlar. Ancak çiftlik sahibinin aile tatildeyken ani ölümü nedeniyle Rudi kendini endüstriyel bir besi çiftliğinde bulur. Bu bölüm hikâyedeki adaletsizlik duygusunun en belirgin şekilde aktarıldığı bölümdür. Besi çiftliğindeki koşullar, hayvanların nasıl birer "ürün" haline getirildiğini acı bir şekilde gösterir. Aile Rudi'yi kurtarmak için para biriktirir ve onu geri alır. Bu kurtarma operasyonu, ailenin Rudi'yi artık sadece bir hayvan olarak değil, ailenin bir üyesi olarak gördüğünün en net kanıtıdır.

Sanatçı domuzluktan yarış domuzluğuna

Aile ev sahipleri domuz beslemelerine izin vermediği için babanın bir bekçilik işi bulması ile birlikte taşınır. Ancak yeni evlerinde Rudi'ye bakabilmeleri için Rudi'ye "sanatsal bir faaliyet" bulma zorunluluğu ile karşı karşıya kalırlar. Rudi'nin önce bir futbol maskotuna, ardından da başarılı bir yarış domuzuna dönüştürülmesi, ailenin zorluklar karşısındaki direncini güçlü bir şekilde yansıtır.

Melankoli ve aidiyet

Rudi'nin tüm başarılarına ve sevgiye rağmen melankoliye kapılması, hikâyenin en derin ve dokunaklı anıdır. Veterinerin onun fiziksel bir sorunu olmadığını ancak yalnızlık çektiğini ve kendi türüyle birlikte olmaya ihtiyaç duyduğunu ifade etmesiyle birlikte aile kendi üzüntülerine rağmen Rudi'yi ait olduğu ve mutlu olacağı bir yere götürme kararı alır. Rudi'yi ait olduğu yere, diğer domuzların yanına bırakma kararı, en saf haliyle bir sevgi ve iyilikseverlik eylemidir.

4.4.3. Kitaptaki değerlerin analizi

Adalet

Eserde adalet değeri dramatik bir hak ihlali ile başlamaz. Öte yandan “adaletsizlik” hikaye boyunca sıklıkla karşımıza çıkan toplumsal düzenin bir parçası olarak gözlemlenir. Bu bağlamda en temel adaletsizliği aslında hikâyenin başında Rudi'nin bir çekilişle ödül olarak dağıtılmasıdır. Bir canlı varlığın rastgele “sahiplenilebilir” bir nesne gibi verilmesi, TDK'nin (2025) adalet tanımındaki “hakkı olana hakkını teslim etme” ilkesine açıkça aykırıdır. Bu durum çocuğa, canlıların bir meta gibi ele alınmasının adaletsizliği üzerine düşünme alanı açar.

Anlatının devam eden bölümlerinde ev sahibi Buzelmayer'in kendisinin bir evcil hayvan sahibi olmasına rağmen Rudi'yi sadece bir domuz olduğu için istememesi çocuk okura “her zaman haklı olanın güçlü olan olmadığı” fikrini aktarır. Nitekim evdeki domuzun evdeki bir köpek ile verdiği zarar açısından çok büyük bir fark gözlemlenmemiştir. Benzer şekilde, otobüs şoförünün “*Domuzlar kokar*” diyerek Rudi'yi otobüse almaması, önyargıya dayalı bir hak ihhalidir. Çünkü Rudi aslında yeni yıkanmıştır ve kokmamaktadır. En çarpıcı adalet eleştirisi ise Rudi'nin satıldığı besi çiftliğinde görülmektedir. Burada hayvanlar, duyguları olan canlılar olarak değil, hızlıca kesim ağırlığına getirilen endüstriyel metalar olarak görülmektedir. Bu durum, Çeçen'in (2020) belirttiği “haksızlığa karşı koyma” içgüdüsünü çocuk okurda harekete geçirir. Ailenin bu sistemsal adaletsizliğe karşı durarak Rudi'yi kurtarması, metnin adil olanın her zaman yasal veya toplumsal olarak kabul gören şey olmayabileceği mesajını güçlendirir.

Rudi'nin aileyi hırsızdan koruması sonrasında babanın ona karşı tutumunun değişmesi ise adalet duygusunun vicdani boyutunu öne çıkarır. Başta istemeyen baba, Rudi'nin değerini “hak ettiğini” fark ederek tutumunu değiştirir. Çeçen'in (2020) belirttiği “iyiyi takdir etme, kötüyü kınama” ilkesinin olay örgüsündeki karşılığı burada bulunur. Rudi'nin olumlu davranışları ödüllendirilmiş ve yetişkinlerin önyargıları kırılmıştır.

Dostluk

Dostluk değeri eserde ilk olarak Rudi'nin çocuklar ile kurduğu bağ üzerinden şekillendirilmiş olmakla birlikte takip eden bölümlerde ailenin bütün üyelerinin bu dostluğun bir parçası olduğu açıkça görülmektedir. Çelik'in (2008) tanımındaki "kişisel çıkar gözetmeyen sevgi ve yakınlık" tam olarak bu ilişkiye karşılık gelir. Baba başta Rudi'yi baş edilmesi gereken bir yük olarak görse de onun Rudi ile ilişkisindeki gelişme çocuk okura "çatışmalardan sonra dahi olumlu ilişkilerin tesis edilebileceği" fikrini aşılır.

Dürüstlük

Dürüstlük değeri bu eserde doğrudan işlenen bir tema değildir. Karakterlerin bilinçli olarak yalan söylediği veya dürüstlüğü erdemi üzerine ahlaki bir ders verildiği belirgin sahneler bulunmaz. Öte yandan ailenin Rudi'yi ev sahipleri Buzelmayer'den gizlemek için gerçekleştirdiği eylemler bir "etik muhakeme" olarak ele alınabilir. Ailenin bu tavrının, bir canlıya karşı olan sorumluluğun ve ona duyulan şefkatin evrensel bir karşılığı olarak, mutlak dürüstlük gibi bir kavrama karşı üstün geldiği ahlaki bir değerler hiyerarşisinin göstergesi olarak yorumlanması mümkündür.

Özdenetim

Özdenetim değeri, ailede en belirgin şekilde babanın karakter gelişiminde ortaya çıkar.

Duygu Kontrolü: İşsizliğin getirdiği hayal kırıklığı ve öfkeyi yaşayan baba, bu duygularını ailesine yansıtmamaya çalışır. Özellikle Buzelmayer'in provokasyonları ve aşağılayıcı tavırları karşısında sakin kalma ve yapıcı çözümler arama çabası, önemli bir özdenetim örneğidir.

Hedef Odaklı Davranış: Babanın, bir akademisyen olmasına rağmen, ailesinin barınma sorununu çözmek ve Rudi'ye bir yuva sağlamak için statüsü daha düşük olan bekçilik işini kabul etmesi, Duyan vd.'nin (2012) "kendi davranışlarına kendi iyiliği için sınırlar koymak" tanımına uyan bilinçli bir fedakarlıktır. Bu, anlık gururunu kontrol altına alarak uzun vadeli bir hedef olan aile güvenliğini sağlama eylemidir.

Ayrıca anlatı boyunca babanın "el âlem ne der" bakış açısında önemli bir çözülme olması da kayda değer bir unsurdur. Bunun en net örneğini aile eğitim müdürlüğüne giderken babalarının Rudi'yi de götürmek istediği sırada söylediği şu sözlerde görmek mümkündür:

"Umurumda bile değil. Herkes ne isterse düşünsün bana ne (Timm,1989)."

Sabır

Sabır, anlatıda çok kez ele alınan unsurlardan biridir. Ailenin Rudi'ye bakma süreçlerinde başlarına gelen sayısız zorlukla baş etme yöntemleri sabır için önemli göstergelerdendir.

Özellikle ev sahipleri Buzelmayer ile yaşadıkları anlaşmazlıktan sonra ev bulma süreçleri “sabır” değeri bakımından önemli bir örnektir. Özellikle ailenin babasının gazete ilanlarını takip etmesi, emlakçılarla görüşmeleri, sabırlı bir şekilde doğru koşulları aramaları, Eroğlu'nun (2025) belirttiği gibi sabrın "davranışları kontrol etme ve uzun vadeli planlar yapabilmeyi" gerektiren aktif bir süreç olduğunu gösterir. Rudi'yi bir yarış domuzu olarak eğitme sürecindeki azimleri de yine bu aktif sabrın bir başka örneğidir.

Saygı

Saygı kavramının eserdeki en güçlü temsili Rudi'nin bir eşya ya da endüstriyel bir meta değil “birey” ya da “ailenin bir üyesi” olarak görülmesidir.

Eserin başında Rudi'nin bir ödül, baba için bir sorun ya da ev sahibi için bir zarar ya da gürültü kaynağı olarak görülmesi TDK'nin (2025) saygı tanımındaki “varoluşuna değer verme” ilkesinin açıkça ihlalidir. Uwe Timm'in diğer eserlerinde de olduğu gibi saygıyı ilk olarak sunan figürler yine çocuklardır. Rudi'nin ihtiyaçlarına saygı gösterir, onu bir birey olarak kabul ederler.

Anlatının ilerleyen kısımlarında ise ailenin tamamının Rudi'yi benimsemesi, onu yıkaması, ona kulübe yapması ve en sonunda duygularını da anlayıp onlara çözüm bulmaya çalışması saygının en somut tezahürleridir.

Ayrıca diğer önemli bir değer olarak “öz saygı”dan da bahsetmek eser açısından önem taşır. Burada özellikle baba karakterinde öz saygının gelişmeye başladığını gözlemlemek mümkündür. İşsiz bir akademisyen olarak zedelenmiş olan öz saygısının Rudi'yi benimsemesi ve ona karşı sorumluluk duygusu beslemeye başlamasıyla birlikte gelişmeye başladığı görülür. Nitekim artık başkalarının ne düşüneceğine olan saplantısını yenerek bekçilik işini tamamen kendi isteği ile kabul eder.

Sevgi

Sevgi, anlatının ana sürücü ve dönüştürücü gücünü oluşturur. Bütün hikaye Zupi'nin Rudi'yi ilk gördüğü anda başlayan karşılıksız sevgisi ile başlar ve bu sevgi zamanla bütün aileyi

dönüştürür. Ailenin Rudi'yi kurtarmak, korumak ve mutlu etmek için gösterdiği fedakarlıklar, Karandashev ve Clapp'in (2016) tanımladığı "koşulsuz sevgi" özelliklerini (kabul, empati, koruyuculuk) tam olarak yansıtır.

Ayrıca hikayenin sonunda, ailenin Rudi'nin mutluluğu için, ondan ayrılmayı hiç istememelerine rağmen ayrılmayı göze almaları sevginin önemli bir boyutu olan fedakarlığı da içerir. Bu çocuk okuyucuya gerçek sevginin, sevginin öznesinin iyiliğini istemek olduğu mesajını da aktarır.

Sorumluluk

Sorumluluk değeri sevgi ile birlikte hikâyenin bir diğer taşıyıcı unsurudur. Aile bir domuzu sahiplenerek zaten önemli bir sorumluluk altına girerler ancak hikayedeki belki de en önemli unsur karşılaşılan zorluklara rağmen sorumluluk bilincinin kaybedilmemesidir. Bu sorumluluğu yerine getirmek için maddi (besi çiftliğinden satın alma, yem masrafları) ve sosyal (ev sahibiyle çatışma) pek çok zorlukla yüzleşirler. Çocukların, Rudi'yi kurtarmak için harçlıklarını biriktirip komşuların işlerini yaparak para kazanmaya çalışmaları, Bağcı'nın (2023) "yaptığı davranışların yükümlülüğünü üstlenmek" tanımıyla birebir örtüşmektedir. Babanın, ailesine ve Rudi'ye karşı sorumluluklarını yerine getirmek için akademik kariyerini ikinci plana atması ise yine çok güçlü bir örnek teşkil eder.

Yardımseverlik

Yardımseverlik eserde karakterler arasında kurulan karşılıklı bir dayanışma ağı olarak kendini gösterir. Hikâye boyunca bir yardımlaşma döngüsü gözlemlemek mümkündür. Aile, bir domuz yavrusunu sahiplenir. Rudi, bir hırsız durdurarak aileye yardım eder. Vos, Rudi'yi çiftliğine kabul eder. Rudi, Vos'u bir yangından kurtararak ona yardım eder. Son olarak, Hinrihsen ailesi Rudi'ye kucak açarak aileye yardım eder. Bu karşılıklı iyilik hali, Ekşi'nin (2003) yardımseverliği "erdemli insanların davranışı" olarak tanımlamasıyla örtüşmektedir.

Vatanseverlik / Aidiyet

Eserde vatanseverlik değerinin açıkça bir tezahürü bulunmamaktadır. Öte yandan aidiyet bakımından ele alındığında Rudi'nin hikayesinin temelde bir aidiyet arayışı olduğunu söylemek mümkündür.

Rudi'nin aileye katılarak bir yuva bulması, bir maskot ve ardından yarış domuzu olması ve nihayetinde tüm bunlara rağmen temel aidiyet ihtiyacı olan kendi türüyle birlikte olmaya ihtiyaç duyması bu arayışın kısa bir özetidir.

4.4.4. Değer sınıflamaları açısından değerlendirme

Eserdeki ana çatışma, Schwartz'ın modelindeki zıt değerler üzerinden okunabilir. Zupi'nin ailesinin eylemleri: iyilikseverlik (Rudi'nin refahını düşünme), evrenselcilik (bir hayvana ve doğaya değer verme) ve öz yönelim (toplumsal baskıya rağmen kendi doğrularını yapma, yaratıcı çözümler bulma) değerleri ekseninde şekillenir. Buna karşılık, ev sahibi Buzelmayer ve önyargılı otobüs şoförü gibi karakterler: geleneksellik ("bir domuz şehirde yaşamaz"), güvenlik (düzenin bozulması endişesi) ve uyumluluk (toplumsal normlara harfiyen uyma) gibi değerleri temsil eder. Bu durum, Schwartz'ın dairesel modelinde birbirine zıt kutuplarda konumlanan değerlerin kişisel bağımsızlığı ve değişime açıklığı teşvik eden “öz yönelim” ile toplumsal düzeni ve gelenekleri korumayı amaçlayan “uyumluluk” ve “geleneksellik”in hikâye düzeyindeki somut bir çarpışmasıdır.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Çalışma bulguları, Uwe Timm’in incelemeye konu olan eserleri olan Korsan Karatavuk, Yarış Domuzu Uzunburun Rudi, Olağanüstü Seyahat ve Tren Faresi kitaplarında hemen hemen bütün kök değerler gözlemlenebilmektedir. Timm’in çocuk okuru geliştirmekte olan potansiyel bir etik özne olarak ciddiye aldığı görülmektedir. Öte yandan; adalet, aidiyet, dostluk, saygı (özellikle tüm canlılara saygı bağlamında), özdenetim ve sabır unsurlarının daha baskın bir şekilde öne çıktığı çıkarımını yapmak mümkündür. Ayrıca eserlerde Uwe Timm’in değer aktarımını “öğüt veren” bir düzlemden çok “etik açıdan sorgulayıcı” bir düzleme taşıdığı görülmektedir.

“Adalet” değeri eserlerin tümünde oldukça baskın bir biçimde ele alınan bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Ancak Timm’in anlatılarında adalet kavramının ele alınış biçimi varlığından ya da icrasından ziyade yokluğu ve ihlali üzerindendir. Korsan Karatavuk, Uzun Burun Rudi ve Tren Faresi eserlerinin tamamında hikayelerin ana karakterleri olan beo kuşu Zıpzip, domuz Rudi ve fare Stefan aynı zamanda insan adaletsizliğinin de merkezinde yer alır. Benzer şekilde Olağanüstü Seyahatte de Benno karakteri okul sistemi ve öğretmenler aracılığı ile kurumsallaşmış bir adaletsizin merkezine yerleştirilir. Ancak bu eserlerin tamamında aynı zamanda son derece önemli bir ortak nokta vardır ki bu da adaletin tecelli etmesi için bir üst otorite ya da ilahi adalet mekanizması sunulmamasıdır. Timm’in eserleri boyunca belirgin bir biçimde benimsemiş olduğu bu anlatım biçimi ile çocuk okura “adalet” kavramının dışsal bir kural ya da otorite tarafından gerçekleştirilecek bir unsur olmadığı; tam tersine içsel bir vicdani ölçüt olduğu aşılır.

Eserlerde öne çıkan diğer bir kök değer ise aidiyet olup adalet değeri ile oldukça yakın bir biçimde ele alınmaktadır. Zıpzip avcılar nedeni ile adaletsizliğe uğrayarak “ait olduğu topraklardan” uzaklaştırılmış, domuz Rudi bir eşya gibi piyangoya bir ödül olarak konularak adaletsizliğe uğramış ve ait olduğu ortamından uzaklaştırılmış, fare Stefan ise yaşadığı bina yıkılarak adaletsizliğe uğramış ve evi diyebileceği ve ait hissedeceği bir yerin özlemini duymaya başlamıştır. Benno ise okul sistemi içinde dayatılan tek tip başarı ölçütlerine uyum sağlayamadığı için ötekileştirilmiş ve kendi yetenekleriyle var olabileceği bir aidiyet alanı arayışına sürüklenmiştir. Timm kurgusundaki bu tema ile dolaylı olarak şu önermeyi öne

sürmektedir: “Aidiyet yoksa, adalet de anlamını yitirir.” Bu şekilde ele alındığında aidiyetin adalet ile doğrudan ilintili bir hak olarak işlendiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan Timm’in eserlerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da aidiyetin tek bir özne, nesne ya da yere bağımlı olarak ele alınmamasıdır. Nitekim hiçbir karakter başladığı noktaya gerek fiziksel gerekse duygusal olarak geri dönmez. Bunun yerine kaybettikleri aidiyeti başka yerlerde yeniden keşfederler. Bu özelliği ile Timm’in aidiyeti bir çeşit büyüme ya da erginliğe erme ritüelinin parçası olarak ele aldığı düşünülebilir. Zıpzip aidiyeti Korsan Karatavuk olarak, Rudi yeni çiftliğinde türdeşleri ile birlikte, Benno mürettebatında, Stefan ise ailesi ile kırsaldaki yeni evinde yeniden bulur. Böylece yaşanan bir kayıp umutsuzluk kaynağı olmaktan çıkar ve aidiyete giden yolda bir maceranın tetikleyicisi rolünü üstlenir.

Timm dostluk kavramını da edebiyatta romantikleştirilen çerçevenin dışına çıkarak sunar. Adaletsizlik ve adalet arayışı ile kurulan dış dünya tasvirinde dostluk karakterlerin ayakta kalmalarını sağlayan ana sürücü unsur olarak öne çıkmaktadır. Zıpzip’in diğer hayvanlarla kurduğu ilişkiler, Stefan’ın Wilhelm ile kurduğu bağ ya da Benno’nun arkadaşları tarafından kabul görmesi, dostluğun teselli edici ve salt onaylayıcı bir duygu değil; yön gösterici, geliştirici ve büyütücü bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. Uzunburun Rudi bu bağlamda diğer eserlerdeki genel eğilimden biraz uzaklaşıyor olsa da gerçek dostluğun/sevginin sahip olmak değil gerektiğinde gitmesine izin vermek olduğu mesajı da son derece kuvvetlidir.

Saygı değeri, adalet değerinde olduğu gibi, varlığı üzerinden değil ihlali üzerinden ele alınan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Timm’in sunduğu saygı kavramının geleneksel anlamda algılanan kurallara uyma, kibarlık ya da terbiye üzerinden işlenmiyor oluşu öncelikli olarak not edilmesi gereken hususlardan biridir. İncelemeye konu olan dört eserde de saygı iktidarın ya da üst otoritenin varlığında değil kırılğan ve hassas bir yapının ortaya çıktığı noktalarda görünür hale gelir. Diğer bir deyişle Timm, hayvanların (Zıpzip, Rudi ve Stefan) ve çocukların (Benno, Georg, Jan ve Jutta) sistematik biçimde nesneleştirildiği ya da kurumsallaşmış sınırlar içine hapsedildiği sahneler yolu ile saygının ne olmadığını gösterir. Öte yandan çocuk figürler aracılığı ile saygının tüm canlılara gösterilmesi gereken bir hak olduğu gösterilir. Küçük kızın Zıpzip’in varlığına değer vererek ona bir isim vermesi, çocukların Arnavutluk Kralı’nın gerçekliğine alay etmeden yaklaşması ve ailenin Rudi’nin mutluluğu uğruna ondan vazgeçebilmesi saygıyı etik bir zorunluluk olarak sunmaktadır.

Özdenetim ve sabır eserlerde belirgin bir şekilde öne çıkar diğer iki unsurdur ve beraber ele alınabilecek düzeyde iç içe geçmiştir. Timm, sabır kavramını salt beklemek olarak ele almaz. Daha çok özdenetimin varlığı sonucunda ortaya çıkan bir ikincil unsur, onun bir uzantısıdır. Eserlerin hiçbirinde hiçbir karakterde fevri çıkışları, öfke patlamaları ya da dürtüsel davranışları gözlemlenmez. Fevri davranışa örnek teşkil edebilecek tek kişi Olağanüstü Seyahat adlı eserdeki Almanca öğretmeni Shaper'dır ve eserin hiçbir noktasında "örnek kişi" olarak sunulmaz. Eserlerin tamamında ana karakterler yoğun korku ya da özgürlük arzusu gibi güçlü duygu geçişleri yaşarlar ancak yine hiçbir karakter bu duygularının davranışlarını doğrudan etkilemesine izin vermez. Anlık dürtülerin kontrol altına alınması ile özdenetim; bu dürtülerin kontrol altına alınarak planlı bir şekilde hareket edilmesi ya da en doğru anın beklenmesi ile ise sabır kavramı somutlaştırılır. Zıpzip'ın ya da Stefan'ın panik yapmayarak kaçış için en doğru zamanı beklemesi; çocukların nehirde karşılaştıkları problemlerde paniğe kapılmayarak rasyonel kararlar alıp plan yapabilmeleri bu iki değer birbirleri ile el ele işlendiğinin en önemli örneklerindendir. Bu bağlamda özdenetim ve sabır tepkisizlik ve bekleme olarak statik unsurlar değil, doğru zamanda doğru tepkiyi vererek hayatta kalmayı sağlayan stratejik bileşenlerdir.

Dürüstlük, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri, ele alınan eserlerde diğer değerler kadar merkezi bir konumda yer almamaktadır. Dürüstlük doğrudan öğütlenen ya da örneklenen bir erdem olarak öne çıkmaz. Olağanüstü Seyahat eserinde yetişkin otoritesine karşı yalan söylenmesine karşın ne ahlaki bir zayıflık olarak sunulur ne de haklı çıkarılır. Sevgi kavramı ise romantize edilen bir duygu olarak değil saygı ve aidiyet kavramları ile iç içe geçmiş olarak ele alınır. Sevgiye en somut örnek, domuz Rudi'nin ailesinin onun iyiliği için ondan vazgeçmesidir. Sorumluluk değeri ise karakterlerin davranışlarının ve seçimlerinin sonuçlarını kabullenmesi ile ele alınır. Bu durum sorumluluğun içselleştirilmiş bir değer olarak aktarılmasını sağlar. Yardımseverlik ise incelenen eserlerin tamamında bir iyilik pratiği olarak değil dostluk ve saygı kavramlarının birer uzantısı olarak sunulur. Benzer kırılganlık koşullarını paylaşan karakterler arasında (Zıpzip ve Störtebeker ya da Stefan ve Wilhelm gibi) gelişen bir dayanışma biçimi olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle yardım, ahlaki bir üstünlük göstergesi değil, birlikte var olabilmenin ve hayatta kalmanın zorunlu bir bileşeni olarak kurgulanmaktadır.

Barnea ve Schwartz (1998) araştırmalarında bizim çalışmamız ile benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Çalışmada ele alınan dört eserde ortaya çıkan kök değerlerin, farklı değer sınıflamalarında büyük ölçüde içsel yönelimli, kendini aşma, vicdani ve ilişkisel değer

kümelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bulguların özellikle Schwartz'ın değer sınıflaması ile büyük bir paralellik gösterdiği görülmektedir (Barnea ve Schwartz, 1998).

Tüm canlılara saygı mesajı ve adalet değerinin üst bir otoriteden bağımsız bir şekilde vicdani bir unsur olarak ele alınması evrenselcilik kavramı ile doğrudan örtüşmektedir. Dostluk ve dostluk ile doğrudan ilintili olarak ele alınan yardımseverlik boyutları ise iyilikseverlik değeri bağlamında değerlendirilebilir. En önemli unsur olarak ise Zıpzip'ın kaçıışı, Stefan'ın eve dönüşü, Benno'nun kendi yolunu çizmesi ve nihayetinde ejiptolog olması ise öz yönelim ile kusursuz bir örtüşme göstermektedir. Güç başarı ve hedonizmin ise bilinçli bir şekilde dışarıda bırakıldığını söylemek mümkündür (Schwartz, 1996). Schwartz (1996)'ın araştırması çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

Bu bağlamda Timm'in güç, statü ve haz temelli değerleri belirgin biçimde geri planda bıraktığı hatta vazgeçilebilir olarak sunduğu, ancak buna karşılık evrenselcilik ve iyilikseverlik gibi değerleri merkeze aldığını söylemek mümkündür.

Timm'in incelenen eserlerinde “adalet” kavramı ayrı bir başlık olarak ele alınmamakla birlikte evrenselcilik kavramının eşitlik ve sosyal adalet gibi unsurlar ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Bu nedenle Timm'in adaleti çoğunlukla ihlali üzerinden işleyen üslubunun okuru bu evrenselci duyarlılığa zorladığını söylemek mümkündür (Schwartz, 2012). Bu bağlamda Schwartz (2012)'ın araştırması çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

Rokeach'ın değer sınıflaması bağlamında incelendiğinde ele alınan dört eserde amaçsal ve araçsal değer ayrımında amaçsal değerler olarak özgürlük, aile güvenliği, eşitlik ve iç huzur; araçsal değerler olarak ise öz denetimli olmak, dostluk ve yardımsever olmak ve sorumlu olmak öne çıkar (Bacanlı, 2017). Buna göre araştırmamız Rokeach'ın değer sınıflamasına uyum göstermektedir.

Kahle'nin değerler sınıflaması bağlamında dışsal yönelimli değerler (özellikle aidiyet ve güvenlik) çoğu zaman hikayeyi başlatan ilk kırılma noktalarıdır. Öte yandan anlatıların temel sonucu ve çıktısı karakterlerin içsel yönelimli değerleri keşfetmesi/olgunluğa ulaşması ile karakterize olur (Akt. Beatty vd., 1985). Buna göre araştırmamız Kahle'nin değerler sınıflamasına uyum göstermektedir.

Spranger'in sınıflaması açısından bakıldığında ise eserlerin genel atmosferinde sosyal değer tipinin öne çıktığını söylemek mümkündür (Çalışkur vd. 2012). Bu bağlamda araştırmamız Spranger'in sınıflaması açısından da benzerlik göstermiştir.

5.2. Öneriler

Bu çalışmada "adalet" ve "saygı" gibi değerlerin varlıklarından ziyade ihlalleri üzerinden işlendiği saptanmıştır. Benzer çalışmaların, değerlerin "yokluğu" üzerinden nasıl bir farkındalık yarattığına odaklanan fenomenolojik analizlerle derinleştirilmesi önerilir.

Uwe Timm'in Alman çocuk edebiyatındaki konumu göz önüne alınarak; benzer temaları işleyen çağdaş Türk çocuk edebiyatı yazarları (örneğin Behiç Ak veya Sevim Ak) ile kültürlerarası karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Sınıf içi değerler eğitiminde adalet kavramı işlenirken, Timm'in eserlerinde olduğu gibi "üst otorite olmaksızın vicdani sorumluluk" teması merkeze alınmalı; öğrencilere etik ikilem senaryoları sunularak kendi içsel ölçütlerini geliştirmelerine olanak tanınmalıdır.

"Tüm canlılara saygı" değerinin eserlerdeki işleniş biçimi (hayvanların nesneleştirilmesine karşı duruş), çevre eğitimi ve hayvan hakları farkındalık çalışmaları için yardımcı materyal olarak kullanılabilir.

Karakterlerin kaybettikleri aidiyeti farklı yerlerde yeniden inşa etmeleri (büyüme ritüeli), göçmen veya yer değiştirmiş çocuklarla yapılan psikososyal destek çalışmalarında "kayıpla baş etme ve yeniden başlama" teması için bir model olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7–17.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Millî Eğitim Sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akçaoğlu, H. (2010). *Aristoteles ve İbn Miskeveyh'in ahlâk felsefeleri (Mukayeseli bir araştırma)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Akinal, B. (2013). *Aile ortamı dışında yetişen çocuklarda ahlaki gelişim* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksakal, M. S. (2020). *Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası isimli eserinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktaş, A., & Yalçın, G. (2024). Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarının kök değerler bakımından incelenmesi. *Journal of Yüzüncü Yıl University Faculty of Education*, 21(1), 332–354. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1343565>
- Aktürk, B. (2018). Geschichtsdiskurs und gewalt in Uwe Timms romanen. *Turcica*, 50, 277–291.
- Arıcı, A. F., Ugan, S., & Şimşek, T. (2020). Çocuk edebiyatı türleri ve çocuk edebiyatına katkıları. T. Şimşek (Ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı* (6. baskı, ss. 215–326) içinde. Grafiker Yayınları.
- Arslan, Z. Ş., & Yaşar, F. T. (2010). Yükselen değer kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Değerler Eğitim Merkezi Dergisi*.
- Arslanoğlu, İ. (2005). Türk değerleri üzerine bir değerlendirme. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 4(2), 64–77.
- Aslan, C. (2018). Duyarlık ve düşüncüyü geliştirmede çocuk/gençlik edebiyatı. B. Özkan (Yay. Haz.), *Çocuk yazını dersleri* (ss. 33–38) içinde. Karahan Kitabevi.
- Aslan, C. (2023). *Çocuk edebiyatı ve duyarlık eğitimi* (5. baskı). Pegem Akademi.
- Asutay, H. (2013). Çocuk yazınının fantastik dünyası: Masallar. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(13), 265–278.
- Avcı, N. (2007). Üniversite gençliğinin bireysel ve toplumsal değerlere ilgi ve bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (ss. 819–851). DEM Yayınları.
- Aydın, M. (2011). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (3).
- Aydın, M. Z., & Gürler, Ş. A. (2014). *Okulda değerler eğitimi: Yöntemler, etkinlikler, kaynaklar* (6. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

- Aykaç, N. (2023). *Binbir Gece Masallarında kök değerler ve masalların çocuk edebiyatına katkısı üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bacanlı, H. (2011). Değer, değer midir? *Eğitime Bakış*, 7(19), 18–21.
- Bacanlı, H. (2017). *Değer bilinçlendirme yaklaşımı*. Çizgi Kitabevi.
- Bağcı, H. (2023). Mavisel Yener'in "Dolunay Dedektifleri" roman serisinin kök değerler açısından incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 48(48), 271–289.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Bär, F. (2019). *Werterziehung im Deutschunterricht*. Edition Ruprecht.
- Barnea, M. F., & Schwartz, S. H. (1998). Values and voting. *Political Psychology*, 19(1), 17–40.
- Baş, B. (2015). *Türkçe öğretimi açısından çocuk edebiyatı*. Pegem Akademi.
- Başar, R. (2019). *Behiç Ak'ın çocuk kitaplarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Beatty, S. E., Kahle, L., Homer, P., & Misra, S. (1985). Alternative measurement approaches to consumer values: The list of values and the Rokeach value survey. *Journal of Psychology and Marketing*, 3(2), 181–200.
- Beill, B. (2003). *İyi çocuk, zor çocuk: Doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?* (C. Yorulmaz, Çev.). Arkadaş Yayınları.
- Clawson, C. J., & Vinson, D. E. (1978). Human values: A historical and interdisciplinary analysis. *ACR North American Advances*.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Çakmak Güleç, H., & Geçgel, H. (2012). *Çocuk edebiyatı: Okul öncesinde edebiyat ve kitap* (2. baskı). Kriter Yayınevi.
- Çalışkur, A., Demirhan, A., & Bozkurt, S. (2012). Değerlerin belirli meslek alanları ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 219–236.
- Çeçen, A. (2020). *Adalet kavramı*. Astana Yayınları.
- Çelik, G. (2008). *Dostluk ve eğitimi* [Yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çer, E. (2014). *Edebiyatta çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik ilkelerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Çer, E. (2019). Çocuk edebiyatı yapıtlarının çocuğa göre olmasını sağlayan başat bir değişken: Eğitsel özellikler. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1–11.
- Demirbaş, Ç. Ö. (2019). Karakter ve değer eğitimi. V. Aktepe & M. Gündüz (Ed.), *İnsani ve kültürel kalkınma sürecinde değer eğitimi* içinde. Pegem Akademi.
- Demirutku, K. (2019). Karakter ve değerler eğitimi. A. F. Ersoy & P. Ünüvar (Ed.), *Değerler eğitiminde temel kavramlar* içinde. Pegem Akademi.
- Demirutku, K., & Nebii, S. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre Değerler Anketi'nin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17–25.
- Deveci, A. G. (2021). *Cahit Uçuk'un "Gümüş Kanat" ve "Türk İkizleri" adlı çocuk romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dilidüzgün, S. (2007). *Çağdaş çocuk yazını: Yazın eğitime atılan ilk adım*. Morpa Kültür Yayınları.
- Duyan, V., Güliden, Ç., & Gelbal, S. (2012). Öz-denetim ölçeği (ÖDÖ): Güvenirlilik ve geçerlik çalışması. *Journal of Society & Social Work*, 23(1), 19–30.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79–96.
- Eroğlu, S. (2025). *Ünlü Türk yazarların çocuk edebiyatı alanında yazdığı öykülerin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ertürk, P. (2023). *Ziya Gökalp masallarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Fichter, J. H. (2019). *Sosyoloji nedir* (N. Çelebi, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Fichter, J. H. (2006). *Sosyoloji nedir* (N. Çelebi, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Friese, M., & Hofmann, W. (2009). Control me or I will control you: Impulses, trait self-control, and the guidance of behavior. *Journal of Research in Personality*, 43(5), 795–805. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.07.004>
- Frischhut, M. (2022). *The ethical spirit of EU values: Status quo of the union of values and future direction of travel*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-12714-4>
- Gedik, S. (2020). Masalların eğitimsel işlevleri. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 356–367.
- Güleryüz, H. (2014). *Yaratıcı çocuk edebiyatı* (4. baskı). Pegem Akademi.

- Gündoğan, E. (2024). *Naime Halit Yaşaroğlu'nun hikâye ve masal türündeki eserlerinin çocuk edebiyatı açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, F. (2000). *Okuma yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ocak Yayıncılık.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. Ötüken Neşriyat.
- Hielscher, M. (2007). *Uwe Timm*. Münih: Deutscher Taschenbuch Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H., & Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. R. Kaymakcan vd. (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (ss. 371–396). DEM Yayınları.
- Jones, D. L. (1998). The effect of cultural values on the receptivity to information sources: A proposed study of the Asian volume travel buyer. *Third Annual Graduate Education and Graduate Research Conference in Hospitality & Tourism* içinde (ss. 8–19).
- Karababa, A. (2019). Kuramsal temelde değer. B. Dilmaç & H. H. Bircan (Ed.), *Değerler ve değerler psikolojisi* içinde (ss. 1–19). Pegem Akademi.
- Karakuş, İ. (2000). *Türkçe ve Türk dili edebiyatı öğretimi*. İstem Ofset Yayınları.
- Karandashev, V., & Clapp, S. (2016). Psychometric properties and structures of passionate and companionate love. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 10, 56–76.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463–475.
- Karatay, H. (2015). Değer aktarımı açısından yerli ve yabancı çocuk edebiyatı ürünleri. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* içinde (ss. 939–948).
- Kardaş, S. (2020). *Bitlis halk masallarının çocuğa uygunluğu ve değerler eğitimine katkısı üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaymakcan, R. (2010). Değer kavramı ve gençlerin dini değerleri. *Eğitime Bakış*, 6(18), 10–16.
- Kıbrıs, İ. (2002). *Uygulamalı çocuk edebiyatı*. Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Kızılar, H. (2014). Ahlaki değerlerin şahsiyet oluşumuna etkisi. *Millî Eğitim Dergisi*, 44(204), 5–17.
- Kösecioğulları, U. (2022). *Feyza Hepçilingirler'in çocuk kitaplarındaki değerler eğitimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Kraft, K. (2003). Geschichte im gewebe der erinnerung: Uwe Timms roman 'Rot'. *German Life and Letters*, 56(4), 429-442.
- Lesnik-Oberstein, K. (2005). Defining children's literature and childhood. P. Hunt (Ed.), *International companion encyclopedia of children's literature* içinde (ss. 15–29). Routledge.
- Maren-Grisebach, M. (1995). *Edebiyat biliminin yöntemleri* (A. Ünal, Çev.). Atatürk Kültür Merkezi.
- Nas, R. (2014). *Örneklerle çocuk edebiyatı* (3. baskı). Ezgi Kitabevi.
- Navaro, L. (2021). *Gerçekten beni duyuyor musun?* (40. basım). Remzi Kitabevi.
- Neydim, N. (2020). Çocuk edebiyatı klasiklerinde çeviri yaklaşımları: Uyarlama, yeniden yazma, kültürel müdahale. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 851–858. <https://doi.org/10.29000/rumelide.752864>
- Nikolajeva, M. (2005). *Aesthetic approaches to children's literature: An introduction*. Scarecrow.
- Oğuzkan, A. F. (2021). *Çocuk edebiyatı* (11. baskı). Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, F. (2021). *Yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle çocuk edebiyatı* (11. baskı). Anı Yayıncılık.
- Özcan, U. (2022). Sosyolojide toplumsal değer ve norm kavramlarına yeniden bir bakış. *Sosyologca*, 23, 19–31.
- Özdemir, M., & İdi Tulumcu, F. (2017). Değerler eğitiminde edebi eserlerden yararlanma: Fatma Aliye'nin *Muhadarat* romanı örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4, Özel sayı), 720–729. <https://doi.org/10.19126/suje.377548>
- Özdemir, Y. (2019). *Fehmi Gür'ün seçilmiş şiirlerinde değerler eğitimi ve söz varlığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özensel, E. (2013). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217–240.
- Özensel, E. (2019). Sosyoloji ve değer. B. Dilmaç & H. H. Bircan (Ed.), *Değerler ve değerler psikolojisi* içinde (ss. 63–80). Pegem Akademi.
- Özübal, E. (2024). *Sevda Müjgan Yüksel'in çocuk edebiyatı ürünlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem A.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press. https://openlibrary.org/books/ol5309153m/the_nature_of_human_values

- Sağlam, M. H. (2021). Çocuk şiirlerinde soru, sorgulama ve felsefi düşünme: Mustafa Ruhi Şirin örnekleme. *Humanitas: International Journal of Social Sciences*, 9(17), 321–340. <https://doi.org/10.20304/humanitas.781733>
- Sançmış, F., & Şahin, M. (2019). Okul öncesi eğitim dönemi çocuklarına yönelik öykülerin değerlendirilmesi. *Researcher: Social Science Studies*, 7(1), 72–88.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
- Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. C. Seligman, J. M. Olson, & M. P. Zanna (Ed.), *The Ontario Symposium: The psychology of values* (Cilt 8, ss. 1–24) içinde. Lawrence Erlbaum.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1–20.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). *Çocuk ve edebiyat* (7. baskı). Tudem Yayınları.
- Sever, S., & Aslan, C. (2012). Çocuk edebiyatı yapıtlarında karakter çerçevesinin oluşturulmasında cinsiyet rollerinin sunuluşu. 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* içinde. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Shao, Y.-L. (2002). A cross-cultural study. Y.-L. Shao, *An exploratory examination of the impact of personal values on sport consumption preferences and behaviors* içinde.
- Somuncuoğlu Özot, G. (2020). Çocuk edebiyatında sanat ve değerler eğitiminin sorgulanması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 24(2), 205–216.
- Soysal, S. (2019). *4–6 yaş grubu resimli çocuk hikâyelerinin içerdikleri millî kültürel değerler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Stichnothe, H. (2017). *Der Initiationsroman in der deutsch- und englischsprachigen Kinderliteratur*. Universitätsverlag Winter.
- Şar, M. (2022). *Hüseyin Yurttaş'ın çocuk kitaplarının on kök değer açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, S. (2014). Çocuğun ihmali. *Çocuk ve şiddet: Toplumsal şiddetin cenderesinde çocuklar* içinde (ss. 9–19). 5. Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu.
- Şimşek, T. (2020). Çocuk edebiyatı yazarlarının kaleminden değerler eğitimi. Ş. Şimşek & F. Bulut (Yay. Haz.), *Çocuk edebiyatı yazarlarının kaleminden değerler eğitimi* içinde (ss. 110–154). Akademisyen Kitabevi.
- Şirin, M. R. (2000). *99 soruda çocuk edebiyatı*. Çocuk Vakfı.

- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış: Çocuk edebiyatı nedir, ne değildir?* Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2016). *Edebiyat ve çocuk edebiyatı: Edebiyatın amacı ve işlevi*. Türk Dil Kurumu.
- Şirin, M. R. (2020). Çocuk edebiyatı yazarlarının kaleminden değerler eğitimi. Ş. Şimşek & F. Bulut (Yay. Haz.), *Çocuk edebiyatı yazarlarının kaleminden değerler eğitimi* içinde (ss. 110–154). Akademisyen Kitabevi.
- Tepebaşı, F. (2002). *68 kuşağı yazarlarından Uwe Timm ve toplumsal eleştiri*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Timm, U. (1981). *Die Zugmaus*. DTV Junior.
- Timm, U. (1983). *Die Piratenamsel*. DTV Junior.
- Timm, U. (1989). *Rennschwein Rudi Rüssel*. DTV Junior.
- Timm, U. (1995). *Der Schatz auf Pagensand*. DTV Junior.
- Tulumcu, F. İ. (2021). *Çeviri çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan değerlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük* (1. cilt, 12. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2023a). Değer. *Türk Dil Kurumu sözlükleri* içinde. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (2023b). Toplum. *Türk Dil Kurumu sözlükleri* içinde. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (2025). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulusoy, K. (2021). Karakter, değerler ve ahlak eğitimi. *Karakter, değerler ve ahlak eğitimi* içinde (s. 280). Pegem Akademi.
- Yağan, S. A. (2021). Türkiye ve Avustralya sosyal bilgiler 5. sınıf öğretim programlarının değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 304–326.
- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2011). *Çocuk edebiyatı* (5. baskı). Akçağ Yayınları.
- Yardımcıel, F. (2015). *Bir çocuk edebiyatı yazarı olarak Aysel Gürmen'in eserleri üzerinde ilettiği değerler bakımından incelemeler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Yemenici, A. İ. (2019). *Türkçe öğretiminde masallarda yapılan etkinliklerin dinleme becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yeonshin, K. (2002). Behaviors and consumerism. K. Yeonshin, *The impact of personal value structures on consumer proenvironmental attitudes* içinde (s. 25). Michigan State University.

- Yıldırım, İ. O. (2021). *Çocuk edebiyatında değer aktarımı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Young, A. W. (1942). *A study of the dominance of six basic motives in personality as set forth by Edward Spranger in his book "Types of men"*. AUC Robert W. Woodruff Library ETD Collection.
- Yüce, B. N. (2020). *Hamdi Ülker'in eserlerinin kök değerler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

